

**T. C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
DENİZ BİLİMLERİ VE İŞLETMECİLİĞİ ENSTİTÜSÜ**

**DÜNYADA DEĞİŞEN JEOPOLİTİK DENGELER
IŞIĞINDA KARADENİZ VE TÜRKİYE’NİN KONUMU**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Bülent PAÇAL

Denizel Çevre Ana Bilim Dalı

**Danışman
Doç.Dr. Cem GAZİOĞLU**

EKİM, 2007

ÖNSÖZ

Karadeniz Bölgesi özellikle soğuk savaşın sona erip S.S.C.B (Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği)'nin yıkılmasından sonra önemli jeopolitik değişimlere sahne olmuştur. Birinci Dünya Savaşından sonra bölge tamamen S.S.C.B.'nin kontrolündeyken soğuk savaşın sona ermesiyle birlikte bölgede etkin olan siyasi aktörlerin sayısı artmıştır. Bölgenin enerji kaynakları açısından orta doğuya alternatif olabilecek potansiyeli barındırması nedeniyle AB (Avrupa Birliği), ABD (Amerika Birleşik Devletleri), Rusya federasyonu ve diğer bölge devletlerinin çok taraflı bir satranç tahtasına dönüşmüştür.

Türkiye'nin sahip olduğu jeopolitik konum da bu değişimlerle birlikte ciddi bir değişime uğramıştır. Soğuk savaş boyunca Avrupa Atlantik güvenlik hattının uç noktasında yer almakta olan Türkiye 1991 yılında S.S.C.B.'nin dağılmasıyla birlikte kendisini Hazar, Orta Asya, hatta Doğu Avrupa'nın da içinde olduğu birçok problemin ortasında bulmuştur. Hepsinden önemlisi bölgede Türkiye'nin milli menfaatleri bulunmaktadır.

Çalışmalarım boyunca değerli desteği ve katkılarından dolayı danışmanım Doç. Dr. Cem GAZİOĞLU'na ve bana her konuda esin kaynağı olan eşim Ferda PAÇAL'a teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER	Sayfa
ÖNSÖZ.....	i
ÖZET.....	ii
ABSTRACT.....	iv
TABLO LİSTESİ	vi
ŞEKİL LİSTESİ.....	vii
KISALTMA LİSTESİ.....	viii
I. GİRİŞ.....	1
1.1. Çalışmanın Amaç Ve Kapsamı.....	1
1.2. Kavramsal Çerçeve.....	4
1.2.1. Strateji.....	4
1.2.2. Jeopolitik.....	4
1.2.3. Milli Strateji	4
1.2.4. Denizcilik Stratejisi.....	5
1.2.5. Milli Menfaat.....	5
1.2.6. Milli Güç.....	5
II. KARADENİZİN STRATEJİK ANLAMDA DEĞERLENDİRİLMESİ.....	6
2.1. Karadenizin Genel Tanımı.....	6
2.2. Jeo-politik Kavramının İncelenmesi.....	7
2.2.1. Jeo-politiğin Unsurları.....	8
2.3. Karadeniz'in Stratejik Değerinin Ortaya Konması	8
2.3.1. Teoriler.....	8
2.3.1.1. Kara Egemenliği- Heartland Teorisi.....	9
2.3.1.2. Deniz Egemenliği Teorisi.....	10
2.3.1.3. Rimland- Kenar-Kuşak Teorisi.....	11
2.3.2. Karadeniz'in Önemi.....	12
III. KARADENİZE KIYISI OLAN DEVLETLERİN İNCELENMESİ.....	19
3.1. Gürcistan.....	19
3.2. Rusya Federasyonu.....	24
3.3. Ukrayna.....	33
3.4. Romanya.....	37
3.5. Bulgaristan.....	39
3.6. Türkiye.....	41
IV. KARADENİZ 'DEN MENFAATİ OLAN DİĞER DEVLET/ ULUSLAR ARASI ÖRGÜTLERİN KARADENİZ POLİTİKALARI.....	44
4.1. Ermenistan.....	44
4.2. Moldova.....	45

4.3. Azerbaycan.....	48
4.4. Amerika Birleşik Devletleri (ABD)	49
4.5. Avrupa Birliği (A.B.)	52
V. KARADENİZİ ETKİLEYEN SORUNLAR.....	55
5.1. Kafkaslar.....	55
5.2. Balkanlar.....	57
5.3. Ülkeler Arası İlişkiler.....	59
5.3.1. Bulgaristan.....	59
5.3.2. Romanya.....	60
5.3.3. Ukrayna.....	61
5.3.4. Rusya Federasyonu.....	62
5.3.5. Gürcistan.....	67
5.3.6. Ermenistan.....	68
5.3.7. Azerbaycan.....	69
5.3.8. Moldova.....	70
5.4. Amerika Birleşik Devletler (ABD) İle Olan İlişkiler.....	70
5.5. Hazar Denizi'nin Hukuki Statüsü.....	72
VI. KARADENİZDE MEVCUT İŞBİRLİĞİ VE DİYALOG ÖRGÜTLERİ.....	77
6.1. Siyasi İşbirliği, Diyalog ve Girişimler	77
6.1.1. GUAM.....	77
6.1.2. ABD'nin Büyük Ortadoğu Projesi (BOP).....	77
6.1.3. Güneydoğu Avrupa İstikrar Paketi.....	79
6.1.4. Güneydoğu Avrupa Ülkeleri İşbirliği Süreci.....	80
6.2. Ekonomi Ve Kalkınma İle İlgili İşbirliği Diyalog ve Girişimleri.....	81
6.2.1. Karadeniz Ekonomik İşbirliği Teşkilatı (KEİT).....	81
6.2.2. Ekonomik İşbirliği Teşkilatı (EİT).....	82
6.2.3. Merkezi Avrupa Serbest Ticaret Antlaşması.....	83
6.2.4. Güneydoğu Avrupa İşbirliği İnisiyatifi.....	83
6.3. Çevre Koruması İle İlgili İşbirliği Diyalog ve Girişimler.....	84
6.3.1. Karadeniz'in Kirliliğe Karşı Korunması Sözleşmesi-Bükreş Sözleşmesi	84
6.3.2. Karadeniz Stratejik Eylem Planı-KSEP	84
6.3.3. Karadeniz Öncelikli Kirlilik Kaynaklarını Düzeltmek için Yatırım Kolaylığı-DABLAS.....	85
6.3.4. Karadeniz Memorandumu.....	85
6.4. Askeri Faaliyetlerle İlgili İşbirliği, Diyalog Ve Girişimler.....	85
6.4.1. Kuzey Atlantik İşbirliği Konseyi-KAİK.....	85
6.4.2. Avrupa Konvansiyonel Kuvvetler Antlaşması-AKKA.....	86
6.4.3. Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliği-AGSK ve Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası-AGSP.....	87

6.4.4. Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı-AGİT.....	88
6.4.5. NATO'nun Barış İçin Ortaklık Girişimi-BİO.....	89
6.4.6. NATO-Rusya Federasyonu Kurucu Senedi.....	90
6.4.7. Bölgesel Silahların Kontrolü Doğrulama ve Uygulama Yardım Merkezi-RACVIAC.....	90
6.4.8. Karadeniz Deniz İşbirliği Görev Grubu –BLACKSEAFOR.....	91
6.4.9. Kitle İmha Silahlarının Yayılmasına Karşı Güvenlik İnisiyatifi.....	92
6.5. Montrö Sözleşmesinin Karadeniz'in Güvenliğine Olan Etkileri.....	92
VII. SONUÇ VE ÖNERİLER.....	95
7.1. Sonuç.....	95
7.2. Öneriler.....	103
KAYNAKLAR.....	109
ÖZGEÇMİŞ.....	112

ÖZET

DEĞİŞEN ULUSLARARASI JEOPOLİTİK DENGELER İŞİĞİNDA KARADENİZ VE TÜRKİYE

Bülent PAÇAL

1991 yılında S.S.C.B (Sovyet Sosyalist Cumhuriyeleri Birliği).’nin yıkılmasıyla gerek dünya gerekse bu tezin konusu olan Karadeniz bölgesi çok büyük değişimlere sahne olmuştur.

Bu tarihe kadar dünyada iki ayrı ekonomik ve siyasi sistem, Komünizm ve Kapitalizm mevcut iken S.S.C.B.’nin yıkılmasıyla Komünizm tarihe karışmıştır. Aslında bu sistemlerin tamamen birbirinden farklı olmasının yanında çok önemli ortak yanları da mevcuttu. Her ikisi de sanayi ve endüstri uygarlığının ürünüydü. Ömürleri daha fazla kar ve daha fazla tüketime dayanmaktaydı. Bunu daha etkili olarak hayata geçiren taraf hayatta kaldı, diğeri ise tarihe karıştı.

Sanayi uygarlığı artık her ne kadar bilgi uygarlığına doğru dönüşmekteyse de bu, uluslararası sistemin daha fazla tüketime dolayısıyla daha fazla üretime dolayısıyla da kesintisiz ve güvenli enerji kaynaklarına olan ihtiyacını değiştirmiyor. Dünyada halihazırda orta doğu petroleri günde 25 milyon varil ile en yüksek üretim oranını oluştururken, orta doğuyu Avrasya olarak da tanımlayabileceğimiz Karadeniz bölgesi günde 12milyon varil ile takip etmektedir. (Rusya Federasyonu, Azerbaycan, Özbekistan, Türkmenistan, Romanya). Bu rakam dünya toplam petrol üretiminin yaklaşık %11’üne karşılık gelmektedir. Doğalgaz da ise dünya ihtiyacının yaklaşık %35’ini bu bölge karşılamaktadır (%26.3’ü Rusya Federasyonu’na ait).

S.S.C.B.’nin yıkılmasıyla bölgede bir çok zayıf devletin oluşması, büyük güçlerin jeopolitik rekabetinin devletler üzerinde daha fazla hissedilmesine sebep olmakta ve Karadeniz’in güvenliğini çok daha kompleks bir duruma sokmaktadır. Türkiye Karadeniz’deki bu geçiş döneminde bölgesel konularda olabildiğince inisiyatif almaya çalışmaktadır. Bu hususlar terörle mücadele faaliyetleri, çevre güvenliği, enerji politikaları

olarak özetlenebilir. Bu çalışmada Karadeniz Bölgesinin sorunları, mevcut siyasi aktörlerin yapısı ve amaçları, bölge devletleri, bölgesel iş birliği faaliyetleri ve bu hususların değiştirdiği jeopolitik yapı ve Türkiye'nin konumu incelenmiştir.

ABSTRACT

BLACK SEA REGION AND TURKEY IN THE VIEW OF FLUCTUATING INTERNATIONAL GEOPOLITICS

Bülent PAÇAL

Black Sea Region have witnessed very important social and political changes by the collapse of U.S.S.R (United Soviet Socialist Republic). on the year 1991. Until the year 1991, there were two different economic and political systems in the world, Capitalism and Communism. Communism was swept from scene of history on the year 1991. Even though these two systems (Communism and Capitalism) were very different from each other, they had some very important common points too. Both of them were created in the terms of industrial civilization. Their presence depend upon the more consumption and the more profit. The side which succeeded these facts more effectively stand still, but the other was swept from the scene of history.

Although the industrial civilization is transforming to the civilization of information, this doesn't change the requirement of more consumption, more production and consequently uninterrupted and safe resources of energy in the view of global economy. The Middle East countries oil production is 25 million barrels per day (mbpd). This is the most production of the world. Black Sea Region countries are following The Middle East with the production rate of 12 mbpd. (Russian Federation, Azerbaijan, Uzbekistan, Turkmenistan, Romania). 12 mbpd is equal to %13 of the total oil production of the world. Black Sea Region is producing the %35 of the world's total natural gas production.

After the collapse of U.S.S.R. , some of the former soviet states declared their independency. These states can be defined as "weak states". Consequently, geopolitical challenge of the super powers (U.S.A. (United States of America), EU (European Union), etc) holds under compulsion the states of this region. Turkey is trying to take initiatives (like BLACKSEAFOR; Black Sea Harmony etc.) in this period especially on regional issues.

In this study the problems of the Black Sea Region, the structural analysis of the active political actors and their aims, structural analysis of the regional states, regional co-operations and the fluctuating geopolitics and the position of Turkey.

TABLO LİSTESİ

Sayfa

Tablo 1.	Dünya uranyum rezervleri	8
Tablo 2.	Doğal gaz rezervleri.....	12
Tablo 3.	Petrol rezervleri	13
Tablo 4.	Petrol tüketimi.....	13

ŞEKİL LİSTESİ

Sayfa

Şekil 1.	Karadeniz ve bölgesinin haritası.....	6
Şekil 2.	Karadeniz deniz sınırları.....	8
Şekil 3.	Merkez bölge (Heartland).....	9
Şekil 4.	TRACECA (Avrupa-Asya-Kafkasya ulaşım koridoru).....	31
Şekil 5.	NABUCCO projesi	65
Şekil 6.	Türkiye-İran doğalgaz anlaşması.....	66
Şekil 7.	Hazar denizi kıyıdaş ülkeleri.....	73
Şekil 8.	Hazar denizi deniz bölüşümü.....	74
Şekil 9.	Hazar denizi göl bölüşümü.....	74

KISALTMA LİSTESİ

AKKA : Avrupa Konvansiyonel Kuvvetler Anlaşması

BİO : Barış İçin Ortaklık Girişimi

BLACKSEAFOR : Karadeniz Deniz İşbirliği Görev Grubu

BSSAP : Black Sea Strategic Action Plan

CEFTA : Central European Free Trade Agreement

CENTO : Central Treaty Organization

DABLAS : Karadeniz Öncelikli Kirlilik Kaynaklarını Düzeltmek için Yatırım Kolaylığı

INOGATE: Avrupa'ya Uluslar Arası Gaz Taşımacılığı (Interstate Oil and Gas Transport to Europe)

KAİK : Kuzey Atlantik İşbirliği Konseyi

KİS : Kitle İmha Silahları

KSEP : Karadeniz Stratejik Eylem Planı

NATO : North Atlantic Treaty Organization

RACVIAC : Regional Arms Control Verification and Implementation Assistance Center

SEATO : Southeast Asia Treaty Organization

SECI : Southeast European Cooperative Initiative

I.GİRİŞ

1.1. Çalışmanın Amaç ve Kapsamı

Avrasya'nın siyasi yapısı II nci Dünya Savaşından sonra yapılan anlaşmalar ile şekillendirilmiş ve hassas dengeler üzerine oturtulmuştu. Bu hassasiyet aynı zamanda bütün dünyayı etkileyebilecek problemlere de gebe idi. Karadeniz bölgesi Varşova Paktı (VP) ile NATO arasındaki fay hattı olarak sahilдар ülkeleri kuzey-güney ekseninde birbirinden ayırarak Soğuk Savaş dönemi boyunca her türlü ekonomik ve siyasi ilişkilerde sınırlandırarak statik bir duruma getirmiştir. Tarihte sahilдар ülkeleri birbirine bağlayan bu deniz söz konusu dönemde bu işlevini yerine getirememiştir. Bu yapı içerisinde bölge ülkeleri de geleceğe yönelik olarak bir strateji geliştirememiş ve Karadeniz'in sahip olduğu potansiyel kullanılamamıştır.

Soğuk Savaşın sona ermesi ile Yugoslavya ve Sovyetler Birliğinin parçalanması ve bunun sonucunda Balkanlar, Kafkasya ve Orta Asya'da önemli jeopolitik boşluklar ortaya çıkarması küresel güç mücadelesi yapan aktörlerin iştahını kabartmıştır. Dünya üzerinde hakimiyet kurmaya çalışan büyük güçler Heartland olarak kabul edilen bölgenin etrafında oluşan bu boşluklara nüfuz edebilmek için siyasi ve diplomatik faaliyetlere girişmişlerdir. Özellikle sanayileşmiş ülkelerin artan enerji ihtiyacını emniyetli ve kesintisiz bir şekilde karşılamak amacıyla Orta Asya ve Hazar Havzası kaynaklarının üretilmesi ve taşınması için güzergahların kendi menfaatleri doğrultusunda belirlenmesi için mücadeleleri Karadeniz'in bölgedeki önemini yeniden ortaya çıkarmıştır. Buna ilave olarak, Soğuk Savaş döneminin süper gücü olan Sovyetler Birliğinden bağımsızlıklarını kazanan devletleri kontrol ederek Rusya Federasyonu (RF)'nun yeniden güçlenmesini ve yayılmasının engellenmek istenmesi Ukrayna ve Gürcistan'ı kilit konuma getirmiştir.

Soğuk Savaş sonrasında Karadeniz'de değişen siyasi coğrafya ve iki kutuplu ideolojik yapılanmanın ortadan kalkması ve bağımsızlığını yeni kazanan devletlerin gelişmiş ülkelerdeki demokratik imkanları ve refah seviyelerini görmeleri bölge ilişkilerindeki statik duruma yeni bir dinamizm kazanmıştır. Türkiye'nin girişimi ile kurulan KEİ ile bölge ilişkilerin yanında, bu ülkelerin gerek Avrupa Birliği (AB) gerekse NATO ile yakınlaşmalar

ilişkilerin önceden tahmin edilemeyen boyutlara ulaşması sonucunu doğurmuştur. Bu dönemin sonrasında nispeten yavaş ilerleyen AB bütünleşme ve genişleme faaliyetleri Soğuk Savaş sonrasında hız kazanarak Almanya'nın kontrol ve inisiyatifi ile Balkanlar ve Doğu Avrupa'ya doğru yayılma eğilimine girmiştir. Almanya önderliğindeki AB önce Çek Cumhuriyeti, Slovakya, Slovenya ve Hırvatistan üzerinden Adriyatik Denizine inmiş ve bölge üzerinde nüfuz oluşturmuştur. Aynı doğrultuda yine Almanya'nın Ukrayna ile yakından ilgilenmesi, Bulgaristan ve Romanya'nın AB'ne tam üyeliğe geçişi konusundaki gelişmeler tamamlanınca AB'nin Karadeniz'e inerek etki alanını daha da ileri götürme çabası içerisinde olduğunu göstermektedir. Bunun yanında VP'dan ayrılan ve Sovyetler Birliğinden bağımsızlıkların kazanan devletler ile aktör sayısı artmıştır. Ancak dikkat çeken bir konuda özellikle Kafkaslarda AB ve ABD'nin çıkarlarının çatışabileceği ve 1999 yılında Washington Zirvesinde ortaya çıkan Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliği (AGSK)'nin yürürlüğe sokularak AB'nin Almanya ve Fransa kontrolünde hem ekonomik hem siyasi hem de askeri alanda yeni bir süper güç olarak ortaya çıkabileceğidir.

21 nci yüzyılda Karadeniz uluslar arası ilişkiler anlamında büyük mücadelelere sahne olacaktır. Dünya üzerinde belirlenen risk alanlarının bu bölge civarında yoğunlaşması bunun bir göstergesidir. Küresel ve bölgesel güç mücadelesi için aktörler her yolu deneyeceklerdir. Bölge ülkelerinin demografik yapıları ve farklı kültürlere ait unsurları bünyelerinde barındırmaları güç mücadelesinde kullanılacak bir etken olacaktır. Mikro-milliyetçi hareketlerin desteklenerek istikrarın bozulması iç işlerine karışma konusunda politik bir araç olarak kullanılacaktır. Aynı paralelde ülkelerin direk olarak faaliyet gösteremedikleri alanlarda aktörler tarafından uluslar arası örgütler (AB, NATO, KEİ, vb.), uluslar arası şirketler ve hükümet dışı organizasyonlar (NGO) yasal faaliyetlerinin yanında gizli faaliyetleri ile çalıştıkları ülkede kamuoyunun belirlenmesi ve halkın belli amaçlar için bilinçlendirilerek politikaların oluşturulmasını etkileyeceklerdir.

VP ve Sovyetler Birliğinin dağılmasından sonra ideolojik iki kutupluluk sona ermiş ve nükleer güce dayalı caydırma politikasına dayanan tehdidin boyutları değişmeye başlamıştır. 21 nci yüzyılda öngörülen tehdit değerlendirmesine göre çevresel afetler, salgın hastalıklar, uluslar arası terörizm, kitlesel göçler, aşırı milliyetçilik öne çıkmaktadır.

Soğuk Savaş döneminde ekonomik sistem de iki kutuplu ideolojik yapıdan etkilenmiştir. Dönem sonunda serbest piyasa ekonomisi ve batı ile entegrasyon Doğu Avrupa ülkelerinde benimsenmiştir. Dünyadaki ticari bloklaşma (AB, APEC, NAFTA) ve pazar mücadelesi bölgeyi çekim alanı haline getirmiştir. Sanayileşmiş ülkelerin artan enerji ihtiyacını karşılamada alternatif olarak ortaya çıkan Hazar Havzası kadar petrol ve doğal gazın taşınacağı güzergah belirlenmesinde mücadeleyi Karadeniz Bölgesine kaydırmıştır.

Küresel güç mücadelesi yapan aktörler Soğuk Savaş sonrası oluşan jeopolitik boşlukların doldurulması ve Hazar Havzası enerji kaynakları konusunda kıyasıya bir mücadeleye girişmiştir. AB'nin ABD'den bağımsız bir şekilde kendi güvenlik sistemini kurmak istemesi ve küresel güç mücadelesinde yer alması Trans-Atlantik ayrışmasını da beraberinde getirmiştir. Bu ayrışma ve Türkiye'nin henüz AB'ne tam üyelik statüsünün belirsizliği Türkiye ABD yaklaşması sonucunu doğurmuş, ABD Türkiye'yi bölgedeki stratejik ortağı olarak deklere etmiştir. Gerek Bakü-Ceyhan petrol boru hattının desteklenmesi ve gerekse Türkiye'nin ekonomik krizden çıkması için göstermiş olduğu çabalar iki ülke arasındaki ilişkileri daha da ileri seviyelere taşımıştır. Ayrıca ABD Hazar Havzası kaynaklarının Karadeniz'e çıkış kapısı olan Gürcistan ile ilişkilerini Barış İçin Ortaklık (BIO) kapsamında yürüterek ve son zamanlarda terörist unsurların etkisiz duruma getirilmesi amacıyla askeri birliklerini bu ülkeye göndererek bölgedeki etkisini artırmaya çalışmaktadır.

Soğuk Savaş döneminde bölge kaynaklarını kendi inisiyatifinde kullanan RF eski imkanlara yeniden kavuşmak, en azından kaynakların RF toprakları üzerinden taşınmasını sağlayarak hem ekonomik hem de politik avantaj elde etmek için bölge ülkeleri üzerinde etkin politikalar uygulamaktadır. Ayrıca RF'nun dünya ile en kısa sürede iletişim sağlayabileceği en uygun yolun Karadeniz ve Türk Boğazlarından geçmesi Türkiye Rusya Federasyonu ilişkilerinde hassas konulardan biridir.

Soğuk Savaşın bitmesi ile Türkiye'ye kuzeyden gelen tehdit ortadan kalkmış, ancak yeni tehdit algılamaları çerçevesinde misyonunu yeniden belirleyen NATO Türkiye'nin güvenliği için birinci sıradaki yerini korumaktadır. Bölgeye yönelik barış girişimleri, bölgedeki istikrarı oluşturma çabaları güvenlik ihtiyacındandır. Uluslar arasında ekonomik ilişkilerin barış ve istikrarı dolayısı ile güvenliğe olumlu katkıları çerçevesinde 1992 yılında oluşturulan KEİ'nin

yeniden kıymetlendirilerek daha aktif hale getirilmesi Türkiye için hem ekonomik hem de siyasi olarak önem kazanmaktadır.

1.2. Kavramsal Çerçeve

1.2.1. Strateji :

Strateji çeşitli kitaplarda değişik şekillerde tanımlanmaktadır. Bu tanımlardan bazıları şu şekildedir:

Strateji; “Zafer olasılıklarını ve bundan doğacak faydaları çoğaltmak, yenilgi olasılıklarını azaltmak için; politik, ekonomik, psikolojik ve askeri güçleri izlenen politika ve prensipleri azami derecede destekleyecek şekilde, gereği gibi geliştirme, kullanma sanat ve bilimidir” (İngilizce-Türkçe Müşterek Askeri Terimler Sözlüğü, 1988).

Strateji; “Bir amaca ulaşmak için veya bir hedefe erişmek, onu ele geçirmek için, sahip bulunulan bütün olanakları, güç ve kaynakları, araç ve gereçleri bilimsel usul ve kurallar ile planlı bir şekilde yürütme bilim ve sanattır”(Deniz Stratejisi, 1998).

Strateji; “Bir hedefe ulaşmak maksadıyla, gücün oluşturulması, geliştirilmesi ve kullanılması bilim ve sanattır” (Güngen, 2000).

1.2.2. Jeopolitik :

Politikanın coğrafyanın isteklerine göre düzenlenmesini sağlayan bilim dalıdır (Bayat, 1986).

1.2.3. Milli Strateji :

Milli strateji; “Bir milletin, barışta ve savaşta, milli hedeflerini emniyete almak üzere politik, ekonomik ve psikolojik güçlerini, (milli güç unsurlarını) silahlı kuvvetleri ile birlikte, geliştirme ve bu güçlerden faydalanma sanat ve bilimidir”(İngilizce-Türkçe Müşterek Askeri Terimler Sözlüğü, 1988).

1.2.4. Denizcilik Stratejisi :

Denizcilik stratejisi; “Deniz alaka ve menfaatleri ile ilgili milli hedeflerin elde edilmesinde denizcilik gücünün planlı olarak geliştirilmesi ve kullanılması ilim ve sanattır” (Deniz Stratejisi, 1998).

1.2.5. Milli Menfaat :

Milli menfaat; “Bir ulusun ve devletin, bekası, refahı ve mutluluğu için zaruri gördüğü ve inandığı hususlardır” (Deniz Stratejisi, 1998).

1.2.6. Milli Güç :

Milli güç de çeşitli kitaplarda değişik şekillerde tanımlanmaktadır. Bu tanımlardan bazıları şu şekildedir;

Milli güç; “Bir devletin, milli hedeflere erişmek ve milli menfaat sağlamak amacıyla kullanmış olduğu; maddi, manevi, nitel ve nicel değerlerin toplam verimliliğidir.”

Milli güç; “Bir devletin, diğer devletler üzerinde baskı ve zor etki oluşturma ve diğer devletlerin yapmaya çalışacağı bu gibi etkilere karşı koyma kapasitesidir.”

Milli güç; “Devletlerin milli çıkarlarını, milli hedeflerini gerçekleştirme yeteneklerinden oluşan bir sistemdir” (Bayat, 1986).

Milli güç; “Bir devletin ve milletin milli hedeflerine erişmek ve milli menfaat sağlamak amacıyla kullandığı; fiziki, siyasi, ekonomik, kültürel, manevi ve bilimsel kuvvetler ve bunları yönetme ve uygulama kabiliyetinin, toplam verimliliğidir.”

Milli güç; “Bir devletin milli menfaatlerini sağlamak ve milli hedeflerini elde etmek için kullanabileceği insan gücü, coğrafi, ekonomik, askeri, politik-idari, psiko-sosyal ve teknolojik güçlerinden oluşan maddi ve manevi güç unsurlarının toplamıdır.”

Milli güç; “Bir ulusun, ulusal hedeflerine erişmek amacıyla kullanabilecekleri maddi ve manevi kaynaklarının toplamıdır. Ulusal hedeflerin elde edilmesinde kullanılmak üzere mevcut olan; siyasi, ekonomik, askeri ve sosyo-kültürel konularıdır. Bir devletin, diğer devletler üzerinde baskı ve zor etki oluşturma ve diğer devletlerin yapmaya çalışacağı bu gibi etkilere karşı koyma kapasitesidir.”

II. KARADENİZİN STRATEJİK ANLAMDA DEĞERLENDİRİLMESİ

2.1. Karadenizin Genel Tanımı

Karadeniz; 40°55' K-47°15' K enlemleri ile 027°28' D-041°46' D boylamları arasında Türkiye'nin kuzeyinde, doğu-batı doğrultusunda uzanan yaklaşık 424.000 km²'lik yüzölçümü ile kabaca elips şeklinde büyük bir iç denizdir. Anadolu ve Balkan yarımadalrı ile Kafkasya ve Doğu Avrupa platformu arasındadır. Karadeniz'in büyük eksenı doğu-batı istikametinde Burgaz/Bulgaristan ile Poti/Gürcistan arasında 1170 km'yi bulur. Kuzey-güney ekseninde, Rize-Sohumkale arası 225 km, Giresun-Tuapse arası 350 km, Samsun-Kerç arası 480 km ve Ereğli-Odessa arası 600 km dir (Şekil-1).

Güney kıyılarında Türkiye, kuzey kıyılarında yarım ay şeklinde Ukrayna ve Rusya, batı kıyılarında Romanya ve Bulgaristan, doğu kıyılarında ise Gürcistan bulunmaktadır.

Karadeniz, Türk Boğazları ve Marmara Denizi ile Ege Denizi ve de Akdeniz'e, Kerç Boğazı ile Azak Denizi'ne, Ren-Tuna Kanalı ile Kuzey Denizi'ne, Main-Tuna

Şekil 1. Karadeniz ve Bölgesinin haritası

Karadeniz, Türk Boğazları ve Marmara Denizi ile Ege Denizi ve de Akdeniz'e, Kerç Boğazı ile Azak Denizi'ne, Ren-Tuna Kanalı ile Kuzey Denizi'ne, Main-Tuna Kanalı ile Baltık Denizi'ne, Volga-Don Kanalı ile de Hazar Denizi'ne bağlanır.

Karadeniz; Rusya hariç, Bulgaristan, Romanya, Ukrayna, Moldova ve Gürcistan'ın denizlere açılmasını sağlayan tek deniz yolu olması bakımından büyük ekonomik öneme sahiptir

Şekil 2. Karadeniz deniz sınırları.

Türkiye, Rusya Federasyonu ve Ukrayna münhasır ekonomik bölgelerini 200 nm olarak ilan etmişlerdir. Karasularının genişliği bütün ülkelerin BM Deniz Hukuku Sözleşmesi uyarınca 12 nm olarak belirlenmiştir.

2.2. Jeo-politik Kavramının İncelenmesi

Jeo-politik kavramının tanımı 1.Bölümde “Politikanın coğrafyanın isteklerine göre düzenlenmesini sağlayan bilim dalıdır (Bayat, 1986)” olarak ifade edilmişti. Daha detaylı bir tanım yapmak gerekirse, bir milletin, milletler topluluğunun veya bir bölgenin, mevcut coğrafi platformlar üzerinde, değişmeyen unsurları ve değişen unsurları dikkate alarak güç değerlendirmesi yapan, etkisi altında kaldığı o günkü dünya güç merkezlerini, bölgedeki

güçleri inceleyen, değerlendiren, hedefleri ve hedeflere ulaşma şart ve aşamalarını araştıran, belirleyen bir bilim ya da düşünce disiplini olarak tanımlanabilir (İlhan, 1999).

2.2.1. Jeo-politiğin Unsurları

Jeo-politiğin unsurları stratejinin unsurları olan, mekan, kuvvet, zaman unsurlarıyla büyük ölçüde örtüşmektedir. Bu da jeo-politiğin stratejiyle olan yakın ilişkisini göstermektedir. Jeo-politiğin unsurları değişen unsurlar ve değişmeyen unsurlar olarak iki ayrı grup halinde incelenebilir.

Jeo-politiğin değişmeyen unsurları (stratejinin unsurlarından mekan karşılığı);

- Ülke veya bölgenin hudutları, dünya üzerindeki yeri, coğrafi bütünlüğü
- Coğrafi karakteri (ada, kıta, kenar ve kıta içi devlet olma durumu)

Değişen unsurları ise (stratejinin unsurlarından kuvvet ve zaman karşılığı);

- Sosyo-kültürel değerler
- Ekonomik değerler
- Politik değerler
- Askeri değerler ve zaman olarak ifade edilir (İlhan, 1999).

2.3. Karadeniz'in Stratejik Değerinin Ortaya Konması

2.3.1. Teoriler

Karadeniz etrafını çevreleyen Kafkasya, Balkanlar ve Anadolu gibi bölgeler ile tarihte Asya'dan başlayan Avrupa, Orta Doğu ve Afrika'ya uzanan ticaret ve göç yolları üzerinde bulunmuştur. Karadeniz'in çevresi ile beraber geçmişteki önemi sadece ticaret ve göç yolları üzerinde olmasından kaynaklanmamaktadır. Bölge hem kendi ve hem de çevresi ile önemli doğal kaynaklara sahiptir.

Stratejik önemi büyük olan, uranyum rezervlerinin büyük bir kısmı da Orta Asya'da bulunmaktadır. Bölgede, daha çok nükleer silah ve atom enerjisinde kullanılan uranyum madeni bulunmaktadır. Dünya uranyum rezervlerinin % 13'ü Kazakistan'da bulunmaktadır (Tablo 1).

Ayrıca, başta petrol ve doğalgaz gibi doğal kaynaklar olmak üzere her geçen gün Karadeniz Bölgesinin küresel ekonomiye artan oranda entegrasyonu bölgedeki ulaştırma hatlarını daha da önemli hale getirmektedir.

Karadeniz'in ve etrafı ile birlikte bu öneminin geçmişte olduğu gibi günümüzde ve gelecekte de devam edeceğini belirtmenin ve böylesine önemli olan bu coğrafya üzerinde geçmişten günümüze kadar yapılan jeostratejik analizlere ve yorumlara, bunların uzantısındaki jeopolitik ve jeoekonomik yaklaşımları da kısaca gözden geçirmek uygun olur.

Tablo 1. Dünya uranyum rezervleri (www.euronuclear.org, 2007).

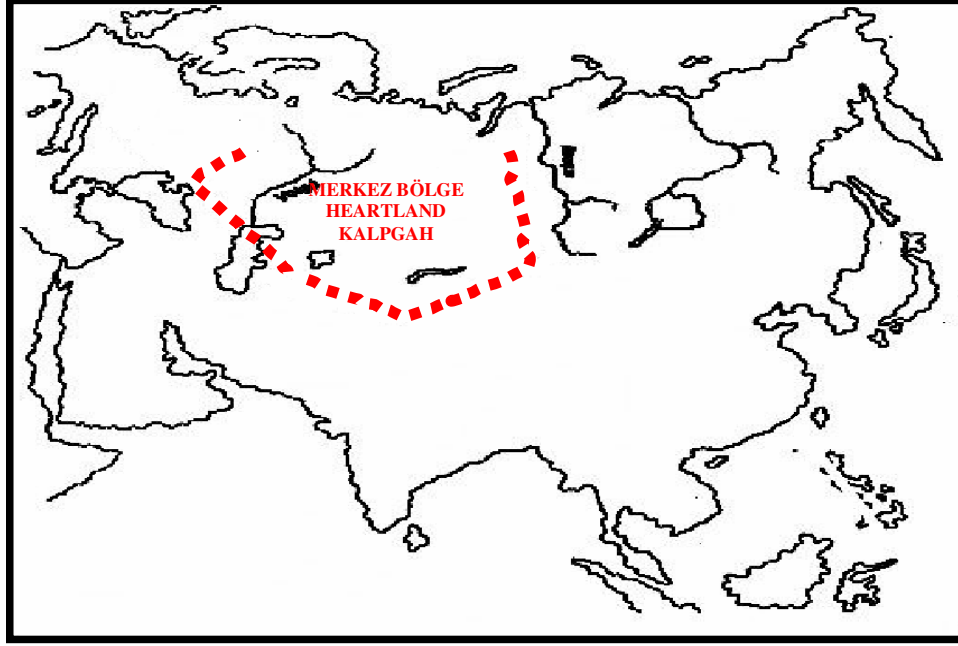
ÜLKE	URANYUM REZERVİ (TON)
Avustralya	460,000
Kanada	426,000
Kazakistan	254,000
Güney Afrika	186,000
Brezilya	112,000
Namibya	110,000
Özbekistan	109,000
ABD	102,000
Nijerya	94,000
Rusya	75,000
TOPLAM	1928000

Yakın zamana kadar, jeopolitik ile ilgilenen önde gelen analizciler, kara gücünün mü yoksa deniz gücünün mü daha önemli olduğunu ve ayrıca Avrasya'nın hangi bölümünün tüm kıtanın kontrolünü kazanmak için yaşamsal değerde bulunduğunu tartışmışlardır.

2.3.1.1. Kara Egemenliği-Heartland Teorisi

Bu tartışmaların en önde gelenlerinden birisi Kara Egemenliği-Heartland Teorisidir. Bu teorinin yaratıcısı İngiliz Profesörü Sir Halford Mackinder'e göre Dünya Adasının en önemli ve etkin bölgesi Volga-Doğu Sibirya, Kuzey Buz Denizi-İran, Afganistan arasında kalan Merkez Bölgedir (Bayat, 1986). Merkez Bölgedeki doğal kaynakların bir devletin tüm ihtiyaçlarını karşılayabilecek durumda olduğunu belirten teori, Merkez Bölge'ye "Heartland" adını verir ve Heartland'a egemen olanın Dünya Adası'na egemen olacağını; Dünya Adası'na egemen olanın ise, Dünya'ya egemen olacağını ifade eder. Mackinder, ömrü içinde iki dünya

savaşını izleyerek teorisini geliştirme imkanına sahip olmuştur. 1 nci Dünya Savaşı sonunda Doğu Avrupa'nın artan önemini tespit etmiş ve 1919'da Heartland'ın sınırlarını yeniden düzenlemiş (Şekil 2) ve aşağıdaki sonuçlara varmıştır.

Şekil 3. Merkez Bölge (Heartland).

- Doğu Avrupa'ya egemen olan, Heartland'ı kontrol eder.
- Heartland'a egemen olan, Dünya Adası'nı kontrol eder.
- Dünya Adası'na egemen olan, Dünya'yı kontrol eder (Bayat, 1986).

Mackinder'e göre Avrasya, dünyanın coğrafi ve tarihi merkezi ve deniz imparatorluklarına kapalı ve zengin doğal kaynaklara sahip olan dev bir güçtür. Bütün bunlara bağlı olarak Orta Asya, her dönemde "dünya siyasetinin eksenini" olmaya mahkumdur (Mackinder, 1904).

Bu teori en fazla Alman jeo-politikçiler tarafından benimsenmiş ve uygulanan politikalarda etkili olmuştur (İlhan, 1999).

2.3.1.2. Deniz Egemenliği Teorisi

Diğer bir stratejist ABD'den Amiral Alfred Thayer Mahan, "Deniz Egemenlik Teorisi" adı ile ifade edilecek fikirleri ile jeopolitik yaklaşımlarda bulunmuştur. Politik, stratejik ve

ekonomik yönden denizlerin önemini belirten Mahan'ın teorisini tek cümlede açıklamak gerekirse; Hızır Hayrettin Paşanın (Barbaros) “Denizlere Hakim Olan Dünyaya Hakim Olur” sözünü tekrarlamak yeterlidir (Bayat, 1986).

Mahan ve teorisinin değeri konusunda en büyük kanıt, son iki dünya harbini de denizlerde güçlü olan tarafların kazanmış olmaları teşkil eder.

2.3.1.3. Rimland - Kenar-Kuşak Teorisi

“Rimland-Kenar Kuşak” teorisini ileri süren A.B.D.li Prof. Nicholas J. Spykman'a göre; Batı Yarımküresi, Doğu Yarım Küresi tarafından kuşatılmıştır. Doğu Yarımküresinin arazisi Batının 11,5 ve nüfusu ise 10 katıdır. Doğu, dünya enerji üretiminin 2/3'ünü gerçekleştirmektedir ve dünya çapında bir ihtilafta Batı'nın Doğu'ya uzun süre dayanması çok güçtür. Dünya Adasının (Asya-Avrupa-Afrika) tamamı veya büyük kısmının tek bir kuvvet tarafından elde edilmesi A.B.D. için bir felaket olacaktır ve özellikle A.B.D. dış politikasının esasını Avrasya'nın tek bir devlet egemenliğinde birleşmesini önlemek teşkil etmektedir. Spykman, Mackinder'in Heartland'ının değerini yitirdiğini birçok kanıtlarla ileri sürer ve asıl değer taşıyan bölgenin Heartland'ı çevreleyen kuşak devletlerinde olduğunu belirterek bu kuşağa “Rimland” adını verir (Bayat, 1986).

1947'den sonra Türkiye ve Yunanistan'ı desteklemeye yönelik “Truman Doktrini”nin yürürlüğe girmesi; NATO, CENTO ve SEATO gibi organizasyonların kurulması aslında kenar kuşağını, Merkez Bölge karşısında bütünleştirmek amacını gütmektedir (İlhan, 1999).

Yakın zamanımızda ise ABD'li bilim adamı Huntington; “Medeniyetler Savaşı” makalesinde kültürleri ayıran iki fay hattı belirtmiştir. Bunlardan ikincisi olan ve medeniyetler çatışmasının yaşanabileceği ileri sürülen fay hattı bu bölgede bulunmaktadır.

Zbigniew Brzezinski'ye göre; Fransa, Almanya, Rusya, Çin ve Hindistan büyük ve etkin jeostratejik oyuncular (Brzezinski, 1998). Ukrayna, Azerbaycan, Güney Kore, Türkiye ve İran önemli jeopolitik odaklardır. Orta Asya ve Hazar Denizi havzası, dünyanın diğer bölgelerindeki (Kuveyt, Meksika Körfezi, Kuzey Denizi, İran ve Irak) doğalgaz ve petrol rezervlerini açık farkla geride bırakacak rezervlere sahip olduğu bilinmektedir. Ayrıca, Avrasyalı bir güç olmayan Amerika Birleşik Devletleri, Avrasya kıtasının üç çevre bölgesinde doğrudan doğruya konuşlandığı güçlerle ve Avrasya hinterlandındaki devletler üzerindeki

güçlü etkisiyle şu anda uluslararası önceliğe sahiptir. Ancak, Amerika'ya potansiyel bir rakip, yerkürenin en önemli alanı olan Avrasya'dan çıkabilir. (Brzezinski, 1998).

Bu değerlendirmeler ışığında Zbigniew Brzezinski'ye göre; beş yüz yıl kadar önce kıtalar siyasal olarak karşılıklı etkileşime başladıklarından bu yana, Avrasya dünya iktidarının merkezi olmuştur. Avrasya jeopolitik önemini korumaktadır. Bu yüzden Avrasya, küresel üstünlük mücadelesinin sürdürüldüğü bir satranç tahtasıdır.

2.3.2. Karadeniz'in Önemi

Karadeniz'in, jeostratejik ve jeopolitik bakımdan ne kadar önemli olduğu yukarıdaki teoriler ve değerlendirmelerden çok açık olarak anlaşılmaktadır. Karadeniz'in jeopolitik önemi tarihe dayanmaktadır. 19 ncu Yüzyılın ikinci yarısından itibaren dünya petrol üretiminin beşte birini karşılamakta olan Bakü Petrol Bölgesi, II nci Dünya Savaşı döneminde, Hitler'in dünya hakimiyeti stratejisinin önemli bir hedefi olmuştur. II nci Dünya Savaşından sonra ise, Sovyetler Birliği Rus toprakları içindeki Tataristan ve Sibirya'daki petrolü kullanırken, bu bölgedeki petrol kaynaklarını stratejik rezerv olarak muhafaza etmiştir.

Hazar Denizi petrol rezervleri, İran Körfezindekilerle aynı düzeyde olmasa da 21 nci Yüzyıl için kayda değer alternatif bir enerji kaynağı olması bakımından önem taşımaktadır. 2015 yılına kadar Alaska ve Kuzey Denizi'ndeki rezervlerin tükeneyeğine ilişkin tahminler ile dünya enerji tüketiminin her geçen gün artması, bu bölgedeki kaynakların önemini daha da artırmaktadır.

Azerbaycan ve Kazakistan petrol ve Türkmenistan doğal gazı bakımından zengin kaynaklara sahiptir. Dünya doğal gaz rezervlerinin ise %26,3 ü Rusya'ya ait bulunmaktadır (Tablo 2). Bu olanakları ile Orta Asya gelecek on yıl içinde dünyanın başta gelen petrol üretim bölgesi olmaya aday görünmektedir. Ayrıca maden zenginliği çok önemlidir. Karadeniz hem sahip olduğu doğal kaynaklar ve hem de Karadeniz'i çevreleyen bölgedeki petrol ve doğalgazın ulaştırma hatları için şüphesiz kavşak konumundadır.

Tablo 2 Doğal gaz rezervleri (www.bp.com, 2007).

Ülke	Doğal Gaz Rezervi (2006)(Trilyon m ³)	Dünya toplam üretimine oranı	2005-2006 Değişim Yüzdesi
Rusya	47,65	% 26,3	%0
Özbekistan	1,87	%1,0	%1,1
Kazakistan	3,0	%1,7	%0
İran	28,13	%15,5	%2
Katar	25,36	%14,0	%0
TOPLAM	181,46	-	%0,7

Karadeniz'i yakından ilgilendiren Orta Asya'daki yeni jeopolitik çekişme, temelde iki unsuru içermektedir. Bunlardan birincisi, petrol ve doğal gaz kaynaklarının kontrol edilmesi, ikincisi ise petrolün Batı pazarlarına transferinde kullanılacak boru hatlarının kontrol altında tutulmasıdır. Dünya petrol rezervlerinin (Karadeniz Bölgesi, Avrupa, Ortadoğu, Amerika) bölgesel olarak analizi Tablo 3.'de belirtilmiştir. Bu verilere göre Orta Doğu petrollerinden sonra Karadeniz Bölgesi ya da Avrasya olarak tanımlayabileceğimiz bölgenin petrol kaynaklarının stratejik seviyede olduğu görülmektedir. Ayrıca Tablo 4.'de belirtilen petrol tüketimi oranları bölgede aktif olmaya çalışan aktörleri de ifade etmesi açısından anlamlıdır.

Karadeniz beş asırdan bu yana Osmanlı İmparatorluğu (sonra Türkiye) ile Rus İmparatorluğu (sonra Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliğini-SSCB) arasında egemenlik ve nüfuz mücadelesi alanı olmuştur. Karadeniz Türk Boğazları üzerinde kontrol tesis ederek güneydeki sıcak denizlere ulaşmaya yönelik Rus politikasındaki jeostratejik önemini korumaya devam etmektedir.

Tablo 3. Petrol rezervleri (www.bp.com, 2007).

Ülke	Petrol Rezervi (Milyar Varil) (2006)	Dünya toplam üretimine oranı	Rezerv/Üretim oranı (Yıl) (2006 sonu)
Rusya	79,5	%6,6	22,3
Özbekistan	0,5	-	13
Kazakistan	39,8	%3,3	76,5
Azerbaycan	7	%0,6	29,3
Romanya	0,4	-	11,7
Türkmenistan	0,5	-	9,2
TOPLAM	127,7	%10,5	22,5
Orta Doğu	742,7	%61,5	79,5
Avrupa Birliği	6,7	%0,6	8,1
ABD	29,9	%2,5	11,9
Kanada	17,1	%1,4	14,9
Meksika	12,9	%1,1	9,6

Tablo 4. Petrol tüketimi (www.bp.com, 2007).

Ülke	Petrol Tüketimi (Milyar Varil)	Dünya Toplam tüketimine Oranı
A.B.D	938,8	%24,1
Almanya	123,5	%3,2
Fransa	92,8	%2,4
İngiltere	82,2	%2,1
İtalya	85,7	%2,2
Çin	349,8	%9
Japonya	235	%6
Rusya	128,5	%3,3

Karadeniz ve Heartland üzerinde geçmişten günümüze gelen tarih sürecinde yoğun mücadelelerin olduğu, ancak doğrudan görünür büyük bir silahlı çatışmanın yaşandığı savaşın çıkmadığını belirlemek hatalı olmayacaktır. Ayrıca, Karadeniz’de ciddi boyutta bir deniz

savaşı olduğunu söylemek mümkün değildir. Ancak, Karadeniz ve çevresinde sonunda Karadeniz'in hakimi olunacağını söylenebilecek savaşlar olmuştur. Bu savaşlar, Kırım Savaşı, Balkan Savaşı, 1 nci Dünya Savaşı, Çanakkale Savaşı ve 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı gibidir. Ayrıca, ikinci tespit olarak, Karadeniz ve çevresindeki savaşlarda taraflar genellikle Osmanlı İmparatorluğu ile Rus İmparatorluğu'dur. Karadeniz'in diğer sahil devletleri Rus İmparatorluğu'nun yanında yer almışlardır. Balkan Savaşı'nda ise Rusya Bulgaristan'ın arkasında yer almış, Bulgaristan'a destek vermiştir. Dikkati çeken diğer bir husus ise, 1 nci Dünya Savaşından sonra her iki tarafın da sıcak bir çatışmaya girmediğidir. Soğuk Savaş dönemindeki SSCB tarafından etki altına alma ve yanına çekme mücadelelerinde uygulanan yöntemler hariç, Türkiye ve Rusya birbirlerine karşı çok dikkatli ve birbirlerini dikkatle kontrol eder bir durumda olmuşlardır.

Osmanlı İmparatorluğu'nun yükselme ve duraklama dönemlerinde tamamen bir Türk gölü halindeki Karadeniz, bu mücadeleler sonunda Rusya ile paylaşılmak zorunda kalmıştır. Karadeniz çevresinde yaşayan milletlere bakıldığında genelde iki kültürün izleri görülür. Biri Osmanlı Devletinden önce bölgeye hakim olan Doğu Roma'nın Ortodoks Kültürü, diğeri de Osmanlı İmparatorluğu ile bölgeye yerleşen Türk-İslam Kültürüdür. Karadeniz Bölgesinin üç yanı Ekim 1917 devriminden Soğuk Savaşın bitişine kadar Sovyet hakimiyetinde kalmıştır. Bu dönemde Türkiye'nin Karadeniz'deki etkinliği kendi karasuları ve ekonomik bölgesi ile sınırlı olmuştur.

Dünyaya tek çıkış kapısı olan Türk Boğazları ile Karadeniz üzerindeki Türk kontrolü göreceli de olsa devam etmektedir. Rusya'nın siyasi emelleri bir yana bırakılırsa Ortodoks Doğu Roma Kültürü ile Osmanlı-Türk Kültürü uzun yıllar birbiriyle barışık olarak yaşamayı becermiştir. Fakat Rusya'nın Osmanlı aleyhine sürdürdüğü genişleme çabasında Osmanlı içindeki Ortodoks unsurlara dayanan bir politika izlemesi ve bu unsurların izlenen politikaya uygun davranmaları, Balkanlar ve Kafkaslardaki bugünkü durumu meydana getirmiştir.

Karadeniz gerek doğu-batı, gerekse kuzey-güney istikametlerindeki güç mücadelelerinin merkezinde kalmış ve dolayısıyla bir çatışma alanı olmuştur.

SSCB'nin dağılması sonucu Karadeniz'e sahil devletlere Ukrayna ve Gürcistan da eklenmiş olup, tüm sahil devletlerin deniz ilgi ve menfaatleri Türk Boğazları'nın kullanımı

konusunda birleşmiştir. Diğer taraftan Rusya'nın genişleme ve sıcak denizlere inme şeklindeki tarihi emellerinde de köklü bir değişiklik meydana gelmediği değerlendirilmektedir.

En doğudaki Sincan Bölgesi'yle birlikte Türkiye ve Balkanlar'a kadar uzanan "Türk Kültür Bölgesi" içinde yer alır. Türk Kültür Bölgesi'nin kuzeyinde ve batısında Slav Kültür Bölgesi (Rusya ve Doğu Avrupa), güneyinde Arap-İran Kültür Bölgesi yer alır. Bu bölgeler içinde Türk Kültür Bölgesi, tarihte özellikle Slav ve Çin Kültür Bölgeleri'yle çatışmıştır. Slavların başını çeken Rusların geleneksel sıcak denizlere açılma politikasının önündeki en büyük engel Türk Kültür Bölgesi'dir.

Soğuk Savaş sonrasında NATO devletlerinin Karadeniz'e bakışlarında farklılıklar oluşmuştur. Bugün birçok NATO ülkesi Rusya ve diğer sahil devletleriyle ikili iyi ilişkiler kurmaya ve nüfuz alanları yaratmaya çalışmaktadır. 1992'de Almanya'da yapımı tamamlanan Main-Tuna Kanalıyla Ren Nehri Tuna'ya ve Batı Avrupa iç su yolları Karadeniz'e bağlanmıştır.

Öte yandan Karadeniz, askeri açıdan, Rusya Federasyonu (RF) ve Ukrayna'nın sanayi bölgelerine yegane giriş yolu durumunda ve Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT)'nin özellikle RF'nun, deniz ulaştırmasında hayati öneme sahiptir.

Diğer bölgelerle mukayese edildiğinde RF'nun savunma ihtiyacında bulunduğu uzun kıyılar, Karadeniz'de bulunmaktadır. Rusya kendi değerlendirmesi içinde, tehdidin güney bölgesinden geleceğini vurgulamakta, Doğu Akdeniz'den itibaren kademeli olarak savunma tesis edebilmek maksadıyla; Karadeniz ve Türk Boğazlarını kullanma ihtiyacını vurgulamaktadır. Bu nedenle Karadeniz'in stratejik savunması için Türk Boğazları Bölgesinin ileriden savunulması hayati önem taşır.

Ortadoğu, Balkanlar, Doğu Avrupa ve Kafkaslar arasında yer alan Karadeniz havzası, deniz kıyısına kadar gelen kara ve demiryolu ağları ile iç su yolları ve hava alanları ile çevrilidir. Karadeniz kendisini çevreleyen bölgelerden kıyılarına ve bu kıyılardan çevre bölgelere, deniz yoluyla her yönde erişim imkanı sağlamaktadır. Deniz nakliyatı, özellikle karşılıklı kıyıları arasında mesafe yakınlığı, gemilerin diğer vasıtalara nazaran daha büyük taşıma kapasiteleri ile kara, demir yolu ve hava taşımacılığına nazaran avantajlı olup bu avantaj iç su yolları, kara ve demir yolları ve hava alanları tarafından desteklenmektedir.

Bu nedenle Karadeniz, kendi havzasından dışarıya, dışarıdan Karadeniz havzasına yönelik ve kendi havzası içinde deniz ulaştırma ve taşımacılığına müsait olup bu açıdan büyük öneme sahiptir. Karadeniz'in bu durumu ekonomik, politik ve stratejik önemine de kaynaklık etmektedir.

Karadeniz'in politik ve stratejik önemi, Doğu Avrupa, Balkanlar, Ortadoğu ve Kafkaslar gibi önemli üretim, geçiş ve yaşam bölgeleri arasında bulunan nispi konumu ve deniz alanının ilgili ülkelere ulaştırma açısından sağladığı hareket kabiliyeti ve kolaylıklarda odaklanmaktadır. Bu önemli durumu, Karadeniz havzasından sıcak denizlere ve diğer bölgelerdeki deniz ve karasal alanlara nüfuz etmeyi temin ederek, havzaya geniş hareket kabiliyeti kazandıran Türk Boğazları ve iç su yolları ile daha da belirgin hale gelmektedir.

Dünyanın en büyük kıta devletinin denizlere çıkması için en uygun alan ve yolun, Karadeniz ve Türk Boğazları olması, bölgenin jeostratejik önemini açıkça vurgulamaktadır. Kıtalar üzerindeki büyük potansiyel, deniz ve okyanuslara akabildiği takdirde bütün dünya üzerinde önemli etkiler yaratılacaktır.

Karadeniz gerek doğal yapısı, gerekse suni bağlantılarıyla çevresindeki denizel ve karasal bölgelerin irtibatını sağlamaktadır. Çevresindeki karasal bölgelerin stratejik geçiş alanı durumundadır. Sahildar ülkelerin bir diğerine silahlı güç uygulaması veya bu silahlı gücün bertaraf edilmesinde, ülke Deniz Kuvvetlerinin kullanılmasına da imkan sağlayarak, askeri deniz hareket alanı olarak vazife görebilir. Bu noktada öncelikle ve özellikle Türk Boğazları'nın stratejik önemi askeri hareket üzerinde önemli bir etken faktördür.

Karadeniz sahildar devletlerin harp gücünün hassas bölgelerine, mevcut teknoloji ile denizden yapılacak taarruzlara zemin olabilecek bir bölgedir. Bölge dışı devletlerin tehditlerini önlemede Türk Boğazları belirleyici rodedir.

Karadeniz, sahildar devletlere, sahip oldukları güç paralelinde yayılcı stratejilerini gerçekleştirmek maksadıyla diğer bölgelere deniz yoluyla kuvvet kaydırmaları için uygun zemini sağlayan bir bölgedir.

Rusya hedeflediği sıcak denizlere inme politikasına ulaşmak isterken, batının Karadeniz'e girmek suretiyle kendini güneyden tehdit etmesini engellemeye çalışmıştır. 1923 tarihli Lozan Anlaşmasının Türk Boğazlarının kontrolü için getirdiği uluslararası komisyon

rejimi 1936 tarihli Montrö Boğazlar Sözleşmesi ile değiştirilirken yapılan değişiklik Rusya'nın Türk Boğazlarına ilişkin beklentilerine cevap verilmiştir. Montrö Sözleşmesini tartışmaktan değiştirmek veya kaldırmaya kadar giden girişimleri içeren teşebbüsler zaman zaman gündeme getirilmek istenmiş ancak hiçbir zaman fikir alanından fiiliyata dönüştürülecek cesaret/güç bulunamadığından uygulamaya sokulamamıştır.

İki kutuplu Soğuk Savaş döneminde; Türkiye, NATO ittifakının güney kanadında SSCB'yi kontrol etmesinde önemli bir rol üstlenmesiyle, Karadeniz hakimiyet için mücadele alanı olma özelliğini muhafaza etmiştir. Karadeniz hakimiyeti ve sıcak denizlere inme hedefi ile beraber dünya denizlerinde var olma hedefi doğrultusunda SSCB Silahlı Kuvvetlerini Karadeniz ve civarında konuşlandırmıştır. Bu dönemde, Karadeniz'de bu kuvvete karşı yegane kuvvet olan Türk Deniz Kuvvetleri de savunma ağırlıklı bir düzende olmuştur.

Karadeniz'deki sahildar olan ve olmayan ülkelerin ticaret ihtiyaçları bakımından yorumlandığında; Karadeniz herşeyden önce bölgesel anlamda, başta sahildar olan ve olmayan ülkeler arasındaki ticaret ve irtibatın denizden sağlanmasına imkan vermektedir. Türkiye hariç diğer tüm sahildar ülkelerin nehir ulaştırması vasıtasıyla sağlanan bir kısım kısıtlı deniz ulaştırma imkanları hariç başka denizlere çıkışının bulunmaması bu ülkeleri de adeta kapalı ülke haline getirmektedir. Bu çerçevede, Rusya Federasyonu (RF) kuzeyde Baltık, Barent, Beyaz Deniz ve doğuda Pasifik Okyanusuna çıkışının bulunması ticari anlamda Karadeniz'e bağımlılığını pek azaltan bir tesir yaratmamaktadır. Netice olarak, Bulgaristan, Romanya, Ukrayna, RF ve Gürcistan uluslararası pazarlar ile irtibat bakımından Karadeniz'e stratejik bir ihtiyaç duymaktadırlar. Sahildar ülkelerin deniz yolu ile olan ihracat ve ithalat ulaştırmasının Türk Boğazlarında yılda yaklaşık 60-70 bin gemilik bir trafik yarattığı gözönüne alındığında boğazların olduğu kadar, Karadeniz'in de bölge ülkeleri açısından önemi ortaya çıkmaktadır.

Ayrıca Karadeniz, AB'nin 1993 yılında "Büyük İpek Yolu" adı ile başlattığı ve TRACECA programı ile Orta Asya'dan başlayarak Hazar Denizi üzerinden Karadeniz'e, bilahare Avrupa'ya ulaşacak enerji koridorunun yolu üzerinde yer almaktadır.

III. KARADENİZ'E KIYISI OLAN DEVLETLERİN İNCELENMESİ

3.1. Gürcistan

Resmi Adı	: Gürcistan
Yönetim Biçimi	: Cumhuriyet
Başkenti	: Tiflis
Başlıca Kentleri	: Tiflis (1.270 milyon) , Kutaisi (240 bin), Batum (137 bin) Sukhumi (112 bin), Rustavi (158 bin)
Resmi Dili	: Gürcüce
Para Birimi	: Lari
Nüfusu	: 5,4 milyon
Yüzölçümü	: 69.700 km ²
Komşuları	: Rusya Federasyonu, Ermenistan, Azerbaycan, Türkiye

Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla 9 Nisan 1991 tarihinde bağımsızlığını ilan etmiş olan Gürcistan, ilk yıllarda büyük istikrarsızlıklar yaşamış, ülkenin ilk Cumhurbaşkanı Zviad Gamsakhurdia askeri bir darbeye görevinden alınmış ve 1995 yılına kadar ülkeye bir iç savaş ortamı hakim olmuştur. Ekim 1995'deki Cumhurbaşkanlığı seçimleri ve anayasa referandumundan beri ise ülke demokratik bir Cumhuriyet olarak yönetilmektedir

1995 yılında Cumhurbaşkanı olan Eduard Şevarnadze'nin döneminde ülkede ekonomik ve siyasi istikrarsızlık artmış, Gürcistan, Avrupa standartlarına göre son derece fakir bir ülke olarak kalmış, Rusya tarafından desteklenen Abhazya ve Güney Osetya Bölgeleri ise tamamen Tiflis'in kontrolü dışına çıkmışlardır. Acara Özerk Cumhuriyeti ise Aslan Abaşidze'nin liderliğinde kendi yolunu izlemeye başlamıştır. Giderek derinleşen siyasi ve sosyoekonomik kriz, 2 Kasım 2003 tarihinde yapılan parlamento seçimleri öncesinde en yüksek seviyesine ulaşmıştır.-Seçimleri, 43 ülkeden 450 gözlemcinin takip ettiği ve hükümet tarafından geniş çapta usulsüzlük yapıldığı tespit edilen seçimlerden sonra Şevarnadze'nin

bloğunun % 21.3 ile en fazla oyu aldığı ve bu bloğu % 18.8 ile Abaşidze'nin ve % 18.1 ile Saakaşvili'nin takip ettiği açıklanmıştır. Ancak Saakaşvili sonuçları kabul etmeyerek kendisine destek veren halkı Şevarnadze'ye karşı şiddet içermeyen protesto gösterilerinde bulanmaya teşvik etmiş ve Saakaşvili'nin başlattığı bu akım diğer muhalefet partileri tarafından destek bulmuştur. Kasım ayı içerisinde önce Tiflis'te başlayan ve daha sonra diğer şehirlere yayılan gösteriler giderek büyümüş. 22 Kasım 2003'de yeni parlamento ilk oturumunu yapmışsa da üç gün sonra Anayasa Mahkemesi seçim sonuçlarının geçersiz olduğunu ilan etmiştir.

Şevarnadze, Rusya Federasyonu Dışişleri Bakanı İgor İvanov'un aracılığı ile Saakaşvili ve Zhvania ile görüştüktan sonra istifa etmiştir. 4 Ocak 2004 tarihinde gerçekleştirilen Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde oyların % 56'sını alan Mikheil Saakaşvili, 25 Ocak'ta görevine başlamıştır. 28 Mart 2004 tarihinde yenilenen parlamento seçimlerinden ise Saakaşvili'nin Ulusal Hareketi oyların % 67.6'sini alarak galip çıkmış ve yeni hükümet Zurab Zhvania'nın başbakanlığında kurulmuştur.

Saakaşvili'nin hükümetini kurmasından sonra da Acara yönetimi ile gerginlik devam etmiştir. Mayıs 2004'te Aslan Abaşidze'nin ayrılıkçı ve militarist politikalarını protesto eden binlerce kişi Batum ve Kobuleti sokaklarında gösteriler yapmış ve yönetim gösterileri şiddet kullanarak önlemeye çalışmıştır. Bu girişimin faydasız olması üzerine 6 Mayıs'da Abaşidze istifa etmiş ve ertesi gün Saakaşvili, Batum'da halk tarafından büyük sevgi gösterileriyle karşılanmıştır.

Gürcistan'da Güller Devrimi adı verilen bu devrim ile yeni bir dönem başlamıştır. Yeni hükümet tarafından reformlar uygulanmaya ve yolsuzluğun üzerine etkin bir biçimde gidilmeye başlanmış ve ülkenin dış siyaseti ağırlıklı olarak Batı'ya yönelmiştir. Bununla birlikte, Gürcistan'da özellikle Abhazya ve Güney Osetya gibi ayrılıkçı bölgeler ile ilgili konular halen çözüme kavuşturulmayı beklemektedir (Ritter, 2006).

3 Şubat 2005 tarihinde Başbakan Zurab Zhvania'nın evinde gaz zehirlenmesi nedeniyle ölü bulunması, uluslararası çevrelerde ülkedeki ekonomik ve siyasi istikrarın geleceği konusunda bir takım endişeler oluşmasına yol açmışsa da kısa bir süre içerisinde bunların yersiz olduğu ortaya çıkmıştır. Cumhurbaşkanı Saakaşvili tarafından Başbakanlık için

önerilen Maliye Bakanı Zurab Noghaideli 17 Şubat'ta büyük bir çoğunlukla parlamentonun onayını almış ve kabinesini oluşturarak göreve başlamıştır.

Gürcistan, Sovyetlerin dağılmasının ardından başlangıçta BDT'na (Bağımsız Devletler Topluluğu) ve TMGA (Taşkent Müşterek Güvenlik Anlaşması)'na katılmayı reddetmiş, Rus kontrolünden uzak ve batıya dönük bir politik çizgi izlemek istemiştir. Ancak ilk Cumhurbaşkanı Gamsakhurdia zamanında aşırı milliyetçiliğe kayılarak ülkede Abaza, Oset ve Acar'lara Sovyetler zamanında verilmiş olunan özerklik haklarının büyük ölçüde kısıtlanması üzerine önce Oset'ler arkasından Abazalar ayaklanmıştır. Başına buyruk silahlı teşekküllerin de türemesiyle ülke geniş bir anarşi ortamına girmiştir. Bu durumda Rusya, Abaza ve Osetya daha sonra Abazya bölgesinde "ateş-kes"i sağlamıştır. Ancak nüfusları 120.000-150.000'i aşmayan bu toplulukların 5 milyon nüfuslu Gürcistan karşısında açık bir zafer kazanması, Gürcistan'ın Rusya'ya boyun eğerek BDT ve TMGA'na girmesi ve ülkesinde Rusya'ya üs vermesi (üç askeri üs ve her birinde bir Rus tugayı toplam 5000 personel ve 140 tank) ateşkese ulaşmada Rus rolünün bir arabuluculuğun ötesinde örtülü askeri boyutu da içerdiği kanaatini kuvvetlendirmiştir.

Ateşkes bu gün Abhazya'da hemen hemen hepsi Rus'lardan oluşan 1500 kişilik Osetya'da ise 600 kişilik bir barış gücü ve 102 kişilik Birleşmiş milletler gözlemcisi (UNOMIG) ile sağlanmaktadır (Ritter, 2006).

2005 başında, Gürcistan parlamentosu, Rus askerlerinin ülkedeki varlığının 2006 yılı ocak ayına kadar sona ermesi gerektiğini bildiren bir kararı oybirliğiyle onaylamıştır. Kararda, Rus birliklerinin bu tarihten sonra ülkede kalmasının yasa dışı olacağı ifade edilmiş ve bu tarihten itibaren Rus askerlerine ülkeye giriş vizesi verilmeyeceği belirtilmiştir. Rusya son zamanlarda askerlerini çekmesi konusunda yalnızca Gürcistan'dan değil Amerika Birleşik Devletlerinden de baskı gelmektedir. Gürcistan'daki Rusya askeri varlığının sürmesi, yalnızca ülkenin Sovyet geçmişi hatırlatan bir kalıntı olarak değil, batıyla ilişkilerin ve NATO üyeliğinin önünde bir engel olarak görülmektedir. Bu gelişmeler üzerine Rusya Federasyonu askerleri tespit edilen takvime göre 2008 sonuna kadar Gürcistan'ı terk etmiş olacaklar (Ritter, 2006).

Rusya Federasyonunun BDT'na yönelik politikaları sonucunda Gürcistan, Ukrayna, Özbekistan, Azerbaycan ve Moldova ile GUUAM grubunu oluşturmuştur.

Gürcistan, diğer bölge ülkeleri ile birlikte NATO ittifakı ile Varşova Paktı üyesi Doğu Avrupa ülkeleri arasında münasebetlerin geliştirilmesini öngören Barış İçin Ortaklık (BİO) projesinin de üyesidir.

30 Mayıs 1997 tarihinde Sintra/Portekiz’de yapılan “Kuzey Atlantik İşbirliği Konseyi (KAİK-NACC)” Bakanlar toplantısını takiben “Avrupa-Atlantik Ortaklık Konseyi (AAOK-EAPC)” kurulmuştur. Yeni bir işbirliği mekanizması olan AAOK, KAİK’nın yerini almıştır. Tüm eski KAİK üyeleri ve BİO katılımcı ülkeleri AAOK’ya üye olmuşlardır. Bu kapsamda, Gürcistan da Konsey üyesi olmuştur.

Gürcistan Devlet Başkanı Mikhail Saakaşvili tarafından verilen bir beyanatta; 2008’de sona erecek başkanlık döneminden önce NATO üyesi olmayı istedikleri, aynı şekilde AB üyesi olmayı da arzuladıkları, ayrıca NATO üyeliğine kesin gözü ile bakılan Gürcistan’da asıl sorunun geriye dönülmez bir şekilde ekonomik ve demokratik gelişmesinin sağlanması olduğu, Abazya ve Osetya’daki yerel anlaşmazlıkların ise sadece Gürcistan ve Rusya arasına çözülebileceği, üçüncü bir tarafı ilgilendirmeyen bahse konu yerel sorunların bu iki ülke arasında çözülmesi gerektiği ifade edilmiştir.

Gürcistan, Karadeniz, Rusya Federasyonu ve Türkiye arasındaki coğrafi konumu nedeniyle büyük bir stratejik öneme sahiptir. Tarihsel sebepler nedeniyle Rusya ile uzun ve köklü bir geçmişe sahip olan Gürcistan, son dönemlerde bu ülkeye alternatif olarak Batı ülkeleri ve komşu ülkelerle de ilişkilerini geliştirmeye başlamıştır. Avrupa Birliği ile bir Ortaklık ve İşbirliği Anlaşması imzalamıştır (Ritter, 2006).

Kafkaslar’daki stratejik konumu nedeniyle Gürcistan, gerek Rusya, gerekse ABD’nin etki alanı içerisine girmektedir. ABD askerlerinin Gürcistan topraklarında konuşlandırılmış olması Tiflis ile Moskova arasında gerginlik oluşmasına yol açmıştır. Bununla birlikte Moskova, Gürcistan’daki ayrılıkçı bölgelere destek vermekte ve buralarda askeri kuvvet bulundurmaktadır. ABD’nin Gürcistan’daki çıkarları ise daha çok Bakü-Tiflis-Ceyhan Ham Petrol Boru Hattı ve bu boru hattının güvenliği konusu etrafında yoğunlaşmaktadır.

Gürcistan, Türkiye için ise stratejik bir ortak konumundadır. Siyasi ve askeri açıdan son derece kuvvetli olan ilişkilerin ekonomik boyuta da yansıtılabilmesi için çalışmalar sürdürülmektedir. Türkiye, bugüne değin Gürcistan’a 40 milyon doları aşan boyutta askeri

yardımda bulunmuş ve Gürcü subaylarının yetiştirilmesinde önemli sorumluluklar üstlenmiştir. Bununla birlikte Türkiye'de çok sayıda Gürcü kökenli vatandaşın yaşıyor olması, ülkeler arasındaki ilişkileri kuvvetlendiren önemli bir faktördür.

Sovyet döneminde Gürcistan, ekonomi açısından en gelişmiş cumhuriyetlerden birisi olarak kabul edilmekte iken, birliğin dağılması ve daha sonra yaşanan siyasi istikrarsızlık, Gürcistan ekonomisi üzerinde olumsuz bir etki yaratmış ve Gürcistan ekonomisi oldukça istikrarsız bir yapıya bürünmüştür. Bireysel gelirlerde, tarımsal ve sanayi üretiminde düşüş yaşanmış, enflasyon ve işsizlik önemli oranda artmıştır.

Ekonomi, önemli oranda Rusya ve Türkmenistan'dan ithal edilen doğalgaza bağımlıdır. Ülkenin dış borçlarının önemli bir bölümü doğalgaz ithalinden kaynaklanmaktadır.

Bakü-Supsa Hattı, Azerbaycan Uluslararası Petrol Konsorsiyumu'nun, Azeri petrolünün nakli için kullanmaya karar verdiği iki rotadan birisidir. 1999 yılının Nisan ayında açılmış bulunan bu hat Hazar bölgesinden Gürcistan yoluyla Batı'ya petrol ulaştıran ilk hat olmuştur. Diğer yandan Bakü-Tiflis-Ceyhan petrol boru hattının 2005 yılında tamamlanmış olması da oldukça önemli bir gelişmedir.

Zengin maden yataklarına sahip olan Gürcistan'ın petrol ve doğalgaz rezervleri oldukça sınırlıdır. Ülkede çıkarılan başlıca mineraller arasında magnezyum ve perlit yer almaktadır. Bunun yanı sıra, ülkenin dünyaca meşhur şifalı su kaynakları ile kaplıcaları bulunmaktadır.

Bölge ülkeleri arasındaki ticaret ve Azerbaycan ile Ermenistan'ın dünyaya açılmaları açısından Gürcistan'ın Karadeniz limanları Batum ve Poti ayrı bir öneme sahiptir.

2002 yılı içerisinde önemli ölçüde yenilenmiş olan Poti Limanı, akaryakıt, vagon, konteyner, tahıl, gübre, metal, boru, yolcu ve genel kargo için gerekli tesislere sahiptir. Demiryolu ve karayolu bağlantıları sayesinde Poti, kombine taşımacılığın tüm gereksinimlerine cevap vermektedir. Poti'den çeşitli Karadeniz limanlarına RO-RO seferleri yapılmaktadır.

Batum Limanı da son yıllarda büyük çaplı modernizasyon çalışmalarına sahne olmuştur. Yeni feribot hatları kurulmuş ve demiryolu bağlantıları yapılmış ve konteyner terminali inşaatı da son aşamasına gelmiştir.

Karadeniz-Güney Kafkasya koridorundaki tek derin deniz limanı olan Batum'da (derinlik 25 m'ye kadar ulaşmaktadır) 2003 yılı itibariyle toplam 200 milyon dolarlık bir geliştirme programı uygulanmıştır. Bu programın başlıca amacı yeni trafik çeşitleri (LPG, RO-RO, konteyner) için hizmet vermek ve mevcut trafiğin (petrol, kuru yük, genel kargo) ihtiyaçlarını karşılamaktır. Proje kamu-özel sektör ortaklığı şeklinde yürütülmüş ve proje kapsamında Batum ve çevresinde lojistik, sınai tesisler ve turizm konularında da yatırım yapılmıştır.

Yakın bir gelecekte Karadeniz sahillerine Tiflis üzerinden Bakü'ye bağlayacak bir yolun inşasına da başlanacaktır. Gürcistan ve Azerbaycan'ı birbirine bağlayan ve Avrupa Birliği'nin finanse ettiği 2.5 milyon dolarlık "Kırmızı Köprü" projesi tamamlanmıştır.

Gürcistan demiryolları 125 yıllık bir geçmişe sahiptir. Ülkenin mevcut 1583 kilometrelik demiryolu ağı ağırlıklı olarak ülkeyi, Rusya ile Bakü, Erivan ve Karadeniz limanlarına bağlamaktadır. Şu an proje aşamasında olan Kars-Tiflis demiryolu tamamlandığı zaman bölge ticaretine büyük katkıda bulunacaktır. Bu demiryolu sayesinde, Gürcistan'ın Batı Avrupa ve Akdeniz'e ulaşma olanakları artacak, Türkiye ise Kafkasya ve Orta Asya ile daha ucuz ve kısa ulaşım koridoruna sahip olacaktır. Ayrıca Sarp Sınır Kapısı üzerinden karayolu ile Gürcistan, Türkiye'ye bağlanmaktadır.

3.2. Rusya Federasyonu

Resmi Adı : Rusya Federasyonu

Devlet Yapısı : Federal Cumhuriyet

Başkenti : Moskova

Resmi Dili : Rusça

Para Birimi : Ruble

Nüfusu : 143 milyon

Yüzölçümü : 7.075.000 km²

Etnik Yapısı : Rusya'da Ortodoks, Müslüman, Budist ve Yahudi bulunur.

1991 yılı sonlarında, dünyanın toprak bakımından en büyük devleti olan Sovyetler Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB)'nin dağılması, Avrasya'nın tam ortasında muazzam

bir jeopolitik karışıklık ve boşluk yaratmıştır. Bu dağılma ile Rusya, Sovyetler Birliği dönemindeki topraklarının önemli bir kısmını, nüfusunun hemen hemen yarısını ve en önemlisi de, dünyanın iki süper gücünden birisi olma özelliğini kaybetmiştir. On beş Cumhuriyet'ten oluşan SSCB, on dört Cumhuriyeti'nin bağımsızlıklarını ilanını müteakip, geriye sadece Rusya Federasyonu olarak kalmıştır.

1991 yılında Sovyetler Birliğinin dağılmasından sonra bağımsız bir ülke olarak dünya sahnesine çıkan Rusya Federasyonu, ilk yıllarda 75 yıllık Sovyet yönetiminin ardından yeni bir siyasi sistemin oluşturulmasının sancılarını çekmiştir. Yönetim kademelerinde çıkan görüş ayrılıkları 1993 yılında zirveye çıkmış ve aynı yıl Devlet Başkanı Boris Yeltsin askeri kuvvet kullanarak parlamentonun dağıtılmasını ve yeni seçimlere gidilmesini sağlamıştır. Aralık 1993'teki referandumla kabul edilen yeni anayasa ve değişik görüşlerden siyasi partilerin temsil edildiği yeni parlamento Rus siyasetine istikrar kazandırılması için önemli bir adım olmuştur.

Rusya federasyonu uluslararası planda Sovyetler Birliğinin varisidir. Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyinde daimi üye sandalyesine sahiptir.

Rusya Federasyonu Batlık Denizinden Viladivostok'a uzanan Avrasya'nın Orta Avrasya kısmında geniş coğrafi konuma sahip bir ülkedir. Batı, güney ve doğu Avrasya ile bütünleşmektedir.

Rusya Federasyonu 21 özerk cumhuriyet, 6 eyalet, 49 bölge, 2 federal şehir (Moskova ve St. Petersburg), 1 özerk Yahudi bölgesi, 10 özerk alan olmak üzere, toplam 89 birimden oluşmaktadır. Yüzölçümü;17.075.400 km², Nüfusu 147 milyondur. Nüfusun % 81,5 Rus'tur. Federasyondaki nüfus oranı; Tatar % 4, Ukraynalı % 3, Çuvaş % 1, Başkır % 1, Beyaz Rus % 1, Moldovalı % 1, ve diğerleri % 7,5 olmak üzere toplam % 18,5'dur. Bu mozaik içinde Rusya Federasyonunda Rus asıllıların nüfusu 120, diğerlerinin ise 27 milyon olduğu görülmektedir. Rus sınırları dışında Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT) Ülkelerinde etnik gruplar halinde, 25 milyon Rus asıllı yaşamaktadır. Rusya'nın doğal ve beşeri oluşumu % 80'i aşan güçlü homojen yapısı, ulus-devlet yapılanmasında lehte önemli bir faktör olarak değerlendirilmektedir (Dalkanat, 2006).

Söz konusu yapı, Mart 1992'de imzalanmış olan Federasyon Anlaşması ile belirlenmiştir. 1993 Anayasası ile de idari birimler ile federal yönetim arasındaki yetki ve sorumluluk dağılımı belirlenmiştir. Buna göre tüm idari birimler, devlet ve federal kurumlar nezdinde eşit haklara sahiptir ve her biri Federasyon Konseyi'nde eşit sayıda vekille temsil edilmektedir.

Yerel hükümetlere, bölgelerindeki kamu mülkiyetinin yönetimi, bütçelerin hazırlanması ve uygulanması, yerel vergilerin toplanması ve kanun düzeninin korunması gibi yükümlülükler verilmiştir. Mevcut mevzuata ek olarak federal hükümet ile idari birimler arasında yapılan ikili anlaşmalarla da yetki ve sorumluluk dağılımları belirlenmektedir.

Vladimir Putin'in 24 Nisan 2005 tarihinde yaptığı "Ulusun Durumu" konuşması, Rusya'nın siyaset ve ekonomi alanında hedef ve önceliklerini ortaya koyar niteliktedir. "Sizlere modern Rus tarihinin nasıl başladığını anlatayım. Öncelikle şunu belirtmek gerekir ki, Sovyetler Birliğinin yıkılması yüzyılın en büyük jeopolitik felaketi olmuştur. Rus halkı için bu tam anlamıyla bir dramdır. On milyonlarca vatandaşımız, Rusya Federasyonunun dışında kalmıştır" şeklinde konuşan Putin, şöyle devam etmiştir: "Bunun da ötesinde, dağılma hastalığı Rusya'nın kendisine de sıçramıştır. Vatandaşların tasarrufları değerini kaybetmiştir. Eski idealler paramparça olmuştur. Birçok kurum ya kapatılmış, ya da acele bir şekilde yeniden yapılandırılmıştır. Ülkenin bütünlüğü terörist saldırılarından zarar görmüştür. Kitlemel fakirlik artık normal bir durum olarak kabul edilmeye başlanmıştır. Bütün bunların geri planında ağır bir ekonomik durgunluk, istikrarsız bir mali düzen ve felç olmuş bir sosyal alan söz konusudur"(Alkan, 2006).

Söz konusu konuşmada; Putin tarafından dile getirilmiş olan bazı öncelikler şunlardır:

- Devlete istikrar kazandırmayı amaçlayan politikalardan devletin verimliliğini artırmayı sağlayan politikalara geçiş.
- Toplumu ve özel girişimi olumsuz yönde etkileyen yolsuzlukla mücadele.
- Federasyonun ve birimler arasındaki bağların kuvvetlendirilmesi.
- Ekonomide liberalleşme, özel girişimin desteklenmesi.
- Ekonomiye sermaye girişinin ve özellikle de yabancı sermayenin teşvik edilmesi.

Bugünkü Rusya'nın iç siyasetindeki en önemli hedefini, devletin yeniden yapılandırılması oluşturmaktadır. Bu amaçla, önce ülkeyi toparlayacak, kurulacak yeni sisteme yön verecek ve devlete işlerlik kazandıracak, üç temel yapıya ait düzenlemelerin gerçekleştirilmesi ön görülmektedir.

- Birinci temel yapı; Komünizm çöküşü ve Sovyetlerin dağılması ile parçalanan devletin yerine yeni bir devlet düzeninin kurulması,
- İkinci temel yapı; Merkezi güdümlü ekonominin yerine “piyasa ekonomisinin” getirilmesi,
- Üçüncü temel yapı; Sovyetler Birliği yerine yeni bir hukuksal devlet kimliğinin belirlenmesidir (Alkan, 2006).

Rusya Federasyonu'nca, eski Sovyet Cumhuriyetlerini Rusya Federasyonunun hayati ihtiyaçlarının yattığı bir “yakın kuşak” telakki eden, uluslararası toplumun bu bölgeyi Rusya Federasyonunun nüfuz alanı olarak tanıması gerektiğini ileri süren, bu ülkelerdeki ihtilaflara müdahale hakkını kendinde gören, bu ülkeleri hegemonyası altına almayı, buralarda yeniden üsler tesis etmeyi ve bu devletlerde yaşayan etnik asıllı Rusların çıkarlarını korumayı üstlenen, ayrıca Rusya Federasyonu'nun güvenli sınırlara kavuşturmayı öngören bir siyaset benimsemiş görünmektedir (Kovalsky, 2004).

Rus dış politikasında liberal, Batı yanlısı politikadan, merkezi ve milliyetçi bir noktaya doğru kayış söz konusudur. Rus dış politikası uzun vadeli hedefinin, Rusya Federasyonuna ileride yeniden bir süper güç statüsü kazandırmak olduğu değerlendirilmektedir.

Son dönemlerde yaşanan gelişmeler ise bölge ülkelerinin temelde Rusya ile ekonomik ilişkilerin geliştirilmesine sıcak baktıkları ancak siyasi yakınlaşma konusunda temkinli davrandıkları yönündedir. Bununla birlikte önce Gürcistan'da sonra da Ukrayna'da gerçekleşen “kansız devrimler” ile her iki ülkede de Rus yanlısı liderler yerlerini Batı yanlısı liderlere bırakmış durumdadır. Yönetim değişikliği yaşayan diğer bir ülke olan Kırgızistan'da ise halen belirsizlik devam etmektedir.

Rusya'nın dış ilişkilerinde BDT ülkeleri önceliğe sahiptir. Devlet Başkanı Vladimir Putin, bu önceliği Temmuz 2004'te Moskova'da BDT ülkelerinde görev yapan Rus büyükelçileri ile yaptığı toplantıda net bir şekilde dile getirmiştir: "Dış politikada önceliğimiz BDT olmalıdır.

Rusya bugüne kadar tarihten kaynaklanan dostluk ve güveni, ülkelerin halklarını biraraya getiren bağları yeterince kullanamamıştır. Rusya ile BDT ülkeleri arasındaki ilişkiler sadece bizim için değil onlar için de mümkün olduğunca cazip hale getirilmelidir"(Dalkanat, 2006).

27 Aralık 1991 tarihi itibarıyla Sovyetler Birliği'nin Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyindeki koltuğunu devralmış olan Rusya Federasyonu, Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT) üyesidir. Rusya, 22 Haziran 1994 tarihinde NATO ile "Barış İçin Ortaklık" anlaşması yapmıştır (NATO, 2001).

Rusya, NATO ile 27 Mayıs 1997 de NATO ve Rusya arasında karşılıklı ilişkiler, işbirliği ve güvenliğe dair "NATO-Rusya Kurucu Senedi"ni imzalamıştır. 2002 yılının Mayıs ayında "NATO-Rusya Ortaklık Konseyi" yerine "NATO-Rusya Konseyi" tesis edilmiştir. Bu durum basit bir isim değişikliğinden öte, ilişkileri yeni bir temele oturtan kapsamlı bir gelişme olmuştur.

30 Mayıs 1997 de Sintra/Portekiz'de yapılan "Kuzey Atlantik İşbirliği Konseyi (KAİK-NACC)" Bakanlar toplantısını takiben "Avrupa-Atlantik Ortaklık Konseyi (AAOK-EAPC)" kurulmuştur. Yeni bir işbirliği mekanizması olan AAOK, KAİK'nın yerini almıştır. Tüm eski KAİK üyeleri ve BİO katılımcı ülkeleri yeni kurulan AAOK'ya üye olmuşlardır. Bu kapsamda, Rusya da Konsey üyesi olmuştur.

Rusya Federasyonu, NATO'nun genişlemesinin, Ukrayna, Baltık Cumhuriyetleri ve diğer eski SSCB'lerini kapsamaması gerektiğini, ittifakın böyle bir adım atması halinde NATO-Rusya Federasyonu Kurucu Senedi'nin gözden geçirilmesi de dahil olmak üzere dış politikasında Batıya karşı köklü değişiklikler yapacaklarını ileri sürmektedir.

Rusya açısından, Ukrayna'nın NATO üyeliği son derece önem arz etmektedir. Zira SSCB'nin dağılmasından sonra Rusya, Ukrayna ile Karadeniz Filosu konusunda anlaşmazlık yaşamış ve Karadeniz'deki en büyük deniz üssü Ukrayna toprakları içinde Sivastopol'de kalmıştır. Kiralama usulü ile bu üsleri kullanan Rusya'nın bu ülkeyi Batıya kaptırmasının ardından Karadeniz'e kendi kıyısı olan Krasnodor yakınlarında yeni bir deniz üssü inşasına başlamıştır. Rusya ile Ukrayna arasında imzalanan "Dostluk ve İşbirliği Antlaşmasına" göre iki ülke arasında sınır sorunları çözülemediği sürece taraflardan herhangi birisi askeri bir

bloğa giremez. İşte bu anlaşma ile de Rusya, Ukrayna'nın NATO üyeliğini engellemeye yönelik çalışmalar içine girmesi beklenmektedir.

Rusya Federasyonu, Orta Doğudaki çıkarları gereği, Irak üzerindeki yaptırımların kaldırılmasına sıcak bakmakta ve bu ülkeye karşı koalisyon kuvvetlerince zaman zaman düzenlenen harekatlara karşı çıkmaktadır. Rusya Federasyonunun İran ile ilişkilerinde de artan oranda bir gelişme ve yakınlaşma izlenmektedir. İran'a denizaltılar da dahil ağır silahlar satmakta ve nükleer teknoloji transferini de kapsayacak şekilde bu ülkenin kitle imha silahları ve uzun menzilli füze kabiliyetinin gelişimine yardımcı olmaktadır (Dalkanat, 2006).

Rusya'nın ABD ile olan ilişkilerinde özellikle iki ülke lideri arasındaki sıcak ilişkiler ve son dönemlerde hızlanan üst düzey temas trafiği görülmektedir. Ancak diğer yandan ABD yönetiminin her fırsatta Putin'in gittikçe otoriter bir tarz kazanan ve güçleri elinde toplayan devlet idare anlayışını eleştirdiği de dikkat çekmektedir. İki ülke arasındaki gündemin en önemli konusu Avrasya coğrafyasındaki nüfuz yarışıdır. Kırgızistan'daki ABD askeri üssü ve Gürcistan ile Özbekistan'da görev yapan Amerikalı askeri danışmanlar, ABD'nin Avrasya enerji jeopolitiğinde kuvvetlenen pozisyonu ve NATO'nun doğuya doğru genişlemesi, Rusya'nın etkisini artırmak istediği bu coğrafyada bir çıkar çatışmasına yol açmaktadır. Ancak yine de her iki tarafın da gerginliği tırmandırmamaya özen gösterdiği dikkat çekmektedir. 2005 yılının Şubat ayında Bratislava'da ve Mayıs'ta Moskova'da BUSH-Putin zirvesinde ve her iki taraf da oldukça ılımlı mesajlar vermişlerdir. ABD'nin Moskova Büyükelçisi Alexander VERSHBOW'un söylediği gibi Rusya'nın ekonomik gücünü artırması ve küresel ekonomiye tam anlamıyla entegre olmasından ABD'nin sağlayacağı faydalar söz konusudur.

Rusya ile Avrupa Birliği arasındaki ilişkilerin ağırlığını ise ticari ilişkiler ve özellikle de Rusya'nın Avrupa'ya petrol ve doğalgaz ihracatı oluşturmaktadır. Avrupa, Rusya için ciddi bir pazar konumundadır. Ekonomik bağımlılığın yanısıra kültürel ve jeopolitik sebepler de Rusya'nın Avrupa ile yakınlaşmasına yol açmaktadır. Rusya'yı bir Avrupa ülkesi olarak tanımlayan Putin, 24 Nisan 2005 tarihinde yaptığı “Ulusun Durumu” konuşmasında “Rusya, daima Avrupa'nın en büyük ülkesi olmuştur ve öyle de kalacaktır” ifadesini kullanmıştır. Halen Rusya ile AB arasındaki ilişkiler 1994'te imzalanmış olan ve 2007 yılına kadar olan dönemi kapsayan Ortaklık ve İşbirliği Anlaşması çerçevesinde yürütülmektedir. Mayıs 2005'teki zirvede açıklanmış olan dört “yol haritası” ise ekonomik alan, özgürlük, güvenlik ve

adalet konularını kapsamakta ve Rusya ile AB arasındaki işbirliğinin geliştirilmesi için yeni bir çerçeve oluşturmaktadır (Kovalsky, 2004).

Rusya'nın Çin ve diğer Asya-Pasifik ülkeleriyle işbirliğini artırması da Moskova'nın gündemindedir. 2004 yılında Putin'in Çin'e yapmış olduğu ziyaret çerçevesinde imzalanan 2005-2008 Eylem Planı birçok büyük proje içermekte ise de gündemdeki öncelikli konu petroldür. Bununla birlikte, 2 Haziran 2005 tarihinde Vladivostok'ta Rusya Dışişleri Bakanı Sergey Lavrov ile Çin Dışişleri Bakanı Li Zhaoxing arasında yapılan görüşme sonucu iki ülke arasında yaklaşık 40 yıldır çözülemeyen sınır çizgilerinin belirlenmesi konusu da bir çözüme kavuşturulmuştur (Dalkanat, 2006).

Orta Asya'da güvenlik konusunda işbirliğinin geliştirilmesini amaçlayan Şanghai İşbirliği Örgütü'ne üye olan bu iki ülkenin Ağustos 2005'te gerçekleştirdikleri "Barış Misyonu 2005" adlı askeri tatbikat, 8 günde tamamlanmış ve söz konusu tatbikatta, iki ülkenin kara, deniz ve hava kuvvetlerinden 10 bin asker görev yapmıştır. Çin Genelkurmay Başkanı Orgeneral Liang GUANGLİE, tatbikatta, uluslararası terörizm, ayrılıkçı ve radikal hareketlerin hedef alındığını belirtmiştir.

2000 yılında Vladimir Putin'in Devlet Başkanı olmasından sonra ivme kazandırılan ekonomik reformlar, SSCB'nin dağılmasından sonra Rus ekonomisinin tekrar bir büyüme eğilimine girmesini sağlamıştır. 1992-98 döneminde GSYİH kümülatif olarak % 39.5 oranında küçülmüşken, 1999-2005 döneminde toplam % 45.2'lik bir büyüme gerçekleşmiş, aynı dönemde enflasyon kontrol altına alınmış, ruble istikrar kazanmış ve Rusya tekrar yabancı sermaye çekmeye başlamıştır (Dalkanat, 2006).

Rusya, zengin doğal kaynakları sayesinde bugün birçok enerji kaynağının ve madenin dünyadaki başlıca ihracatçılarından birisi konumuna gelmiştir. Tüm dünyadaki petrol üretiminin % 6,6'sı, doğalgaz üretiminin % 26,3'i, kobalt üretiminin % 20'si Rusya tarafından gerçekleştirilmektedir. Kömür, demir cevheri, demir dışı metaller, altın, platin ve elmas üretiminde de önde gelen ülkelerden birisi olan Rusya'da 1990'lı yılların başında iç talebin hızla düşüşe geçmesi nedeniyle ihracata yönelik bir yapı oluşmuştur (Alkan, 2006).

2006 yılı sonu itibariyle Rusya. 79.5 milyar varil ham petrol ve 47.65 trilyon metreküp doğalgaz rezervine sahiptir. Buna göre dünyadaki toplam petrol rezervlerinin % 6.6'sı,

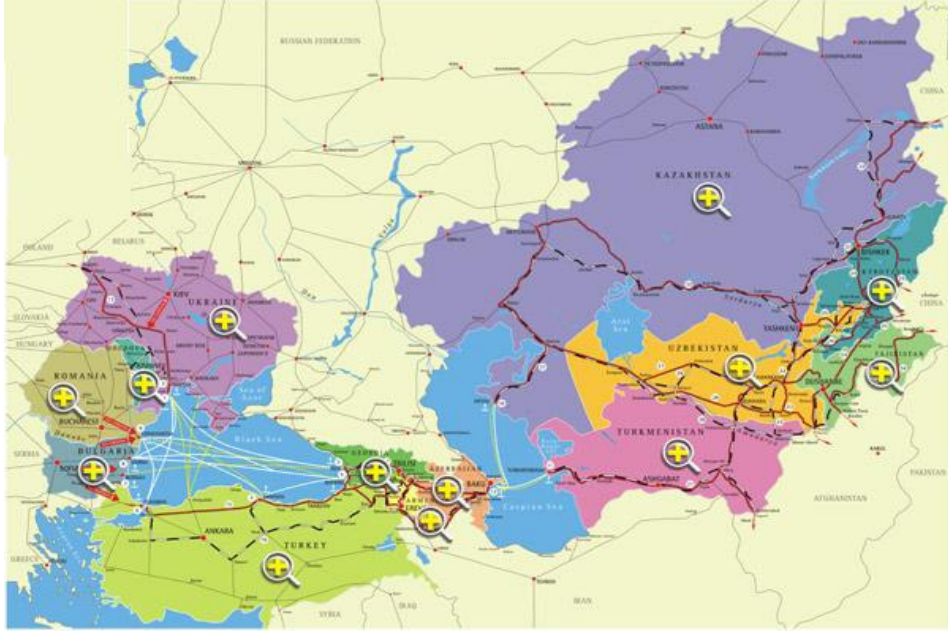
doğalgaz rezervinin ise % 26.3'ü Rusya'dadır. Rezerver/üretim oranlarına bakıldığında ise mevcut rezerv ile ham petrolde 21.3 yıl, doğalgazda ise 77,8 yıllık üretim yapılabileceği görülmektedir (www.bp.com, 2007).

2006 yılında Rusya'da 3.5 milyar varil ham petrol üretilmiş ve bunun 2.6 milyar varili ihraç edilerek Rusya, Suudi Arabistan'dan sonra dünyanın en büyük ikinci petrol ihracatçısı haline gelmiştir. Bu şekilde Rusya dünya toplam petrol ihracatının %13.6'sını gerçekleştirmiştir (www.bp.com, 2007).

2006 yılında Rusya'nın doğalgaz üretimi ise 612 milyar metreküp olarak gerçekleşmiştir. Bu üretimin 151 milyar metreküpü ihraç edilmiştir. Rusya'nın en büyük müşterisi 36,5 milyar metreküp ile Almanyadır. Almanya ve diğer Avrupa Birliği ülkeleri gaz alımını Danimarka ve Norveç'ten de ithalat yaparak çeşitlendirmekteyse de bu kaynakların 10 yıl içerisinde tükeneceği, Rusya'daki rezervlerin ise yaklaşık 80 yıl daha işletilebileceği göz önüne alındığında özellikle on yıllık periyodun sonunda Avrupa Rusya'ya gaz açısından neredeyse tamamen bağımlı hale gelecektir (www.bp.com, 2007).

Rus ekonomisinde tarımın önemli bir yer tutmasına rağmen ülke topraklarının büyük bir bölümü tarıma elverişli değildir. Rusya nüfusunun %10,8'i tarım sektöründe çalışmaktadır. Gayri safi milli hasılanın ise % 5,6'sı tarım sektöründen elde edilmektedir. Ülkenin kuzeyinde toprak ekimine uygun olmadığı için hayvancılık faaliyetleri ağırlık kazanmıştır. Güney Rusya ve Batı Sibirya'da ise başta tahıl olmak üzere birçok değişik tarımsal ürünü yetiştirebilmektedir (www.worldbank.org, 2007).

Rusya'nın ulaştırma sektörü düzenli olarak bir büyüme trendi içerisindedir. 2002 yılında % 5.6 oranında büyümüş olan sektör 2003 yılında % 7.4, 2004 yılında ise % 3.4'lük bir orana ulaşmıştır (www.worldbank.org , 2007).

Şekil 4. Avrupa- Asya-Kafkasya Ulaşım Koridoru (TRACECA) (www.traceca.org, 2007).

TRACECA Avrupa- Kafkasya-Asya Koridorundaki uluslararası ulaştırma için 1998 yılında Bakü Zirvesinde imzalanan ve bugün 12 ülke tarafından aşağıdaki amaçlar doğrultusunda resmi olarak kabul edilen UN-kayıtlı Temel Çok Taraflı Anlaşması (MLA) ile Hükümetlerarası Komisyonudur. TRACECA Avrupa- Kafkasya-Asya Koridorundaki uluslararası ulaştırma için 1998 yılında Bakü Zirvesinde imzalanan ve bugün 12 ülke tarafından resmi olarak kabul edilen UN-kayıtlı Temel Çok Taraflı Anlaşması (MLA) ile Hükümetlerarası Komisyonudur. Rusya bu oluşum içerisinde yer almamaktadır.

Petrol rezervleri nedeniyle Hazar Denizi bölgesi, Rus taşımacılık sektörü için büyük öneme sahiptir. Rus yetkilileri, Hazar konusunda yasal altyapının belirginlik kazanması hususunu ve çevre ile ilgili konuları gündeme getirmektedir. Taşımacılık alanında ise ülkelerin işbirliği yapması ve limanların birbirlerini tamamlayıcı özellikte olmaları, Rusya'nın diğer bölge ülkeleri ile diyaloga girdiği konulardır.

Rusya'nın yüzölçümü olarak büyüklüğü ve Avrasya coğrafyası içerisindeki konumu, ülkede kombine taşımacılığın kullanımını mecburi hale getirmiştir. Rusya, bütün dünyadaki demiryollarının % 7'sine sahiptir ve bu yoldan 2002 yılında toplam 65 milyon ton yük

taşınmıştır. Demiryollarıyla desteklenen ve kombine taşımacılığın vazgeçilmez unsurları olan limanlarda da aynı dönemde 39 milyon ton yük işlenmiştir. Rus demiryollarının şu anda üçte bir kapasiteyle çalıştığı bilinmektedir (www.ato.net, 2007).

Volga, Lena, Irtysk, Ob, Yenisey, Don ve Amur nehirleri ulaşımına müsaittir. Bu nedenle, Rusya'nın nehir sistemi bu ülkedeki taşımacılığın önemli unsurlarından birisidir. Batı Rusya'da yer alan nehirler ve kanallar sayesinde Baltık Denizi'nden Karadeniz'e su yoluyla ulaşmak mümkün olmaktadır. 2002 yılında toplam 29.3 milyon ton yükün taşındığı bu sistem uluslararası kanunlara değil Rus mevzuatına tabidir. Rus nehir ve kanalları, Kasım ayı sonundan Nisan ayı başına kadar buzlanma nedeniyle ulaşımına kapanmaktadır (Dalkanat, 2006).

3.3. Ukrayna

Resmi Adı	: Ukrayna
Devlet Yapısı	: Cumhuriyet
Başkenti	: Kiev
Resmi Dili	: Ukraynaca
Para Birimi	: Grivna
Nüfusu	: 47.6 (2003)
Yüzölçümü	: 603.700 km ²
Başlıca Kentleri	: Kiev (2.6 milyon), Harkov (1.5 milyon), Dnepropetrovsk (1.1 milyon), Odessa (1 milyon), Donetsk (1.1 milyon)
İdari Yapı	: 24 Bölge, 1 Özerk Bölge (Kırım) ve Şehir idareleri

Ukrayna 10 ve 11 nci yüzyıllarda Avrupa'nın en güçlü devletiydi. İç karışıklıklar ve Moğol istilası ile zayıfladı. Beyaz Rusların kültürel ve dini kimlikleri son yıllardaki Ukrayna milliyetçiliğine dayanmaktadır. Polonyalıları karşı ayaklanma sonucu 17 Yüzyıl sonunda Cossack Hetmanate adlı bir devlet kuran Ukraynalılar, Rusların baskısına rağmen bu devleti 100 yıl kadar bağımsız olarak idame ettiriler (www.cia.gov, 2007).

18 Yüzyılın sonlarına doğru Rus İmparatorluğu Ukrayna'ya ait etnografik alanların bir çoğunu işgal etti. 1917 yılında Çarlık Rusya'sının çöküşünün ardından çok kısa bir süre sayılacak 1917-1920 yılları arasından Ukrayna Devleti bağımsız olarak yaşadı. Tekrar, Sovyet boyunduruğuna giren Ukrayna suni olarak yaratılan 1921-22 ve 1932-33 yıllarındaki kısıtlıklar nedeniyle 7-8 milyon vatandaşıını kaybetti

Ukrayna son bağımsızlığını 1991 yılında SSCB'nin çözülmesi ile kazandı. Devlet eliyle yürütülen yolsuzluk ve etkisiz demokrasi nedeniyle sivil haklar, ekonomi ve özelleştirme konusunda yapılan girişimler sonuçsuz kaldı. Uluslararası olarak sonuçları takip edilen/izlenen seçimler sonucunda barışçı kitlesel hareket "Turuncu Devrim" ile 2004 yılı sonunda Viktor Yushchenko iktidara geldi.

Ukrayna'nın milli politik hedefi bağlantısız, nükleer, silahsız ve uluslararası platformlarda sözü geçer hale gelmek ve Avrupa'nın ekonomik ve askeri yapısına katılarak bölgesel bir güç olmaktır.

Brzezinski'ye göre; Ukrayna, Rusya'yı dönüştürmekte yardımcı olan bağımsız bir ülke olma özelliğiyle bir jeopolitik odaktır (Brzezinski, 1998).

Rusya Federasyonununun BDT'na yönelik politikaları sonucunda Ukrayna; Gürcistan, Özbekistan, Azerbaycan ve Moldavya ile GUUAM grubunu oluşturmuştur. En önemli sorunu Kırım'dır. Bölge nüfusunun % 60'ını Ruslar oluşturmaktadır. 1992 yılında Kırım'a ekonomik ve kültürel anlaşma yapma yetkisi verilmiş ve Kırım'ın Ukrayna toprağı olduğu kabul edilerek sorun şu ana kadar yatışmıştır. Ülke nüfusu içinde 11 Milyon Rus azınlık bulunmaktadır. Bu azınlığın yönetime karşı şu ana kadar her hangi bir olumsuz etkisi olmamıştır (Dalkanat, 2006).

Bölgedeki gelişmeler, üslerin ve tersanelerin kullanımı ve Karadeniz Filosu konusunda, ortaya çıkan anlaşmazlık sonucu Ukrayna potansiyel tehdit olarak değerlendirdiği Rusya'ya karşı güvende olma/güvenlik altına girme arayışını sürdürmektedir. Ukrayna, Karadeniz'e kıyısı bulunması, Avrupa ile Rusya arasında kalması, elindeki nükleer güç açısından Rusya'nın vazgeçemeyeceği en önemli bölgelerden birisi konumundadır. Rusya bu konumunu sağlamlaştırmak için son zamanlarda enerji açısından Rusya'ya bağılı olan Ukrayna'yı alternatifsiz olarak sattığı doğalgaz fiyatını artırarak izlediği batı yanlısı politikalar nedeniyle

cezalandırmak ve ekonomik yönden kontrol altına almak istediği yönünde yorumlar yapılmaktadır. Bu duruma direnen Ukrayna ile Rusya arasında fiyat anlaşmazlığı sonucu

1 Ocak 2006 tarihinde Ukrayna'ya olan gaz transferi kesilmiştir. Avrupa'ya akan gazın %80'i Ukrayna üzerinden geçtiğinden bu durumdan Avrupa ülkeleri de etkilenmiştir. 05 Ocak 2006 tarihinde Ukrayna'nın daha önce 1000 m³'üne 50 dolar ödediği doğalgazın fiyatının 230 dolara çıkarılması sonucu gaz kesintisi sona ermiştir.

Ukrayna, diğer bölge ülkeleri ile birlikte NATO ittifakı ile Varşova Paktı üyesi Doğu Avrupa ülkeleri arasında münasebetlerin geliştirilmesini öngören Barış İçin Ortaklık (BİO) projesine de üyedir.

Ukrayna, 29 Mayıs 1997 tarihinde NATO ile "Belirgin Ortaklık Şartı"nı diğer adıyla "NATO-Ukrayna Şartı"nı imzaladı. Belirgin Ortaklık Şartı NATO ve Ukrayna arasındaki ortak ilkeler temeline oturtulmuş, NATO ve Ukrayna arasındaki işbirliği ve ortaklığı daha da güçlendirmek amacıyla düzenlenmiştir. Ayrıca, ilişkilerde kaydedilen gelişmeleri izlemek amacıyla NATO-Ukrayna Komisyonu kurulmuştur.

30 Mayıs 1997 tarihinde Sintra/Portekiz'de yapılan "Kuzey Atlantik İşbirliği Konseyi (KAİK-NACC)" Bakanlar toplantısını takiben "Avrupa-Atlantik Ortaklık Konseyi (AAOK-EAPC)" kurulmuştur. Yeni bir işbirliği mekanizması olan AAOK, KAİK'nın yerini almıştır. Tüm eski KAİK üyeleri ve BİO katılımcı ülkeleri AAOK'ya üye olmuşlardır. Bu kapsamda, Ukrayna da Konsey üyesi olmuştur.

22 Şubat 2005 tarihinde Brüksel'de bir araya gelen NATO üyesi ülkeleri liderleri ile görüşen ve zirvede bir de konuşma yapan Ukrayna Devlet Başkanı Viktor Yushchenko nihai hedeflerinin Avrupa ve NATO'ya entegrasyon olduğunu söylemiştir. NATO'nun Ukrayna Hareket Planında da (NATO-Ukraine Action Plan) Rusya'yla olan stratejik ortaklık ve bunun geliştirilmesine vurgu yapılarak bir anlamda Rusya'nın kaygıları giderilmeye çalışılmıştır (www.nato.org, 2007). Bununla beraber daha önceki bütün açıklamalarında Rusya ile Batı arasında stratejik dengelerin ve çok boyutlu dış politika çizgisinin korunacağını ifade eden Yushchenko bu toplantıda, "çok yönlü dış politika çizgisi artık geçmişte kaldı" diyerek Ukrayna'nın yönünün Batı olacağını net şekilde ortaya koymuştur (www.nato.org, 2006). İstanbul Zirvesi'nde Ukrayna'ya hiçbir şekilde yeşil ışık yakmayan NATO Genel Sekreteri

Jaap de Hoop Scheffer de Ukrayna'nın demokrasiye ulaşma arzusunun gözardı edilmemesi gerektiğini kaydetmiş ve NATO'nun Ukrayna'ya her türlü yardımda bulunacağı vaadinde bulunmuştur. Toplantıya katılan ABD Başkanı George Bush da Avrupalı müttefiklerine “Ukrayna'yı Avrupa-Atlantik ailesine dahil etme” çağrısı yapmıştır. Ukrayna Devlet Başkanının yanı sıra Savunma Bakanı da yapmış olduğu açıklamada Ukrayna'nın mutlaka NATO üyesi olacağını ifade etmiştir. Ukrayna'nın NATO üyeliği özellikle Rusya açısından son derece önem arz etmektedir. Zira SSCB'nin dağılmasından sonra Rusya, Ukrayna ile Karadeniz Filosu konusunda anlaşmazlık yaşamış ve Karadeniz'deki en büyük deniz üssü Ukrayna toprakları içinde Sivastopol'de kalmıştır. Bu durumda eski Rus deniz üslerinde NATO birlikleri ve bunlarla beraber ABD deniz filosu da demirleyebilecektir. Son gelişmelerden sonra Ukrayna'nın NATO üyeliğine “kuvvetle muhtemel” gözüyle bakılmaktadır. Ancak Rusya'nın Ukrayna ile arasındaki “Dostluk ve İşbirliği Antlaşmasına” göre iki ülke arasında sınır sorunları çözülemediği sürece taraflardan herhangi birinin askeri bir bloğa giremez şartı nedeniyle Rusya'nın, Ukrayna'nın NATO üyeliğini engellemeye yönelik çalışmalar içine girmesi beklenmektedir.

Ukrayna'nın NATO'ya üyeliği ile ilgili son olarak 19 Ekim 2005 tarihinde NATO Genel Sekreteri yaptığı açıklamada; NATO'nun kapılarının Ukrayna'ya açık olduğunu ifade etmiştir. Ukrayna Devlet Başkanı da ülkesinin Avrupa Birliği'ne ve NATO'ya girmesini arzu ettiğini beyan etmiştir.

Ukrayna ile Romanya arasında deniz yetki alanlarının sınırlandırılması kapsamında, Yılan Adası ile ilgili olarak kıta sahanlığı sorunu vardır. Konuyla ilgili olarak Romanya Uluslararası Adalet Divanı'na müracaat etmiştir (Alkan, 2006).

Ukrayna, çok zengin yer altı ve yerüstü kaynaklarına sahiptir. Eski SSCB'nin alan olarak % 2.7'sini kapsamasına rağmen mineral kaynaklar açısından eski SSCB'nin % 20'sine , dünyanın ise % 5'ine sahiptir. Bu kaynaklar arasında 117,3 milyar ton ile (tahmin edilen rezerv) kömür ilk sırayı alırken demir cevheri, kireç ve kireçtaşı diğer önemli kaynaklar arasındadır. Bunların dışında titanyum, civa, sülfat ve potasyum tuzları, sülfür, granit, toromin ve kaolin gibi maddeler de bulunmaktadır.

Ülke topraklarının %70'i (42 milyon hektar) ekilebilir tarım arazisidir. Ukrayna dünyanın beşinci büyük demir cevheri üreticisidir ve ikinci en büyük magnezyum rezervlerine sahiptir.

Bu özellikleriyle de Ukrayna gelecekte Karadeniz bölgesinde ve Rusya-ABD-AB arasında oluşacak dengelerde önemli bir rol oynama potansiyeline sahiptir. Ukrayna enerji olarak önemli ölçüde Rusya'ya bağımlıdır. Rusya ve Türkmenistan, Ukrayna'nın ithalat yaptığı ülkeler içerisinde ilk sırada yer almakta ve bu ülkelerden yapılan enerji ithalatı toplam ithalatının %40'ına tekabül etmektedir (Alkan, 2006).

Ukrayna, kendi petrol ve doğal gaz kaynaklarını geliştirme ve yerli üretimi artırma çabası içindedir. Mevcut rezervlerinin işlenmesini teşvik etmek için yabancı yatırımcılara özel ayrıcalıklar tanınmıştır. Buna ek olarak, kömür ve nükleer enerjinin daha yoğun kullanılması kararlaştırılmış, ancak teknolojik yetersizlikler nedeniyle istenen başarı sağlanamamıştır. Eski nükleer reaktörlerin modernizasyonu ve yeni reaktörlerin inşası konusunda dış yardımlara ve yabancı sermayeye ihtiyaç duyulmaktadır (Dalkanat, 2006).

Ukrayna 23.350 km'lik bir demiryolu ağına sahiptir. Ancak, bu alanda modernizasyona ihtiyaç duyulmaktadır. Demiryolu ağının yaklaşık 8.600 km'lik bölümü elektrikli. Demiryolu ulaşımı uzun mesafeli yolcu ve yük taşımacılığı için en ucuz yol olmasına rağmen bağımsızlık sonrasında sistemin etkinliğinde bir düşüş olmuştur. Ukrayna'nın toplam 247,300 km'lik karayolunun 169,964 km'lik kısmı otoyoldur. Karayolu ağının yalnız yarısı asfaltlanmış olmasına rağmen bütün trafiğin % 80'ini taşımaktadır (Dalkanat, 2006).

Ukrayna'nın Karadeniz, Azak Denizi ile Tuna, Yuzhniy Bug ve Dnipro Nehirlerinde toplam 18 limanı bulunmaktadır. Bunlardan en önemlileri Odessa, İlyichevsk ve Yujniy Limanlarıdır. Buna ek olarak oldukça gelişmiş olan Mykolayiv Askeri Limanı da sivil kullanım için hazırlanmaya başlanmıştır. Sivastopol dışındaki limanlar devlete aittir (Dalkanat, 2006).

3.4. Romanya

Resmi Adı	: Romanya
Devlet Yapısı	: Cumhuriyet
Başkenti	: Bükreş
Resmi Dili	: Romence
Para Birimi	: Ley

Nüfusu : 22,450,000 (1 Ocak 2000)
Yüzölçümü : 238.391 km²
Etnik Yapısı : Romenler (% 89,4), Macarlar (% 7,1), Çingenerler (% 1,7),
Almanlar (% 0,5), Ukraynalılar (% 0,3), Sırp-Hırvat- Türk-Arnaut-
Yunan Azınlıklar (% 1)

Romanya Soğuk Savaş Döneminde Varşova Paktına dahil bir Sovyet uydusu olarak yaşamıştır. 1989 yılında Çavuşesku'nun devrilmesinden sonra 1990 yılında serbest seçimler yapılarak çok partili demokratik sisteme geçen Romanya, Senato ve Millet Meclisinden oluşan iki meclis ile yönetilen demokratik bir cumhuriyettir

Romanya “Kuzey Atlantik İşbirliği Konseyi (KAİK-NACC)” Bakanlar toplantısını takiben kurulan “Avrupa-Atlantik Ortaklık Konseyi (AAOK-EAPC)” kurulu üyesidir.

Romanya 2004 yılında NATO üyesi olmuştur. 1 Ocak 2007 tarihinde Avrupa Birliği'ne tam üyeliği gerçekleşmiştir.

Romanya, bölgesinde barış ve istikrarın muhafazasına ve geliştirilmesine çaba sarf etmektedir. Bu çerçevede Macaristan, Ukrayna, Bulgaristan ve Yugoslavya Federal Cumhuriyeti ile ikili anlaşmalar imzalamıştır. Ayrıca, bölgesel iş birliği kuruluşlarında da aktif rol almaktadır.

Romanya, Karadeniz ve Tuna bağlantıları ile Avrupa ve Ortadoğu arasında önemli bir coğrafi konuma sahiptir. Romanya petrol (yıllık üretim 5 milyon ton, tüketimi 10,5 milyon ton) , doğal gaz(yıllık 10.9 milyon ton, 15 milyon ton tüketim), kömür (yıllık üretimi 35 milyon ton, tüketimi 7 mtoe) gibi önemli yeraltı zenginliklerine sahiptir (www.bp.com, 2007).

Romanya ile Ukrayna arasında Karadeniz'de kıta sahanlığı konusunda anlaşmazlık bulunmaktadır. Anlaşmazlık, Romanya tarafından Lahey'deki Uluslararası Adalet Divanı'na intikal ettirilmiştir. Romanya bu kararı, zengin petrol ve doğal gaz yataklarına sahip olduğuna inanılan Karadeniz'in bu bölümü üzerinde yıllardır süren sonuçsuz kalan görüşmeler nedeniyle almıştır (Alkan, 2006).

Romanya'nın Başlıca Dış Ekonomik Anlaşmaları ve Uluslararası Kuruluşlara Üyelikleri şunlardır:

- Uluslararası Para Fonu (IMF)
- Uluslararası Yatırım ve Kalkınma Bankası (IBRD)
- Dünya Ticaret Örgütü (WTO)
- Uluslararası Finans Kurumu (IFC)
- Çok Taraflı İmar Garanti Ajansı (MIGA)
- Avrupa Yatırım ve Kalkınma Bankası (EBRD)
- AB ile Ortaklık Anlaşması (Şubat 1995)
- EFTA ile Serbest Ticaret Anlaşması (Mayıs 1993)
- CEFTA (Orta Avrupa Serbest Ticaret Birliği) ile Anlaşma (Nisan 1997)

Romanya'nın önemli limanları arasında Karadeniz'de Köstence, Mangalia, Tulcea ve Tuna Nehri üzerinde Galati, Braila, Giurgiu Limanları bulunmaktadır. 1992 yılında Tuna-Ren kanalının açılmasıyla Karadeniz-Kuzey Denizi arasında doğrudan bağlantı sağlanmıştır.

Türkiye ile Romanya arasında halen Derince-Köstence RO-RO hattında taşımacılık yapılmaktadır. Trabzon-Köstence RO-RO hattı talep yetersizliğinden dolayı işletilememiştir. Giresun-Köstence RO-RO hattında taşımacılığa yakında başlanacaktır. Samsun-Köstence feribot hattında ise yolcu taşımacılığı yapılmaktadır (Ritter, 2006).

3.5. Bulgaristan

Resmi Adı	: Bulgaristan Cumhuriyeti
Devlet Yapısı	: Cumhuriyet
Başkenti	: Sofya
Yasama Organı	: Millet Meclisi (240 Milletvekili)
Resmi Dili	: Bulgarca

Para Birimi	:Leva (1 Ocak 1999'ta 1 AVRO = 1.95583 BGN olarak sabitlenmiştir)
Nüfusu	: 7,8 milyon (2003)
Yüzölçümü	: 110,994 km ²
Etnik Yapısı	: Bulgarlar (% 83,6), Türkler (% 9,5), Çingeneleler (% 4.6), Pomaklar, Tatarlar, Ermeniler, Ruslar, Museviler (% 1,5)

30 Mayıs 1997 de Sintra/Portekiz'de yapılan "Kuzey Atlantik İşbirliği Konseyi (KAİK-NACC)" Bakanlar toplantısını takiben kurulan "Avrupa-Atlantik Ortaklık Konseyi (AAOK-EAPC)" kuruldu. Yeni bir işbirliği mekanizması olan AAOK, KAİK'nın yerini aldı. Tüm eski KAİK üyeleri ve BİO katılımcı ülkeleri AAOK'ya üye oldular. Bu kapsamda, Bulgaristan da Konsey üyesi oldu.

Bulgaristan, Mart 2004'de NATO'ya üye olmuştur. 2007 yılında Avrupa Birliğine tam üyeliği gerçekleşmiştir.

En önemli ticaret ortağı Avrupa Birliği olan ülkenin özellikle Almanya, İtalya, Yunanistan ve son dönemde Fransa ile artan ticaret hacmi, AB ekonomisinde gözlemlenen yavaşlamadan olumsuz etkilenmektedir.

Bulgaristan karayollarından İstikrar Paketi çerçevesinde gerçekleştirilen altyapı çalışmaları çerçevesinde Bulgaristan, Pan-Avrupa Ulaşım Koridorlarının IV. Koridorun Romen Kalafat'tan Yunan Promachin'e ve Türkiye-Bulgaristan sınırındaki Svilengrad'a kadar olan bölümünde yer almasının yanı sıra VIII. Koridorun Bulgaristan-Makedonya sınırında bulunan Gusehevo'dan Karadeniz sahil şeridinde Burgaz ve Varna'ya kadar olan bölümünde bulunmaktadır.

Ayrıca ülke, Yugoslav sınırından Edirne'ye uzanan 10. Koridorun ve Tuna Nehri üzerinde taşımacılığı da ön gören VII. Koridorun üzerinde yer almaktadır.

Bulgaristan'ın şu anda komşuları ile iyi ilişkilerin geliştirilmesi yönünde çabaları vardır.

3.6. Türkiye

Türkiye, 185 dünya ülkesi içinde nüfus itibarıyla 16'ncı, toprak büyüklüğü itibarıyla 32'nci ve ekonomik gücü itibarıyla 16'ncı sırada olan bir dünya devletidir. Türkiye, jeopolitik ve jeostratejik mevki itibarıyla;

Dünyanın en önemli petrol rezervlerine sahip Orta Doğu ve Hazar Havzası,

Önemli deniz ulaştırma yollarının kavşağı durumunda bulunan Akdeniz Havzası,

Tarihte her zaman önemini sürdürmüş olan Karadeniz Havzası ve Türk Boğazları,

SSCB ve Yugoslavya'nın dağılması sonucu yapısal değişikliklere uğrayan Balkanlar,

Etnik çatışmalar yanında, zengin tabii kaynaklara sahip Kafkasya ve bunun daha ötesinde Orta Asya'nın oluşturduğu coğrafyanın merkezinde etkili bir konumda bulunmaktadır.

Üç kıtayı birbirine bağlayan ve çok önemli bir jeostratejik konuma sahip olan Türkiye, aynı anda bir Avrupa, Asya, Balkan, Kafkas, Ortadoğu, Akdeniz ve Karadeniz ülkesidir. Kısacası Türkiye bir Avrasya ülkesidir. Türkiye'nin jeostratejik önemini pekiştiren diğer özellikleri ise;

- Demokratik, lâik, sosyal hukuk devletine sahip ve piyasa ekonomisini kabul etmiş bir ülke olarak batı sistemlerini uygulaması ve batının tüm kurumlarıyla bütünleşmeyi benimsemiş olması,
- 1990'lı yıllardan itibaren büyük değişmelere sahne olan Balkanlar, Ortadoğu, Kafkasya ve Orta Asya ülkeleriyle tarihten gelen kültür birliğine ve gelişen olumlu ilişkilere sahip olması,
- Kafkasya ve Orta Asya petrol ve doğalgazının batıya ulaştırılması için belirlenen güzergâhlardan birini ve en önemlisini ihtiva etmesi,
- BM ve NATO'nun barışı koruma, bölgesel güvenlik ve istikrara yönelik girişimlerine iştirakleri ve bazılarında üstlendiği öncü rol ile Avrupa Güvenlik Mimarîsi üzerinde tartışılmaz bir ağırlığa sahip olması ve nitelik ve nicelik olarak Avrupa'da ve bölgesinde güçlü bir Silâhlı Kuvvetlere sahip olmasıdır.

20'nci yüzyılın sonlarında dünyadaki köklü ve hızlı gelişmeler, Türkiye'ye hem farklı sorumluluklar yüklemiş, hem de yeni fırsat ve ufuklar açmıştır. Türkiye, Kuzey Atlantik İttifakı'nın bir kanat ülkesi konumundan çıkmış, Avrupa'yı Asya'ya bağlayan Avrasya kuşağında merkezi bir duruma gelmiş, politik, güvenlik ve ekonomik açılardan büyük bir rol ve önem kazanmıştır.

Türkiye, geniş olduğu kadar, sorunlar, çatışmalar ve istikrarsızlıklar içeren bir coğrafyada yaşamaktadır.

Türkiye aynı anda NATO, Avrupa Konseyi, Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (OECD), Karadeniz Ekonomik İşbirliği (KEİ), Ekonomik İşbirliği Teşkilâtı (ECO), D-20 ve İslâm Konferansı Örgütü (İKO) üyesi olan yegane devlettir.

Türkiye, gelecek yüzyılda Hazar ve Orta Asya doğal kaynaklarının batıya ulaşmasında doğal bir köprü rolü üstlenmektedir. Dünya doğal enerji kaynaklarının % 70'i Türkiye'nin etrafında kümelenmiştir. Hazar petrollerinin batıya taşınmasını öngören ve uluslar arası camiadan büyük destek bulan Bakü-Ceyhan projesi, petrol nakil güzergâhı bakımından en istikrarlı ve güvenli ortamı sunmakta ve çevre korunması bakımından da en az riski taşımaktadır.

Hazar Havzası'nın doğal zenginliklerinin dünya pazarlarına ulaşmasıyla birlikte Kafkasya ve Orta Asya'ya yönelik insan ve mal trafiğinde meydana gelen artışın gerekli kıldığı Trans-Kafkasya Ulaşım Koridoru'nun hayata geçirilmesi bakımından da Türkiye anahtar ülke durumundadır. Avrasya'nın karşısına tarihin çıkarmış olduğu yeni potansiyel ekonomik fırsat iyi değerlendirildiği takdirde, bu coğrafyada barış, istikrar, refah ve iş birliğinin kalıcı hâle getirilmesi mümkün olabilecektir.

Türkiye, Rus gücünün çekilmesinden faydalanarak, Hazar Denizi-Orta Asya bölgesinde bir ölçüde etki kurma çabası içindedir. Bu nedenden dolayı jostratejik oyuncu olarak görülebilir.

Türkiye Karadeniz bölgesinde istikrarı sağlamakta, Akdeniz'e geçişi kontrol etmekte, Rusya'yı Kafkasya'da dengelemekte, hala İslami kökten dinciliğe bir panzehir sunmakta ve güneydeki dayanak noktası olarak NATO'ya hizmet etmektedir.

Halen, Türkiye'nin doğrudan en etkin olduğu deniz alanı Karadeniz'dir. Karadeniz'de mevcut dengeler, istikrar ve Türkiye'nin etkinliğinin korunması Türkiye'ye sahildar devletler nezdinde ve uluslar arası platformda avantaj sağlamaktadır.

Karadeniz'in büyüyen ekonomik potansiyeli Türkiye ekonomisine de doğrudan katkı sağlamaktadır. Sadece RF ile ekonomik ilişkilerin hacmi yılda 10 milyar doların üzerindedir. Bu kapsamda Karadeniz'de ikili ilişkilerin barış temelinde geliştirildiği bir ortamın sağlanması Türkiye'nin lehinedir. Tarihi boyunca Karadeniz bir barış denizi olarak kalmış olup günümüzde de bölge devletlerinin barış ortamını bozacak ihtilafları bulunmamaktadır.

IV. KARADENİZ'DE MENFAATİ BULUNAN DİĞER DEVLET/ULUSLAR ARASI ÖRGÜTLERİN KARADENİZ POLİTİKALARI

4.1. Ermenistan

Yüzölçümü	: 29.800 km ²
Nüfusu	: 2.9 milyon (2007)
Başkenti	: Erivan
Para Birimi	: Dram
Etnik Yapı	: % 94 Ermeni, % 3 Azeri, % 2 Rus, % 1 Diğerleri
Din	: Ermeni Apostolik ve Katolik Kiliseleri

21 Aralık 1991 tarihinde halk oylaması sonrası ülkenin bağımsızlığı ilan edilmiş ve Ermenistan, daha sonra, aynı tarihte Bağımsız Devletler Topluluğu'na (BDT) katılmıştır. Ermeni-Azeri çatışmaları, Rusların Ermenileri cesaretlendirmesi sonucu 1992'de şiddetlenmiştir. Ermeniler, sırasıyla stratejik öneme haiz Şuşa'yı (Şubat 1992), Ermenistan ile Dağlık Karabağ arasındaki karadan bağlantıyı sağlayan Laçın Koridoru'nu (Mayıs 1992) ve kuzeyde Kelbecer'de dahil olmak üzere Azerbaycan'ın 8 bölgesini ele geçirmişlerdir (Nisan 1993). Ekim 1993 itibariyle Dağlık Karabağ'ın tamamı ile Azeri topraklarının % 20'sinden fazlası, Ermeni işgaline girmiştir. Savaş, RF'nun aracılığı ile, 12 Mayıs 1994 tarihinde durdurulmuş ve ateşkes sağlanmıştır (Dalkanat, 2006).

Ermenistan, Azerbaycan'daki elde ettiği bu toprakları muhafaza edebilmek amacıyla, RF ile yakın ilişkiler içinde bulunmaktadır. 15 Mayıs 1992 tarihinde bir savunma ittifakı niteliği taşıyan Taşkent Ortak Güvenlik Antlaşmasını imzalamıştır. Ayrıca RF ile, 8 Haziran ve 21 Ekim 1994 tarihlerinde yapılan 25 yıl süreli ikili anlaşma ile; Rus birliklerinin Ermenistan'da kalması, Gümrü ve Erivan'da iki üs tesis edilmesi, Türkiye-Ermenistan sınırlarının Rus sınır birliklerince korunması, RF kuvvetlerinin hava savunma sistemleri, uçak ve helikopterlerle takviyesi kararlaştırılmıştır. Bu kapsamda, bir Rus Hava Filosu Erivan'a intikal etmiş ve 1995 yılında, yaklaşık 5 yıl aradan sonra ilk RF-Ermenistan ortak askeri tatbikatı yapılmıştır.

Tatbikatların ikincisi ise 1996 yılında icra edilmiştir. Ermenistan, BDT Ortak Hava Savunma Sistemine de katılmıştır. Böylece, Ermenistan RF'nin askeri yapısına entegre edilmiştir (Dalkanat, 2006).

RF ile Ermenistan Cumhuriyeti arasında, 29 Ağustos 1997 tarihinde, Moskova'da, 25 yıl süreli "Dostluk, İşbirliği ve Karşılıklı Yardım Anlaşması" imzalanmıştır. Anlaşmaya göre; RF, Ermenistan'ın bir tecavüze maruz kalması durumunda bu ülkeye destek verecektir. Bu bağlamda, RF, Dağlık Karabağ ve işgal altındaki Azerbaycan topraklarında vuku bulabilecek muhtemel bir çatışmada, Ermenistan'ın yanında yer alarak doğrudan taraf olabilecektir.

Söz konusu anlaşmanın;

- Açıkça belirtilmemesine rağmen, Türkiye ve Azerbaycan'a karşı olduğu,
- RF'na, Türkiye'yi en büyük tehdit olarak gören Ermenistan'ı, himaye ve garanti altına almak imkanını sağladığı,
- RF'nun, Ermenistan'da bulunan askeri varlığını (Sınır birlikleri ve 102 nci As.Üs/Gümrü) artırabilmesine yasal bir dayanak teşkil ettiği,
- Azerbaycan'ın siyasi ve özellikle de askeri alandaki inisiyatif kazanabilme imkan ve kabiliyeti ile hareket sahasını kısıtladığı,
- Azerbaycan-RF ilişkilerini soğuklaştırdığı değerlendirilmektedir (Dalkanat, 2006).

Bahse konu anlaşma ile, RF'nun Güney Kafkasya'da ilave askeri ve politik avantajlar sağladığı kıymetlendirilmekte, Azerbaycan'la olan yakın ilişkilerimizin, bu çerçevede dahilinde ve iki ülkenin karşılıklı çıkarları gözetilerek, bir kez daha gözden geçirilmesinde yararlı olacaktır.

4.2. Moldova

Resmi Adı : Moldova

Yönetim Biçimi : Cumhuriyet

Başkenti : Kişinev

Başlıca Kentleri : Kişinev (667 bin), Tiraspol (186 bin), Teghina (133 bin)

Para Birimi : Ley

Nüfusu	: 3.6 milyon (2003)
Yüzölçümü	: 33843 km ²
Dili	: Moldovanca
Etnik Yapısı	: % 78,2 Moldovalı, % 8,4 Ukraynalı, % 5,8 Rus, % 4,4 Gök oğuz (Gagauz) Türkleri, %1,9 Bulgar,% 1,4 Diğer

1538'den itibaren 3 asır Osmanlı hakimiyetinde kaldıktan sonra 1812 yılında Rusların işgaline uğrayan Moldova, 1918 yılında bağımsızlığını kazanmış ve bağımsızlığından iki ay sonra Romanya'ya bağlanmıştır. 1944 yılında Sovyetler Birliği tarafından tamamen işgale uğrayan ülke 1991 tarihinde tekrar bağımsızlığına kavuşmuştur (Dalkanat, 2006).

1994'de Rusya ve Moldova arasında Rus ordusunun Moldova'dan çekilmesini öngören anlaşma imzalanmış fakat günümüze dek bu yönde herhangi bir gelişme kaydedilememiştir. Ayrıca Ukrayna arasında sorun teşkil eden Moldova sınırları içindeki Transdinyester Bölgesinin durumu hala belirsizliğini sürdürmektedir.

Bağımsızlıktan sonra uluslararası enstitülerin tavsiyeleri üzere serbest pazar ekonomisine yönelen Moldova; özelleştirme ve dış yatırım şartlarını kolaylaştırma yoluyla uluslararası yatırımları ülkeye çekmek istemektedir. Fakat hem özelleştirme hem de diğer faktörlerin gerçekleşmesi siyasi ve sosyal şartların da etkisiyle uzun ve zor süreçler gerektirmesi nedeniyle de pek verimli olamamaktadır (Alkan, 2006).

Enerji açısından tamamen dışa bağımlı olan ülke Rusya'dan çok miktarlarda akaryakıt ve doğal gaz ithal etmek zorunda kalmaktadır. Doğalgazda tamamen Rusya'ya bağımlı olan ülkenin içerdeki dağıtım hakları da büyük oranda Rus şirketlerinin elindedir (www.statistica.md, 2006).

Enerji yönünden Rusya'ya bağımlılığının yanında, ihracatının % 60'ını oluşturan Rus tüketim pazarı Moldova'nın genel ekonomik yapısını tayin etmektedir (www.statistica.md, 2006).

Moldova'da taşımacılığın büyük bir kısmı demiryolları ile yapılmaktadır.

Moldova ve Türkiye arasındaki ilişkiler az bir dış ticaret ile sınırlı gibi görünmekte fakat yakın gelecekte Moldova'daki Gök Oğuz (Gagavuz) Türk nüfusunu da dikkate alınarak ilişkilerin her yönüyle artması beklenebilir.

Tarih boyunca Romanya'nın bir parçası olan Moldova, İkinci Dünya Savaşı'nın bitimiyle Sovyetler Birliği'ne katılmıştır. 1991'de bağımsızlığını kazanmış olan ülke, Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT) içindeki en yoksul ülke durumundadır. Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı'nın (UNDP) açıklamış olduğu 2002 yılı İnsani Gelişme Endeksi (Human Development Index) kayıtlarına göre Moldova, 162 ülke arasında 105 nci sırada yer almaktadır. Gayri Safi Milli Hasıla (GSMH)'nın kişi başına 400 dolar civarında olduğu ülkede halkın % 23.3'ü yoksulluk sınırının altında yaşamaktadır (Dalkanat, 2006).

Moldova'nın bağımsız bir ülke olmasına rağmen Rus silahlı kuvvetleri, Dinyester nehrinin doğusunda kalan topraklarda mevcudiyetlerini korumuş ve burada bağımsız Transdinyester Cumhuriyetini ilan etmiş olan Slav azınlığı desteklemiştir. Bu durum Transdinyesterin Moldova'daki ağır sanayinin büyük bir kısmına sahip olması nedeniyle ülke ekonomisini olumsuz olarak etkilemiştir.

Moldova'nın 12 yıllık geçmişinde ekonomik dengelerini etkileyen en önemli unsurlar, siyasi istikrarsızlık ve 1998'de Rusya Federasyonu'nda yaşanan ekonomik krizdir. 12 yılda 12 hükümetin iş başına gelmesi, 1992'de Transdinyester nedeniyle bir iç savaş yaşanması, merkezi hükümetin bölge üzerinde fiili egemenliğim tesis edememiş olması ve yine Transdinyester'den kaynaklanan olumsuzluklar, Moldova ekonomisini olumsuz etkileyen önemli iç nedenlerdir.

Bugün Moldova ekonomisinin karşılaştığı en önemli sorun, dış kaynak yetersizliği ve dış borç yükünün ekonominin kaldırılabilceği düzeyi aşmış olmasıdır. 1.6 milyar dolar civarındaki dış borç, GSYİH'nin % 110'unu geçmiş bulunmaktadır. Moldova için acil sorun, dış borçların ertelenmesi olarak belirmektedir.

Moldova esas itibariyle bir tarım ekonomisidir. Tarım, GSYİH'nin yüzde 22.3'üne tekabül etmekte, sanayi sektörü için ise bu oran yüzde 16.2'de kalmaktadır. Sanayide en çok ön plana çıkan sektör gıda ürünleri sektörüdür (www.statistica.md, 2006).

Bağımsızlıktan sonra hemen her yıl reel üretimin düşüş kaydettiği Moldova ekonomisinde ilk olarak 2000 yılında gözlenen büyüme, 2001 ve 2002 yıllarında da artarak sürmüştür. 2002 yılında gerçekleştirilmiş olan yüzde 7.2'lik büyüme, Moldova'nın bağımsız bir ülke olarak tarihinde yakaladığı en yüksek orandır (www.statistica.md, 2006).

Ne var ki, Moldova ekonomisinin çok sağlıklı olmayan yapısı, bu tahmin edilen büyüme oranı için riskler yaratmaktadır. Tarım sektörünün ekonomi içindeki önemli yeri nedeniyle, kötü hava şartları, ekonomik büyümeyi olumsuz yönde etkileyebilmektedir. Ayrıca yatırımların da düşük seviyede kalması, hesaplanan büyüme oranlarına ulaşılmasını engelleyebilir.

Transdinyester sorunu nedeni ile ağır sanayi altyapısını büyük ölçüde kaybetmiş olan Moldova'da gıda ve içecek sektörleri sanayi alanında ön plana çıkmaktadır.

4.3. Azerbaycan

Yüzölçümü	: 86.600 Km ²
Nüfusu	: 8.3 milyon (2003)
Başkenti	: Bakü
İdari Yapı	: Bünyesinde 1 Özerk Cumhuriyet (Nahcivan Özerk Cumhuriyeti), 1 Özerk Bölge (Dağlık Karabağ)
Etnik Yapı	: % 90 Türk, %3.3 Rus, % 2 Lezgi, % 0.5 Avar, % 0.4 Ukraynalı, % 0.4 Yahudi, % 0.3 Tatar, % 0.1 Gürcü, % 3 Diğerleri
Din	: % 93.4 Müslüman, % 2.5 Rus Ortodoks, % 2.3 Ermeni Ortodoks, % 1.8 Diğer Dinler.

Azerbaycan, 1922'de Transkafkasya Sosyalist Federal Cumhuriyetine katılmış, 1936'dan sonra ise SSCB'ye dahil olmuştur. 1989'dan itibaren SSCB'nin dağılmasıyla, birlikte başlayan hareketlerin bir sonucu olarak; Azerbaycan 30 Ağustos 1991'de bağımsızlığını ilan etmiştir. 24 Eylül 1993 tarihinde, Azerbaycan; BDT'na resmen müracaat ederek topluluğa dahil olmuştur.

Azerbaycan'da ticaretin güçlendirilmesi için, petrol alanında üretimin artırılmasına, BDT ülkeleri arasındaki ticaretin yeniden canlandırılmasına ve yeni pazarlar oluşturulmasına yönelik çalışmalar sürdürülmektedir.

Uluslararası ortamda saygın bir yer kazanma çabasında olan Azerbaycan RF'nun eskiden olduğu gibi Kafkasları kendi kontrol ve denetiminde görmesinden rahatsızlık duymaktadır. Yukarı Karabağ probleminde RF'nun Ermeni yanlısı tutumunu sürdürmesi ve bu konuyu bilerek sürüncemede bırakıp arabulucu rolü ile Azerbaycan'a karşı koz olarak kullanması, Azerbaycan'ın 1998 yılı sonundan itibaren RF karşıtı politikasını daha kesin çizgilerle ortaya koymaya başlamasına neden olmuştur. Bu çerçevede GUAM ülkeleri ile daha sıkı siyasi ve askeri ilişkiler içerisine girmiş, Türkiye ile ilişkilerini askeri ittifak kurma teklifi ile en üst seviyeye çıkarmış, ABD ve NATO ile diyalogunu sıklaştırmıştır.

RF'nun uygulamakta olduğu yakın çevre politikasına karşı, Batı ve ABD yanlısı alternatif politika uygulamaya başlamıştır. ABD'nin 907 sayılı yasayı (ABD'nin Ermenistan ve Azerbaycan'a askeri yardım yapmasını yasaklamaktadır.) kaldırmasıyla askeri alana da kaydırılmıştır (Dalkanat, 2006).

Azerbaycan dış politika alanında uluslararası toplumla bütünleşme ve özellikle Batılı ülkeler ile ilişkilerini geliştirme çabalarını sürdürürken, Yukarı Karabağ Sorunu'ndaki haklılığını uluslararası platformda kabul ettirmeyi dış siyasetinin birinci öncelik maddesidir.

4.4. Amerika Birleşik Devletleri (ABD)

Amerika Birleşik Devletleri (ABD), kuruluşundan günümüze uzanan süreçte, Alfred Thayer Mahan'ın "Deniz Egemenliği Teorisi", Zbigniew Brzezinski'nin "Büyük Satranç Tahtası" ve Thomas P.M. Barnett'in "Pentagon'un Yeni Haritası" eserinde ifade ettikleri, bu ülkenin değişmeyen bir çizgideki jeostratejik ve jeopolitik kararlarını uyguladığını göstermektedir.

ABD'nin günümüzde izlediği politikaların sebeplerinin tekrar açıklandığı Barnett'in eserinde "Soğuk Savaş sona erdiğinde dünyanın değiştiğini düşünmüştük. Dünya değişmişti ama bizim istediğimiz şekilde değil Soğuk Savaş sona erdiğinde gerçek mücadelemiz başlamıştı" şeklinde görüşlerini ifade ederek, Karadeniz Bölgesinin güvenliğini de etkileyen görüşlerini aşağıdaki şekilde detaylandırmıştır.

- Bu yüzyılda tehlikeyi tanımlayan şey bağlantısız olmaktır. Bağlantısızlığı yok etmek, bu yüzden çağımızın tanımlayıcı güvenlik görevi haline gelir. Aynı şekilde bağlantıyı yayarak barış ve refahı dünya çapında artırırız.
- Amerika, küresel güvenlik meseleleri alanında en büyük kural koyucudur.
- III ncü küreselleşme için en iyi durum senaryosu, devam eden yayılması olmalıdır. Bu, Merkez'in yaşaması için yeterli değildir. Büyümesi gerekir. Tam tersi bir şekilde en iyi durum senaryosu sadece Merkez'in genişlemesi değil aynı zamanda Boşluk'un küçültülmesini içerir.
- Dünya devletleri etkin bir şekilde denizleri ABD Deniz Kuvvetlerine bırakmıştır. Böyle yapmalarının sebebi Amerika'nın emsalsiz gücünü istismar etmeyeceğine dair duydukları büyük güvendir.
- Denizlere hakim olmak, ABD Deniz Kuvvetleri'nin var olduğundan beri en büyük amacı olmuştur.
- Amerika terörizme karşı küresel bir savaş yapacaksa, Boşluk bölgesini ve etrafını çevreleyen Sınır Devletleri'ni bütün olarak ele almalı ve faaliyetlerini bu çerçevede yürütmelidir.
- Asya önümüzdeki yirmi yıl içerisinde enerji tüketimini iki katına çıkaracaksa bunun başarabilmek için yığınla batı parasına ihtiyaç duyacaktır.
- Bu dört akış (insan, enerji, yatırımlar, güvenlik) sadece Merkez'i korumak için değil aynı zamanda Boşluk'u daraltmak için de önemlidir.
- Bizim güvenlik ihracımız olmasa bu bölge Rusya, Çin, Hindistan, İran ve Türkiye gibi bölgesel güçlerin büyük oyunlarının oynandığı bir alandan başka bir şey olmayacaktır.
- Avrupa'da savaşmamızı gerektiren zorlayıcı bir neden bulunmamaktadır ve bu tarif Rusya Federasyonu'nu da kapsamaktadır. Çünkü süper güçler kendi içlerindeki sorunlarını kendileri halletmektedir (Barnett, 2005).

ABD'nin yukarıda belirtilenler görüşlerle paralel olarak 11 Eylül 2001 tarihinden bu yana kendisini terörizmle küresel düzeyde bir savaş içerisinde görmekte ve savunma stratejisini bu anlayış üzerine inşa etmektedir. ABD, gelecekte de devam edeceğini değerlendirdiği bu

savaşın, 11 Eylül öncesine göre farklı olduğu ve dolayısıyla farklı imkan-kabiliyet, farklı kuvvet ve farklı mücadele yöntemleri gerektirdiğini düşünmektedir.

Dünyanın değişen şartları son yıllarda ABD kuvvetlerinin tertiplenme vizyonunda değişiklik yapılmasını gerektirmiştir. Kuvvetlerden artık konuşlandıkları yerlerde savaşmaları beklenmemektedir. ABD, yeniden konuşlandırma çalışmasının amacının kendisinin ve dünyanın daha emniyetli bir yer olmasını sağlamak olduğunu belirtmektedir. Ancak esas amacın küresel hakimiyetini devam ettirmek, enerji kaynaklarını kontrol ederek yeni süper güçlerin çıkmasına engel olmaktır.

ABD'nin dünya için düşündüğü hususlara Karadeniz olarak bakıldığında;

- ABD'nin kuvvetlerini yeniden konuşlandırma çalışmasındaki en önemli bölgelerden birisi Karadeniz ve Karadeniz'i çevreleyen bölge olacaktır. Dünyanın en önemli petrol ve doğalgaz yataklarına sahip Avrasya bölgesinin güvenliği, Avrasya'yı çevreleyen ülkeler ve bu kapsamda Balkan ülkeleri ve Karadeniz'de bulundurulacak kuvvet sayesinde sağlanacaktır. Bu nedenle, Avrasya'yı çevreleyen ülkeler ve bu kapsamda Balkan ülkeleri ve Karadeniz'de kuvvet bulundurmak önem kazanmaktadır.
- ABD, Karadeniz'de de etkinlik kurmaya çalışmaktadır. Bu kapsamda, demokratikleşme hareketleriyle ve ekonomik yardım ve faaliyetleri ile etkisini artırmaya gayretlerine devam etmektedir.
- Bakü-Ceyhan petrol boru hattında olduğu gibi ABD, Kafkaslar ve Orta Asya petrol kaynakları ve bunların ulaştırma yollarını kontrol etmek istemektedir.
- ABD açısından Karadeniz'de Kitle İmha Silahları (KİS)'nin yayılması ve denizden yasa dışı faaliyetlerin önlenmesi büyük önem taşımaktadır.
- ABD, RF'nun bölgede nüfuzunu geliştirmesini engellemek istemektedir.
- ABD, Karadeniz'i Balkanlardan Kafkaslara geçiş yolu üzerinde kritik bir kuvvet intikal rotası olarak görmektedir. Bu maksatla ABD Karadeniz'i çevreleyen ülkelerdeki nüfuzunu artırma çabalarına hız vermiştir. Bu kapsamda bu güne kadar ABD'nin bölgedeki faaliyetleri aşağıdaki şekilde gelişmiştir:

- Bulgaristan ve Romanya'yı, NATO'ya dahil ederek ve bu ülkelerde üsler edinerek etkisi altına almıştır. Bu ülkelerin temel özelliği Karadeniz'in batı kıyısında stratejik bir konum işgal etmeleri, doğalgaz ve petrol dağıtım şebekesi için elverişli coğrafi konumda yer alıyor olmalarıdır.
- Gürcistan'da ABD yanlısı Mikhail Saakaşvili, 23 Kasım 2003 tarihinde yapılan kadife bir darbe ile iktidara gelmiştir.
- Ukrayna'da, 21 Kasım 2004 tarihinde yapılan Başkanlık seçimlerine hile karıştırıldığıının ortaya çıkmasıyla yapılan protestolar sonucu seçimlerin yenilenmesine karar verilmiş ve 26 Aralık 2004 tarihinde yapılan seçimleri ABD ve Batı yanlısı Yushchenko kazanmıştır.

Bütün bunların yanında, ABD'nin üzerinde ısrarla duracağı, Karadeniz Bölgesini ve Türkiye'yi etkileyecek, Türkiye'nin başını ağrıtmayı muhtemel iki önemli konu bulunmaktadır. Bu konulardan ilkinin "Büyük Ortadoğu Projesi" diğerrinin ise "Montrö Sözleşmesi" dir.

4.5. Avrupa Birliği

Avrupa Birliği (AB) bugüne kadar bölge ile olan ilişkilerini ikili ilişkiler çerçevesinde geliştirmiştir. Bu kapsamda AB, Bulgaristan ile 1992'de, Romanya ile 1993'te Avrupa Anlaşmalarını imzalayarak bu ülkelere katılımcı statüsünü kazandırmıştır. Her iki ülkede 01 Ocak 2007 itibariyle AB'ye resmen tam üye olmuşlardır. Bu bağlamda AB , Rusya ile 1997'de , Ukrayna ile 1998'de, Azerbaycan, Ermenistan,Gürcistan ve Moldova ile 1999'da Ortaklık İşbirliği Anlaşmaları da imzalamıştır (Alkan, 2006).

AB'nin bugüne kadar bölgeye yönelik yürüttüğü faaliyetler ağırlıklı olarak ekonomik ve enerji odaklı olmuştur.1997 yılına gelindiğinde AB komisyonu batıda Bulgaristan, Moldova, Romanya ve Yunanistan'ın, doğuda Azerbaycan, Ermenistan ve Gürcistan'ın, güneyde Türkiye'nin yer aldığı Karadeniz Bölgesinin artan stratejik önemine değinen bir bildiri yayınlamıştır. Bildiride işbirliği alanları olarak ulaşım, enerji ve telekomünikasyon ağları, ticaret, sürdürülebilir kalkınma, adalet ve içişleri sayılmıştır (Ritter, 2006).

AB'nin bölge ile olan ilişkilerinde AB'nin geliştirdiği projeler önemli bir yer tutmaktadır. Bu projelerin en önemlileri Avrupa-Kafkasya-Asya Ulaşım Koridoru (TRACECA), Avrupa'ya Devletlerarası Petrol ve Gaz Taşımacılığı (INOGATE) ve SYNERGY'dir.

Enerji temini bakımından, ürettiğinden çok daha fazlasını tüketen AB ülkeleri, enerjinin kesintisiz aktarımına ve bu nedenle üreten ve tüketim yerlerine ulaştıran coğrafyaların güvenliklerine ve istikrarına çok önem vermektedirler. Bu maksatla 1993'te Orta Asya ve Kafkasya'da sekiz eski Sovyet ülkesini Avrupa'ya bağlamak amacıyla TRACECA oluşturulmuştur. TRACECA Karadeniz çevresinde Doğu-Batı ekseninde ulaşım alternatifleri geliştirmektedir. AB'nin teknik yardımlarıyla TRACECA, Karadeniz Bölgesi'ndeki büyük ulaşım alt yapı projeleriyle uluslar arası yatırımın cazibesini artırmayı hedeflemektedir. 1997'deki üçüncü Avrupa Ulaştırma Bakanları Konferansında Karadeniz dört Pan-Avrupa Ulaşım Alanı'ndan biri olarak belirlenmiştir. 1999'da AB desteğini almış çeşitli ulaşım projelerinin uygulanmasını gözlemek amacıyla sekiz ülkenin temsilcileri (Türkiye, Gürcistan, Rusya, Ukrayna, Bulgaristan, Romanya, Moldova ve Yunanistan) ile AB komisyonu bir icra grubu oluşturmuştur.

AB'nin mali yardımlarıyla oluşturulan bir başka bölgesel program ise 1995 yılında başlatılan ve Karadeniz'de hidrokarbon altyapısı için teknik yardım ile bazı yatırım desteklerine odaklanan INOGATE'dir. Kasım 2000'de Kiev'de bir INOGATE sekreterliği oluşturulmuştur (Alkan, 2006).

AB komisyonu ayrıca Şubat 1995'te SYNERGY programının altında bir Karadeniz Bölgesi Enerji Merkezi'nin kurulması için de girişimde bulunmuştur. Ancak AB'nin Karadeniz'e yönelik olarak bugüne kadar bölgesel bir politikası olmamıştır. Bu politikanın bugüne kadar oluşmamasının sebebi bu coğrafyanın AB sınırlarına uzak olması ve bu coğrafyaya kadar olan alanlarda diğer sorunlarla uğraşmak zorunda kalmış olmasıdır. AB bugüne kadar olan süreçte kendisini çevreleyen üç denizden Baltık, Adriyatik ve Akdeniz'le olan ilişkilerini bölgesel bir platforma oturtmuş ancak daha büyük ve daha zorlu bir alan olan Karadeniz için böyle bir girişimde bulunmamıştır (Ritter, 2006).

Mayıs 2004'te 10 yeni ülkenin AB'ye girmesiyle AB Karadeniz'e coğrafi olarak biraz daha yaklaşmış ve buradaki sorunların kendi güvenliğine olan etkilerini daha çok hisseder hale gelmiştir. Ocak 2007'de AB'ye resmen üye olmuş olan Romanya ve Bulgaristan ile AB,

Karadeniz'in bir komşusu haline gelmiş ve 2005 yılında müzakere sürecine başlamış olan Türkiye'yle Karadeniz'in yarısından çoğu AB'nin etki alanı içine girecektir. Ancak, hiç şüphesiz kendisine yeni imkanlar kazandıracak olan bu genişleme aynı zamanda AB'ye yeni tehdit ve sorunları da beraberinde getirecektir.

AB'yi bölgeye yönelik daha sistemli bir politika gerçekleştirmeye iten diğer bir sebep ise bölge ülkelerinin hemen hepsinin yüzünü Batı'ya dönmüş olması ve bir kurtarıcı olarak Batı'dan yardım beklemeleridir. Ancak AB, üyeliğe yeni kabul edilen devletlerle birlikte birçok problemle karşı karşıya kalmıştır. Bu nedenle gelecek on yıl içerisinde üye sayısının artırılması şu an için muhtemel görünmemektedir. Hatta AB gelecek 20 yıl içerisinde Ukrayna'ya ve Kafkas ülkelerine üyelik vermeyi düşünmemektedir. Bu nedenle AB bölge ülkeleriyle komşuluk politikası esasına dayanan bir ilişki geliştirme kararı almıştır.

V. KARADENİZ'İ ETKİLEYEN SORUNLAR

Bu başlık içinde Kafkasya ile Balkanlardaki durum ile bölge ülkelerinin ağırlıklı olarak Türkiye ile ilişkileri ortaya konulacaktır. Kaçınılmaz olarak Amerika Birleşik Devletleri (ABD) de ilişkilerin incelenmesinde ele alınacak ülkelerden biri olacaktır. Ayrıca, Karadeniz'i etkileyen sorunlar arasında; çevre ve terörizm ile silah, uyuşturucu ve insan kaçakçılığı konuları olduğu düşünülerek, bu konular da incelenecektir.

5.1. Kafkaslar

Doğu ve Batı, Kuzey ve Güney arasında geçiş bölgesi olan Kafkasya, Soğuk Savaş sonrası dünya düzeninde Avrasya'da kurulan enerji ve ulaştırma koridorlarının kesiştiği noktada yer almaktadır. Bu konumuyla stratejik pozisyonu daha da gelişen bölge tüm Avrasya'da istikrar ve refahın tesisi açısından da giderek artan bir öneme sahip olmuştur.

Uluslararası stratejik boyutunun yanı sıra, komşu Kafkasya bölgesindeki istikrar ve refah Türkiye'nin kendi güvenliği ve istikrarı bakımından özel önem taşımaktadır. Kafkasya, Türkiye'nin Orta Asya'ya açılan doğal kapısı konumundadır. Türkiye'nin, ayrıca, Kafkasya bölgesindeki halklarla siyasi, ekonomik, sosyal ve kültürel bağları vardır. Bölgede barış, istikrar ve işbirliğinin korunması Türkiye için büyük önem taşımaktadır

Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından, Türkiye Kafkas ülkelerinin bağımsızlıklarını hiçbir ayırım gözetmeksizin hemen tanımıştır. Türkiye'nin Kafkasya'ya yaklaşımı, bölge ülkeleri Azerbaycan, Gürcistan ve Ermenistan'ın, katılımıyla kapsamlı işbirliğinin kurulması arzusuyla şekillenmektedir. Bu çerçevede Türkiye, söz konusu ülkelerin bağımsızlıklarının pekiştirilmesi, toprak bütünlüklerinin korunması ve ekonomik potansiyellerinin hayata geçirilmesine önem atfetmektedir. Türkiye, ayrıca bölge ülkelerinin NATO, Avrupa Güvenlik İşbirliği Teşkilatı (AGİT) ve Avrupa Konseyi gibi Avrupa-Atlantik ve Karadeniz Ekonomik İşbirliği (KEİ) gibi bölgesel örgütlerle bütünleşmelerini aktif bir biçimde desteklemektedir.

Yukarı Karabağ ve Abhazya gibi “dondurulmuş sorunlar” bölgede barış ve istikrarın tesisinin önündeki engellerdir. Türkiye, Kafkasya ülkelerindeki tüm ihtilafların barışçı yollardan çözümünün bu ülkelerdeki siyasi istikrara ve ekonomik refaha katkıda bulunacağına ve bölgesel işbirliği için yeni ufuklar açacağına inanmaktadır.

Türkiye, Azerbaycan’ın bağımsızlığının güçlendirilmesine, toprak bütünlüğünün korunmasına ve Hazar Denizi’nin zengin doğal kaynaklarına dayanan ekonomik potansiyelinin değerlendirilmesine yönelik gayretlerine destek olmaktadır.

Kafkasya halklarıyla yakın siyasi, ekonomik, sosyal ve kültürel bağları bulunan Türkiye için bu komşu bölgede barış, istikrar ve işbirliğinin sağlanması hayati önem taşımaktadır. Türkiye’nin güney Kafkasya’ya yaklaşımı, bölgedeki tüm ülkeleri içine alacak kapsamlı bir işbirliği ortamının yaratılması amacı doğrultusunda şekillenmektedir.

Gürcistan’la da yakın ortaklık ilişkilerine sahip olan Türkiye, bu ülkeyle mevcut bağların daha da geliştirilmesine ve toprak bütünlüğünün korunmasına büyük önem vermektedir. Abhazya ve Güney Osetya sorunları, yalnızca Gürcistan’da değil, tüm bölgede barış ve istikrarı tehlikeye sokmaktadır.

2003 yılı sonunda Gürcistan’daki “Kadife Devrim” ile meydana gelen yönetim değişikliği ve 2004 yılında Acara’da yaşanan gerginliğin barışçıl bir şekilde aşılmış olması, bu komşu ülkede demokrasi ve istikrarın güçlendirilmesi bakımından önem taşıyan gelişmeler olmuştur. Türkiye ayrıca, AB’nin bölgede istikrarı teşvik amacı taşıyan Güney Kafkaslara yönelik Avrupa Komşuluk Politikası’nın uygulanmasında etkin bir aktör olabileceğine inanmaktadır.

Bu bölge ile köklü tarihi ve kültürel bağlarımız mevcuttur. Bu bağlamda, Kafkasya bölgesinin istikrar, barış ve refahı, Türkiye için özel bir önem taşımaktadır.

Türkiye, Kafkasya’daki sorunların çözümlerine katkıda bulunmak amacıyla, barış ve istikrarın kurulmasına ve muhafaza edilmesine yönelik olarak, 2000 yılının başında “Kafkasya İstikrar Paketi” önerisinde bulunmuştur. 17 Şubat 2001 tarihinde İstanbul’da, gerek bölge ülkelerinden, gerek Batılı devletlerden resmi ve sivil katılımcıların yer aldığı, “Kafkasya’da İstikrar Arayışı” adlı bir toplantı düzenlemiştir. İkinci konferansı, 25-26 Ekim 2001 tarihlerinde Brüksel’de düzenlemiştir. Böylece, dünya kamuoyunun Kafkasya’ya ilgisi gündemde tutulmaktadır.

Bu kapsamda, Azerbaycan, Gürcistan ve Türkiye arasındaki işbirliğinin daha da güçlenmesine ve Kafkasya Bölgesinin istikrar ve ekonomik refahına katkıda bulunmak amacıyla, 29-30 Nisan 2002 tarihlerinde Trabzon'da üçlü bir doruk toplantısı düzenlenmiştir. Bu üçlü doruk toplantısıyla, yakın dostluk ve işbirliği ilişkileri içinde bulunan Türkiye, Azerbaycan ve Gürcistan arasında, yeni bir danışma ve işbirliği forumu oluşturulması amaçlanmıştır. Toplantıda, üç komşu ve dost ülkeyi ilgilendiren ekonomik ilişkiler, enerji hatları, ulaştırma koridorları ve uluslararası terörle mücadelede işbirliği gibi konular ele alınmıştır. Taraflar, ortak meselelerde görüş alışverişlerini düzenli bir şekilde devam ettirmek üzere, bu toplantıları her yıl düzenlemek hususunda görüş birliğine varmışlardır. Ancak ikincisi Tiflis'te toplanması planlanan zirve halen yapılamamıştır (Ağacan, 2007).

Doruk Toplantısı vesilesiyle, üç ülkenin İçişleri Bakanları tarafından "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti, Gürcistan Hükümeti ve Azerbaycan Hükümeti Arasında "Terörizm, Örgütlü Suçlar ve Diğer Önemli Suçlarla Mücadelede İşbirliği Anlaşması" da imzalanmıştır.

5.2. Balkanlar

1989 yılından bu yana, Balkanlar'da, bölgenin siyasî yapısını kökten ve kalıcı şekilde değiştirecek gelişmeler meydana gelmiştir. SSCB'nin çöküşü, ideolojik, askerî ve ekonomik bloklaşmanın ortadan kalkması, Batı tipi demokrasi ve serbest piyasa ekonomisinin halklar tarafından da desteklenen ulusal amaçlar olarak kabul edilmesi, bu değişimin en belirgin özelliklerini teşkil etmiştir. Buna karşılık, Balkanlar'ın geleneksel yapısından kaynaklanan bazı sorunlar da, su yüzüne çıkmıştır. Ancak, kesin olarak söylenebilecek bir husus, göreceli olsa da, bütün Balkan ülkelerinde, sorunların barışçı yollardan çözülmesi ve Avrupa-Atlantik kurumlarıyla işbirliği konularında, genel bir fikir birliği mevcut olmasıdır.

Balkanlar, Avrupa ve dünya tarihinde önemli bir rol oynamıştır. Stratejik açıdan hassas bölgedir. Türkiye'nin Kıta Avrupa'sına geçiş kapısını oluşturmaktadır. Türkiye ve Balkan halkları arasında ülkemizin bölgeyle yakın ilişkisini yansıtan güçlü tarihi ve kültürel bağlar mevcuttur.

Balkanlar Türkiye'nin dış politikası içinde de özel bir yere sahiptir. Bu durum, Türkiye'nin de Balkanlar'ın ayrılmaz bir parçası olmasından kaynaklanmaktadır. Bu çerçevede, Balkanlar'da barış ve istikrarın korunması Türkiye için hayati önem taşımaktadır.

Türkiye, bölge ülkeleriyle mevcut ikili ilişkilerini geliştirmeye, bu ülkelerin ihtiyaç duyduğu desteği vermeye çalışmıştır. Bu çerçevede; özellikle Bulgaristan, Romanya, Makedonya ve Arnavutluk'la çok yönlü ilişkiler sürdürülmektedir.

Türkiye, bir bölge ülkesi olarak, Balkan ülkeleri ile ikili ilişkilerine özel önem vermektedir. Türkiye'nin, bölge ülkeleriyle sahip olduğu, bağımsızlık, egemenlik ve toprak bütünlüğüne karşılıklı saygı ve içişlerine karışmama prensipleri üzerine kurulmuş köklü iyi komşuluk ilişkileri, ikili ilişkilerin her alanda daha geliştirilmesi bakımından uygun bir ortam sağlamaktadır.

Balkanlar, Türkiye ile Batı Avrupa arasında, özellikle ulaşım bakımından stratejik bir konuma sahiptir.

Türkiye ve diğer Balkan ülkeleri halkları arasında önemli bağlar mevcuttur. Çeşitli Balkan ülkelerinde soydaş toplulukları yaşamaktadır. Diğer yandan, ataları, ebeveynleri ve/veya kendileri Balkanlardan değişik bölgelerinden Türkiye'ye göç etmiş vatandaşlarımız bulunmaktadır. Bu nedenle, Balkanlar'da ortaya çıkan bunalımlar, başta Türkiye'ye yönelik mülteci akını olmak üzere, Türkiye bakımından önemli sonuçlar doğurabilmektedir.

Bu itibarla Balkanların barış ve istikrarına büyük önem veren Türkiye, bölgenin geleceğini etkileyebilecek gelişmelerle yakından ilgilenmektedir. Türkiye, bu çerçevede, Bosna-Hersek ve Kosova krizleri sırasında kan dökülmesinin ve etnik temizliğin engellenmesi amacıyla yürütülen uluslararası faaliyetlerde ön planda yer almıştır. Türkiye, eski Yugoslavya'nın pek çok bölgesinde, sivillerin can güvenliğinin ve esenliğinin sağlanması amacıyla yürütülen faaliyetlere, asker, polis ve gözlemci katkısı sağlamaya devam etmektedir. Türkiye, savaştan zarar görmüş Balkan ülkelerine, savaşın yaralarını sarabilmeleri için önemli miktarda maddi ve aynı yardım da sağlamıştır.

Türkiye, ikili çabalarına ek olarak, Balkanlar'da yumuşama, barış ve istikrarın sağlanması amacıyla bölgesel düzeyde de gayret göstermektedir. Türkiye'nin, Güneydoğu Avrupa Ülkeleri (GDAÜ-SEECP)) İşbirliği Süreci ve Güneydoğu Avrupa Çok Uluslu Barış Gücü (GAÇBG-MPFSEE) gibi önemli girişimlerin hayata geçirilmesinde oynadığı rol, Balkan ülkeleri arasındaki ilişkilerin daha da geliştirilmesine ve Balkanlar'da kalıcı bir barış içinde birlikte yaşama anlayışının yerleşmesine verdiği önemin göstergesidir. Bu çerçevede,

bölgesindeki ekonomik süreçlerde de üzerine düşen rolü oynamakta kararlı olan Türkiye, üyesi olduğu Güneydoğu Avrupa İstikrar Paketi (İP) ve Güneydoğu Avrupa İşbirliği Girişimi (SECI) içinde bulunmaktadır.

Türkiye, “Balkanlar” kelimesinin uzun zamandır beraber anıldığı ve olumsuzluklar içeren anlamdan artık kurtarılarak, “karşılıklı saygı” ve “barış içinde birlikte varolma” gibi kavramları simgeler hale getirilmesi zamanının geldiğine inanmaktadır. Balkan ülkelerinin her birinin ekonomik kalkınmışlık seviyesi ve yaşam standardı, bölgenin güvenliği ve istikrarına doğrudan etkileyebilmektedir. Bu çerçevede, bölgenin ekonomik kalkınmasındaki yetersizliklerin ve sosyal karışıklıkların önlenmesi, Avrupa’nın istikrar ve güvenliği açısından gereklidir.

Türkiye, Avrupa-Atlantik ve Avrupa kurumlarının, kalıcı barışı, istikrarı ve refahı sağlamak amacıyla Balkanlar bölgesini kucaklaması ve bölgenin çok çeşitli tarihi mirasını Avrupa kültür ve medeniyetinin kurucu unsurları olarak kabul etmesi zamanının geldiğine inanmakta ve bu çerçevede, Adriyatik Şartı ülkelerinin (Arnavutluk, Makedonya, Hırvatistan) NATO üyeliklerini desteklemektedir.

Halihazırda Romanya, Bulgaristan, Arnavutluk, Yugoslav Federal Cumhuriyeti, Hırvatistan, Makedonya ve Bosna-Hersek ile Karma Ekonomik Konseyi (KEK) mekanizması kurulmuş olup, KEK toplantıları, bu ülkelerle ikili olarak belirlenen tarihlerde gerçekleştirilmekte ve ikili ekonomik ve ticari işbirliğinin seyri değerlendirilerek, bu ilişkilerin geliştirilmesi için alınması gereken yeni tedbirler üzerinde durulmaktadır.

5.3. Ülkeler Arası İlişkiler

Ülkeler arasındaki ilişkileri inceleme sırasında, incelenen ülke ile Türkiye arasındaki ilişkiler ağırlıklı olacaktır. Ancak, incelenen ülkenin bölgedeki diğer ülkelerle ilişkileri önem derecesine göre incelemeye dahil edilebilecektir.

5.3.1. Bulgaristan

Bulgaristan 1,5 milyon civarında Türk nüfusu bulunmaktadır. Bulgaristan’ın Türk nüfusa karşı uygulamaları, 1989 yılına kadar bu ülke ile Türkiye’nin münasebetlerinde büyük bir gerginliğe sebep olmuştur. Türkiye, bütün dikkatini bu soydaşlarımızın üzerinde

yoğunlaştırmıştır. Bu çabalar sonucunda 1990 tarihinde, soydaşlarımızın bir kısım hakları iade edilmiş, bunun sonucunda da iki ülke arasında ilişkiler düzelmiştir.

Türkiye, Bulgaristan'ın Avrupa-Atlantik yapılarına tam entegrasyonunu başından beri desteklemiştir. Mart 2004 tarihinde Bulgaristan NATO'ya tam üye olarak kabul edilmiştir.

İki ülke arasındaki ticari ve ekonomik ilişkilerin geliştirilebilmesi için gerekli hukuki çerçeve tamamlanmış ve bu sayede bu alanlarda gelişmeler kaydedilmiştir.

İki ülke arasındaki hassas konularında biri, Montrö Boğazlar Sözleşmesinden kaynaklanan Türk Boğazlarında geçiş sınırlamaları, diğeri ise Marmara Denizi ve Boğazlardan geçişi düzenleyen trafik sisteminin ortaya çıkardığı veya ileri ortaya çıkaracağı problemler olarak ifade edilebilir.

Bulgaristan'ın ikili anlaşmalarla ABD'ye sağladığı üs olanakları ile ortaya çıkacak çok taraflı sorunlar önemlidir.

Bulgaristan ABD'nin kuvvetlerini, kendi ülkesinde konuşlandırmasına sınırsız destek vermekte ve bu konuşlandırma vasıtasıyla:

- Uluslararası politikada ABD'nin desteğini tam olarak elde etmeyi,
- Bu konuşlandırmadan maddi menfaat sağlamayı,
- AB üyeliği konusunda ABD'nin desteğini temin ve idame ettirmeyi,
- Bölgede daha önce Türkiye'nin üstlendiği, ABD'nin müttefiki rolüne ortak olarak bölgesel etkinliğini artırmayı planlamaktadır.

5.3.2. Romanya

Günümüzde Türk-Romen ilişkileri iyi bir düzeyde seyretmektedir. Romanya bölgemizde iyi ilişkilere sahip olduğumuz dost bir ülkedir. Bunun temelinde, paylaşılan uzun bir ortak geçmiş yatmaktadır. İkili ilişkilerimiz ve işbirliğimiz özellikle son on beş yıl içinde büyük ilerleme kaydetmiştir. Ekonomik ve ticari ilişkilerimiz de tatminkar bir seviyeye ulaşmış olup, daha da gelişme eğilimindedir (Dalkanat, 2006).

Bugünkü Romanya'da, Türk varlığının çoğunluğu Dobruca'da yerleşmiş olup, Tatar ve Türkiye Türkleri'nden oluşmaktadır. Romanya'daki Türk-Tatar toplumunun, 50.000 civarında

olduğu tahmin edilmektedir. Bu topluluk, Türk azınlığı olarak milli bilincini korumakta ve bir toplum olarak varlığını sürdürmeye çalışmaktadır.

Türkiye, Romanya'yı Balkanların barış ve istikrarı için önemli bir ülke olarak görmekte ve bu alandaki katkılarını desteklemektedir. Aynı zamanda, Romanya'nın Avrupa-Atlantik kurumlarıyla bütünleşme yolunda kaydettiği ilerleme Türkiye'nin menfaatleri açısından memnuniyet vericidir.

Bu çerçevede, Romanya'nın, Türkiye'nin başından beri güçlü şekilde desteklediği NATO üyeliğinin gerçekleşmesi, bu alandaki ortak çabaların karşılığının alınması anlamına gelen ülkemizin menfaatleri doğrultusunda bir gelişme olmuştur.

Türkiye, Romanya'nın Avrupa istikrar ve güvenliği için öneminin bilinci içinde, her alanda ikili ilişkilerini daha da geliştirmeyi hedefleyen yapıcı politikalarını sürdürecektir. Romanya, Türkiye'nin, KEİ ülkelerinden ithalat ve ihracatında üçüncü sırayı almaktadır. Romanya ile ticari ilişkilerimiz, komünist idarenin yıkılmasından sonra düzelen siyasi ilişkilerimize paralel olarak gelişmektedir (Duran, 2004).

1993 yılından itibaren, karşılıklı ziyaretler, bilgi alışverişi, tatbikatlara gözlemci daveti ve BİO tatbikatlarına iştirak gibi faaliyetler, herhangi bir sorunla karşılaşılmadan icra edilmektedir.

Romanya, ABD'nin kuvvetlerini, ülkesinde konuşlandırmasına sınırsız destek vermekte ve bu konuşlandırma vasıtasıyla:

- Uluslararası politikada ABD'nin desteğini tam olarak elde etmeyi,
- Bu konuşlandırmadan maddi menfaat sağlamayı,
- AB üyeliği konusunda ABD'nin desteğini temin ve idame ettirmeyi,
- Bölgede daha önce Türkiye'nin üstlendiği, ABD'nin müttefiki rolüne ortak olarak bölgesel etkinliğini artırmayı planlamaktadır (Dalkanat, 2006).

5.3.3. Ukrayna

Ukrayna Ağustos 1991'de bağımsızlığına kavuşmuştur. Türkiye Cumhuriyeti, Ukrayna'nın bağımsızlığını 16 Aralık 1991 tarihinde tanımıştır.

Türkiye ile Ukrayna arasında 3 Şubat 1992 tarihinde “Diplomatik İlişkilerin Tesisi Hakkında Protokol” imzalanmıştır. İki ülke arasında ilişkileri ve işbirliğini düzenleyen hukuki çerçeve siyasi, askeri, ekonomik, kültürel, konsolosluk, eğitim, istihbarat alanlarını kapsayan çeşitli anlaşma ve protokollerin imzalanmasıyla büyük ölçüde tamamlanmıştır.

Ukrayna bölge istikrarı açısından Türkiye'nin önem verdiği ve ikili ilişkileri her alanda geliştirmeye gayret ettiği bir ülkedir. Stratejik konumu, ülkesel değerlerinin boyutları ve mevcut ekonomik-ticari imkanları Ukrayna'yı Doğu Avrupa'nın önemli ülkelerinden biri konumuna getirmektedir.

2003 yılında T.C. Başbakanlık makamının aldığı bir kararla Ukrayna, Türkiye'nin ilişkilerinin önümüzdeki kısa ve orta vadede örnek teşkil edecek düzeyde geliştirilebileceği öncelikli ülkelerden biri olarak belirlenmiştir.

1-3 Nisan 2004 tarihlerinde iki ülke arasında birçok alanda ortak işbirliğine yönelik kurumsal çerçeveyi belirleyen “Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Ukrayna Bakanlar Kurulu Arasında Geliştirilmiş İşbirliği Ortak Eylem Planı” imzalanmıştır. Ortak Eylem Planı, Karadeniz Bölgesinde barış, güvenlik ve istikrarın güçlendirilmesi, terörizmle ve organize suçla mücadele, ikili ilişkilerin ekonomik boyutunun güçlendirilmesi, iki ülkenin transit potansiyelinin iyileştirilmesi, Avrupa-Atlantik bütünleşmesi, bilim ve teknoloji, beşeri ilişkileri geliştirme, enerji, çevre ve denizcilik konularında işbirliğini öngörmektedir (Dalkanat, 2006).

Türkiye ve Ukrayna genel olarak BM, AK ve AGİT gibi uluslararası örgütlerde birbirlerini desteklemektedir. Askeri ilişkiler gerek ikili düzeyde gerek NATO-Ukrayna Komisyonu ve gerekse BLACKSEAFOR çerçevesinde sürdürülmektedir.

5.3.4. Rusya Federasyonu

Rusya Federasyonu-Türkiye ilişkileri köklü bir geçmişe dayanmaktadır. 1492 yılında Rus Çarı III. IVAN'ın İstanbul'a diplomatik bir heyet gönderme yönündeki yazılı talebini iletmesi Türk-Rus diplomatik ilişkilerinin başlangıcı olarak kabul edilmektedir. Türkiye SSCB'yi 1920 tarihinde tanıırken, Sovyetler Birliği Kurtuluş Savaşı sırasında Ankara Hükümeti'ni tanıyan ilk büyük güç olmuştur.

Soğuk Savaş'tan sonra SSCB'nin yerini alan Rusya Federasyonu, 21 nci yüzyılın barış ve güvenliğinde belirleyici rollerden birini oynayacak, Avrupa ve Asya'nın politik, ekonomik ve güvenlik yönünden geleceğini etkileyecek, dünyanın önemli devletlerinden biridir. Rusya Federasyonu, içinden geçmekte olduğu dönemin tüm zorluklarına rağmen, bölgesel ve uluslararası güç olma konumunu muhafaza etmektedir. Rusya'nın geleceği yalnız Türkiye'yi değil, tüm dünyayı ilgilendirmektedir.

Soğuk Savaş döneminin ardından Rusya'nın çoğulcu demokrasiye ve pazar ekonomisine yönelmesi ile yeni bir zemine oturmuş ve yeni işbirliği imkan ve perspektifleri ortaya çıkmıştır. Her iki ülke ilişkilerin geliştirilmesi yönünde ortaya çıkan imkanları değerlendirerek, karşılıklı güven ve iyi komşuluk zeminini güçlendirmeye, işbirliği alanlarını çeşitlendirerek derinleştirmeye yönelik adımlar atmışlardır.

Türkiye, SSCB'nin dağılmasının ardından kurulan Rusya Federasyonu'nu tanımıştır. 25 Mayıs 1992 tarihinde “Türkiye ile Rusya Federasyonu Arasındaki İlişkilerin Esasları Hakkında Antlaşma” imzalanmıştır. Türk-Rus ilişkilerinde açılan yeni dönem için temel bir belge niteliğini taşıyan söz konusu Antlaşma siyasi bağımsızlığa, egemenliğe ve toprak bütünlüğüne saygı, içişlere karışmama, hak eşitliği ve ortak yarar, sorunların çözümünde kuvvete ve kuvvet tehdidine başvurmama gibi ilişkilere temel teşkil eden ilkeleri ortaya koymuş, her iki tarafın işbirliğine yeni açılımlar kazandırma iradesinin göstergesini oluşturmuştur (Dalkanat, 2006).

16 Kasım 2001 tarihinde iki ülke Dışişleri Bakanları tarafından New York'ta “Avrasya'da İşbirliği Eylem Planı” imzalanmıştır. İkili İşbirliğinden Çok Boyutlu Ortaklığa başlığını taşıyan “Avrasya'da İşbirliği Eylem Planı”nda, dünyada meydana gelen köklü değişikliklerin Türkiye ile Rusya'ya, ikili ve bölgesel işbirliğini her alanda dostluk ve karşılıklı güven ruhuyla geliştirecekleri yeni bir dönem açtığı ve bu çerçevede iki ülkenin, mevcut ilişkilerini güçlendirilmiş yapıcı ortaklık düzeyine taşımak hususunda kararlı oldukları vurgulanmakta; tarafların mevcut iyi ilişkilerini, siyasi danışmalarını ve ekonomik işbirliği alanındaki deneyimlerini Avrasya boyutuna da taşıma ve böylece ikili ilişkilerinde yeni ve yüksek bir düzeye ulaşma kararlılığında olduklarının altı çizilmektedir. Planda, ayrıca, Avrasya'daki diyalog ve işbirliğinin bu bölgedeki ihtilaflara barışçı, adil ve kalıcı siyasi çözümler getirilmesine olumlu katkıda bulunacağı inancı paylaşılmakta, Türkiye ve Rusya'nın ikili ve

çok-tarafli ekonomik ilişkilerini artırmak hususundaki istekleri dile getirilmektedir (Dalkanat, 2006).

Türkiye ve Rusya arasında sağlam ve kalıcı bir işbirliği, dünya ve bölge barış istikrar ve refahının önemli bir unsurunu teşkil etmektedir.

İki ÷lke arasındaki işbirliğinin somut sonuçlarını ekonomi ve enerji alanlarında görmek mümkündür. Rus doğalgazının Karadeniz'in altından geöen bir boru hattıyla Türkiye'ye ulaştırılması konusunda Türkiye ile Rusya arasında imzalanan ve resmi açılış töreni Kasım 2005'te yapılan "Mavi Akım Projesi" olarak da bilinen yatırım bu işbirliğinin bir göstergesidir. Türkiye ve Rusya arasındaki ticaret hacmi, tahmin edilen miktarı büyük ölçüde aşarak, 2004 yılı iöerisinde 10,8 milyar dolarlık rekor bir seviyede geröekleşmiştir. Türk müteahhitleri toplam değer 12 milyar doları bulan ihalelerle Rus inşaat pazarında önemli bir yer edinmişlerdir. Türk işadamlarının Rusya'daki yatırımları 2 milyar doları aşmıştır. ÷lkemizi 2004'te ziyaret eden Rus turistlerin sayısı 1,7 milyonu bulmuştur. Tüm bu rakamlar, ikili ilişkilerimizdeki olumlu seyri yansıtmaktadır (Dalkanat, 2006). Rusya'ya olan ihracatımız toplam ihracatımız iöerisinde %2,94 oranındayken, Rusya'dan ithalatımız Rusya'nın toplam ihracatı iöerisinde %4,92'lik bir oran oluşturmaktadır. Ancak dış ticaret dengesi aöısından bakıldığında dengenin 7 milyar dolar Rusya lehine olduğu gör÷lmektedir. Bu farkın önemli bir kısmının doğalgaz ve petrol ürünleri ithalatından kaynaklandığı değerlendirilmektedir.

Türkiye'nin, Rusya lehinde giderek artan enerji bağımlılığı da üzerinde durulması gereken bir konudur. Bu hususlar göz önüne alındığında, Türk-Rus ilişkilerinin, yakın gelecekte, enerji boyutunun ağırlığı gölgesinde şekilleneceği beklenmelidir. Rusya'nın özellikle enerji ihtiyacı aöısından, Türkiye'yi kendisine bağımlı kılacak ekonomik politikalar izlemeye devam edeceği göz önüne alınmalıdır.

Bu arada Rusya'nın tarihten gelen ve bugünde devam ettiği değerlendirilen veya en azından Rusya tarafından aksi söylenmeyen sıcak denizlere inme arzusunu dikkatten uzak tutmamak gerekir. Ayrıca Rusya Türkiye'yi, Atlantik güçlerinin menfaatini savunan bir bölgesel güç olarak algılamaktadır. Rusya'nın menfaatlerinin Atlantik –Batı menfaatleriyle çatışması bağlamında Türkiye'nin pozisyonu Rusya'nın bölge üzerindeki post-emperyal idealleri ve yeniden süper güç olma arzusuyla öelişir bir konumdadır (Dugin, 2005).

Ayrıca, Rusya, Türkiye'nin, başta Çeçenistan ve Azerbaycan–Ermenistan anlaşmazlığı olmak üzere, Rusya Federasyonu'ndaki Türk ve Müslüman toplumlarının, Rusya'dan ayrılma isteklerinde, tarafsız veya uzlaştırıcı bir rol oynamasını arzu etmektedir. Türkiye'ye karşı bu politikayı, Osmanlı döneminden beri benimsemiş ve halen takip etmektedir. Rusya, eski SSCB ülkeleri üzerindeki nüfuzunu sürdürmek ve bunları kontrolü altına almak amacıyla, “İlgi ve Sorumluluk Sahası” askeri doktrinini oluşturmuş ve geliştirmiş, BDT içi krizlerde etkin ve yönlendirici bir rol üstlenmiştir (Dalkanat, 2006).

Hazar havzası petrolünün çıkarılmasını ve Batı pazarlarına ulaştırılmasını denetimi altına almaya çalışması, yeni Boğazlar Tüzüğü konusundaki menfi yaklaşımı, bölücü terör örgütü PKK'yı Türkiye'ye karşı bir koz olarak kullanma gibi eğilimler yatmaktadır.

Rusya, 1993 yılından itibaren “yakın çevre” olarak adlandırdığı ve kendi etki sahası olarak gördüğü bölgelere, diğer güçlerin girişini ve bölge ülkeleriyle ilişki kurmalarını engellemeye çalışması, Kafkasya ve Orta Asya Cumhuriyetleri'yle ilişkilerini geliştirmek isteyen Türkiye ile Rusya'yı, bölgede iki rakip güç olarak getirmiştir. Rusya'nın bölgede yeniden etki kazanma çabaları, giderek artan bir yoğunlukta devam etmektedir. Yakın dönemde, uluslararası gelişmelerde ve Rusya'nın iç politikasında önemli değişiklikler olmadığı sürece, bu durumun değişeceğini düşünmenin yersiz olacağı değerlendirilmektedir.

AB ülkeleri büyük ölçüde Rus doğal gazına bağımlı durumda olup önümüzdeki on yıl içerisinde bu durumun daha belirginleşeceği değerlendirilmektedir. AB ülkeleri bu durumun yaratacağı zaafın önüne geçebilmek amacıyla bölgeden Rusya'yı ekarte edecek şekilde doğal gaz boru hattı projelerinin gerçekleştirilmesi peşindedir. Şekil 4'te bulunan Nabucco projesi bu bağlamda stratejik bir projedir. Ancak Türkmen gazının işletme hakkının Rusya tarafından alınmasıyla bu proje tehlikeye düşmüştür. Ancak Türkiye'nin Temmuz 2007'de İran ile yaptığı doğalgaz anlaşması sonucu Avrupa Rusya dışında doğal gaz temini için bir alternatif bulunduğunu değerlendirmektedir. Bahse konu anlaşmanın haritası Şekil 5.'te belirtilmiştir.

Şekil 5. Nabucco Projesi (www.nabucco.org)

Şekil 6. Türkiye-İran doğalgaz anlaşması

Rusya'nın 2001 yılı askeri doktrininde, muhtemel bir saldırıyı önlemek, Rusya ve müttefiklerinin askeri güvenliğini sağlamak amacıyla nükleer silah kullanabileceğini belirtilmiştir. Rusya'nın nükleer caydırıcılık hususunu NATO'nun genişleme hareketına bir tepki olarak gündeme taşıdığı değerlendirilmektedir (Alkan, 2006).

Avrupa'dan gelebilecek tehdit olasılığının düşük olması nedeniyle, Rusya'nın tüm ilgisini Karadeniz ve Orta Asya bölgelerine kaydırmasının, bölgede Rusya-Türkiye-ABD ekseninde, öncelikli olarak enerji kaynakları merkezli çıkar çatışmalarını artıracakı kıymetlendirilmektedir.

Ayrıca NATO'nun genişleme politikası da göz önüne alındığında, Rusya'nın NATO'nun yeni stratejisine ve özellikle genişleme politikasına yakın ve orta gelecekte sıcak bakmadığı ve bunu, yakın çevresine bir müdahale sayarak, muhtemel oluşumları engelleme politikaları üreteceği değerlendirilmektedir.

ABD'nin bölgesel çıkarları ile Rusya'nın çıkarları orta vadede mutlaka çatışacaktır. Böyle bir durumda, jeopolitik konumu ve NATO üyesi olarak Türkiye Rusya tarafından tehdit olarak algılanmaya devam edileceği değerlendirilmektedir.

Kafkasya ve Orta Asya'daki nüfuz mücadelesinin yanı sıra, Türkiye ile Rusya arasında; Avrupa Konvansiyonel Kuvvetler Antlaşması (AKKA)'ndan, Çeçen ve Kürt sorunlarına, petrol boru hatlarından, Türk Boğazları sorununa, Rusya'nın Güney Kıbrıs ile hemen hemen Türkiye'nin tüm komşularına silah satmasına kadar, birbirleriyle ilişkili birçok sorun bulunmaktadır.

5.3.5. Gürcistan

Türkiye, 1991 yılında Sovyetler Birliği'nin dağılmasının hemen ardından Gürcistan'ın bağımsızlığını tanımış ve bu ülkeyle yakın ortaklık ilişkileri tesis etmiştir. Türkiye-Gürcistan ilişkileri her alanda gelişmeye devam etmektedir. Türkiye, Gürcistan ile arasında mevcut ortaklık ilişkilerinin korunmasına büyük önem vermekte ve ikili ilişkilerin her alanda karşılıklı saygı temelinde daha da geliştirilmesi gerektiğine inanmaktadır. Türkiye başından itibaren Gürcistan'ın egemenliğini, siyasi birliğini ve toprak bütünlüğünü desteklemiştir. Türkiye, modern Gürcistan'a bağımsızlığından beri ekonomik ve siyasi açılardan destek sağlamayı sürdürmektedir.

Abhazya'daki ihtilaf, gerek ülkede gerek bölgede barış ve istikrara yönelik tehlike oluşturmaktadır. Türkiye, başından itibaren, ihtilafın, Gürcistan'ın uluslararası alanda tanınmış sınırları içinde barışçı yollarla çözümlenmesini desteklemektedir. Türkiye ayrıca, taraflar arasında Cenevre süreci çerçevesinde yürütülen diyalogu desteklemektedir. Türkiye, Abhazya sorunu ve iç karmaşa nedeniyle sıkıntı çeken Gürcistan halkının ihtiyaçlarına cevap vermek amacıyla hem Gürcülere hem Abhazlara insani yardım göndermektedir. Türkiye, 21 Ekim 1994 tarihinden beri Gürcistan'da görev yapmakta olan Birleşmiş Milletler Gözlemci Misyonu'na (UNOMIG) beş askeri gözlemciyle katkıda bulunmaktadır. Ayrıca, Gürcistan'daki AGİT Misyonu'nda da üç Türk görevli görev almaktadır (Dalkanat, 2006).

Türkiye'nin Orta Asya ve Kafkaslar'a yönelik vizyonunda Gürcistan anahtar konumundadır. Bu kapsamda, Türkiye ile Gürcistan arasındaki ekonomik ilişkiler, öncelikli olarak ülkemizin stratejik çıkarları açısından değerlendirilmektedir.

Türkiye, Kafkasya bölgesinin istikrar ve refahı için Gürcistan'ın istikrar ve refahını vazgeçilmez bir koşul olarak değerlendirmekte ve bu anlayışla, Gürcistan'ın karşılaştığı sorunların en kısa zamanda, Gürcistan'ın egemenliği, bağımsızlığı ve toprak bütünlüğü çerçevesinde, barışçı yollarla çözümlenmesini arzu etmektedir.

Gürcistan, Karadeniz'de kıyısı bulunmasına rağmen, eski SSCB'nin Karadeniz Donanması'ndan kendisine pay verilmeyerek, RF ve Ukrayna arasında paylaşılmasına tepki göstermişse de, bir sonuç elde edememiştir.

Abhazya ve Acaristan Özerk Cumhuriyetleri, Karadeniz'de kendine ait kara sularında, Gürcistan'ın egemenliğini kabul etmemektedir. Gürcistan ise silah dahil her türlü kaçakçılığın Karadeniz'den yapıldığını, özellikle Abhazya ve Acaristan Özerk Cumhuriyetleri'ne ait karasularının, bu maksatla yoğun olarak kullanıldığını iddia etmektedir.

5.3.6. Ermenistan

Türkiye, 16 Aralık 1991 tarihinde Ermenistan'ın bağımsızlığını tanımış ve bağımsızlığının ardından ekonomik güçlüklerle karşılaşan Ermenistan'a insani yardımda bulunmuştur. Türkiye, ayrıca, toprakları üzerinden Ermenistan'a insani yardım malzemesi gönderilmesine imkan sağlamıştır. Ermenistan, Türkiye tarafından Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü'ne kurucu üye olarak davet edilmiştir. Bununla birlikte, Ermenistan'ın uzun bir süreden beri

izlediği, iyi komşuluk ilişkilerinin ruhuna aykırı, sabit bazı politikaları nedeniyle Türkiye'nin Ermenistan ile diplomatik ilişki kurması mümkün olamamıştır.

Ermenistan Bağımsızlık Bildirisi'nin 11 nci Maddesinde, Türkiye'nin Doğu Anadolu Bölgesi için "Batı Ermenistan" ifadesine yer verilmektedir. Ermenistan Anayasası'nın 13 ncü Maddesinin 2 nci Paragrafında, Devlet Arması'nda Ağrı Dağı'nın da bulunduğu kayıtlıdır. Ermenistan, Sovyetler Birliği'nin halefi olarak, Türkiye ile Ermenistan arasındaki sınırı belirleyen 1921 tarihli Kars ve Gümrü Antlaşmalarının yürürlükte olmadığını savunmaktadır. Ermenistan sözde soykırımın uluslararası alanda tanınmasını öncelikli dış politika hedefi olarak benimsemiştir. Asılsız soykırım iddiasına Ermenistan Bağımsızlık Bildirisi'nde de yer verilmektedir. Ayrıca, Ermenistan 822, 853, 874 ve 884 sayılı BM Güvenlik Konseyi Kararlarına uymayarak, Azerbaycan'ın toprak bütünlüğünü tanımamaya ve halen Azerbaycan topraklarının yaklaşık yüzde 20'sini işgal altında tutmaya devam etmektedir (Dalkanat, 2006).

Ermenistan'ın, bölge ülkeleriyle ilişkilerini normalleştirebilmesi ve bölgesel işbirliği projeleri içinde yer alabilmesi, işgal ettiği Azeri topraklarından çekilmesine ve uluslararası hukukun temel ilkeleri doğrultusunda hareket etmesine bağlıdır.

Türkiye, Yukarı Karabağ başta olmak üzere, Kafkasya bölgesinde "dondurulmuş" olarak nitelendirilebilecek sorunların, uluslararası hukukun temel ilkeleri çerçevesinde, barışçıl yöntemlerle çözümlenmesini arzu etmektedir. Türkiye, Yukarı Karabağ sorununun çözümüne yönelik olarak oluşturulan Minsk Grubunun aktif bir üyesidir.

5.3.7. Azerbaycan

Türkiye, 9 Kasım 1991 tarihinde Azerbaycan'ın bağımsızlığını tanıyan ilk ülke olmuştur. İki ülke arasındaki diplomatik ilişkiler 14 Ocak 1992 tarihinde tesis edilmiştir

Türkiye için Azerbaycan ortak dil, kültür ve tarihi paylaştığı önemli bir ülkedir. Türkiye, başından itibaren, Azerbaycan ile yakın ortaklık ilişkileri geliştirmeye başlamış ve yeni bağımsız bir Cumhuriyet olarak çeşitli güçlüklerle karşılaşan Azerbaycan'ın bu zorlukların üstesinden gelebilmesinde kuvvetli destekçisi olmuştur. Türkiye, Azerbaycan'ın bağımsızlığının pekiştirilmesi, toprak bütünlüğünün korunması ve Hazar Denizi'ndeki doğal kaynaklarından gelen ekonomik potansiyelinin hayata geçirilmesinin gerekli olduğunu düşünmektedir.

Ermenistan'ın, Azerbaycan topraklarını işgali sonucunda ortaya çıkan Yukarı Karabağ Sorunu, Güney Kafkasya'da siyasi istikrarın, ekonomik gelişmenin ve bölgesel işbirliğinin önündeki en önemli engeldir. Türkiye, Yukarı Karabağ Sorunu'na AGİT çerçevesinde barışçı bir çözüm bulunması amacıyla faaliyet gösteren Minsk Grubu'nun çalışmalarına aktif olarak katılmaktadır. İhtilaf hala çözüme kavuşturulamamıştır. Minsk Grubu'nun ihtilafın barışçı yollardan çözümüne yönelik görevini yerine getirebilmesi için daha aktif, doğrudan ve yaratıcı tutum içinde olması gereklidir.

5.3.8. Moldova

Türkiye bağımsızlığını 27 Ağustos 1991 tarihinde ilan eden Moldova'yı 16 Aralık 1991 tarihinde tanımıştır. İki ülke arasında diplomatik ilişkiler 3 Şubat 1992 tarihinde tesis edilmiştir. Diplomatik ilişkilerin tesisinden itibaren, tarihi ve kültürel bir derinlik taşıyan iki ülke ilişkileri ivme kazanmaya başlamış ve siyasetten ekonomiye, ticari ve askeri alanlara kadar yayılan geniş bir yelpaze üzerinde işbirliğine yönelinmiştir. İki ülke ilişkilerinin temel anlaşması sayılan "Dostluk ve İşbirliği Antlaşması" Haziran 1994 tarihinde imzalanmıştır

Türkiye'nin Moldova ile ilişkilerinde temel yaklaşımı, bu ülkenin bağımsız ve egemen bir ülke olarak bölgedeki barış ve istikrara katkıda bulunmasını, ikili, çok taraflı ve bölgesel planda geliştirilmiş bulunan ve karşılıklı çıkarlara hizmet eden dostluk ve işbirliği ortamının daha da ileri götürülmesini esas almaktadır. Moldova'nın güneyinde bulunan ve Gökoğuz (Gagavuz) Türkleri'nin yaşamakta olduğu topraksal özerklik statüsüne sahip Gökoğuz Yeri'nin (GY) mevcudiyeti de Türkiye-Moldova ilişkilerinin önemini artırmaktadır (Dalkanat, 2006).

Türkiye, iyi komşuluk ve dostluk ilişkileri geliştirdiği Moldova'nın Avrupa kurumları ile bütünleşmesini desteklemekte, bunun bölge istikrar ve refahına katkıları olacağını değerlendirmektedir. İki ülke arasındaki ilişkiler karşılıklı anlayış ve işbirliği temelinde gelişmektedir.

5.4. Amerika Birleşik Devletleri

Türk-Amerikan ilişkilerinin başlangıcı 19 ncu yüzyılın başlarına dayanmaktadır. Diplomatik ilişkiler 1917-1927 yılları arasında kesintiye uğramıştır. İlişkiler, 1927 yılında yeniden başlatıldıktan sonra, II nci Dünya Savaşına kadar asgari düzeyde seyretmiştir. Soğuk

savaşın sona ermesiyle birlikte, 1980'lerin sonu ve 1990'ların başında iki ülke ilişkileri bakımından bu yeni ortamın getirdiği yeniliklere paralel olarak, Türk-Amerikan ilişkileri de farklılaşmış, yapısal bir değişikliğe uğramıştır. 1991 yılında "Geliştirilmiş Ortaklık" adlı yeni bir kavram ortaya atılarak ilişkilerin çeşitlendirilmesi hedeflenmiş ve daha gerçekçi bir zeminde yürütülmesi amaçlanmıştır (Dalkanat, 2006).

Türkiye ve ABD, köklü ve önemli bir ortaklığı paylaşan, NATO müttefiki iki ülke olarak, kriz önleme ve kriz yönetimi, bölgesel çatışmaları çevreleme, uluslararası teamüllere uygun davranmayan ülkelerin caydırılması, terörizmle mücadele ve kitle imha silahlarının yayılmasının önlenmesi, ayrıca, kökten dincilik, ırk ayrımcılığı, uyuşturucu ve yoksullukla mücadele konularında yakın işbirliği yapmakta, bunlara ilave olarak, insan hakları, basın özgürlüğü ve serbest ticaretin geliştirilmesi gibi uluslararası konularda birlikte hareket etmekte ve birbirleriyle yakın işbirliği içinde olmaktadır.

Avrupa, Kafkaslar, Orta Asya ve Orta Doğu'ya kadar uzanan bölgelerdeki geniş çaplı örtüşen çıkarlarda çok boyutlu ve çok yönlü bir stratejik işbirliği anlamına gelen "stratejik ortaklık" kavramını sağlamlaştırmıştır. Hazar Denizi çevresindeki enerji kaynaklarının geliştirilmesi ve taşınmasına yönelik verimli işbirliği ve bu çerçevede Bakü-Ceyhan boru hattının gerçekleştirilmesi önemli bir gelişmedir.

İçinde bulunduğumuz uluslararası ortamda ABD tek küresel süper güç olarak kalmıştır. Türkiye ise, dünyanın en istikrarsız bölgelerinden birinde yer alan istikrarlı ve güvenilir büyük bir ülkedir.

Irak Savaşı ve devamındaki Irak işgali ve de Irak'ın dönüşümü süreci nedeniyle Türk-Amerikan İlişkileri sıkıntılar içermektedir.

ABD'nin Bulgaristan ve Romanya' kurduğu üsler ile, Hazar Bölgesindeki petrolün uluslararası pazarlara aktarılmasında Bakü-Ceyhan hattına alternatif olarak kullanılması planlanan ham petrol boru hatlarının bu ülkeler üzerinden geçen bölümünü ve Tuna üzerindeki trafiği kontrol etme isteği olduğu değerlendirilmektedir. Ayrıca bu petrolün uluslararası pazarlara aktarılmasında Güney Kafkasya ve bu bölge için stratejik değeri olan Gürcistan da büyük önem taşımaktadır. Bu ülkede ABD'nin desteğiyle iktidar el değiştirmiş ve ABD yanlısı Mikhail Saakaşvili yönetime gelmiştir. ABD'nin askerî açıdan Gürcistan'a

yerleşme niyeti taşıdığı ve bunun için şartların olgunlaşmasını beklediği değerlendirilmektedir.

ABD, Batı Avrupa'daki bazı üslerini doğuya kaydırmak istemekte ve bu kapsamda, Bulgaristan ve Romanya'da üs kurma faaliyetine hız vermiş, Romanya ile üs kurulmasına ilişkin anlaşmalar imzalanmıştır. Ukrayna üzerinde etkili olma süreci devam ederken, bu ülkenin NATO'ya ve AB'ye üyeliği konularında gelişmeler olabilecektir. Gürcistan üzerinde etkinlik konusunda oldukça iyi aşama kaydetmiştir. Ermenistan'da durum daha kolay olduğu bir gerçektir. ABD, Azerbaycan'ı kontrol altına almaya çalışmaktadır.

Rusya ile ilgili olarak, Thomas P.M. Barnett'in, Pentagon'un Yeni Haritası adlı kitabında belirttiği "Avrupa'da savaşmamızı gerektiren zorlayıcı bir neden bulunmamaktadır ve bu tarif Rusya Federasyonu'nu da kapsamaktadır. Çünkü süper güçler kendi içlerindeki sorunlarını kendileri halletmektedir" görüşünün hatalı olmadığını ifade etmek, gerçeğin onaydır (Barnett, 2005).

5.5. Hazar Denizi'nin Hukuki Statüsü

Hazar Denizi'nde zengin petrol ve doğal gaz yataklarının bulunması nedeniyle, özellikle sahilدار ülkeler tarafından bölgenin hukuki statüsü üzerine yoğun anlaşmazlıklar yaşanmaktadır.

Hazar Denizi ve kaynakları buraya kıyısı olan ülkelere hayati öneme sahiptir. Hazar Denizi'nin statüsü hakkında bir uzlaşma sağlanamamıştır. Esasen uzmanlarca göl, iç deniz, deniz, okyanus statülerinden hangisinin uygulanması gerektiği hususunda karar verilememiştir.

Hazar Denizi'nin statüsü ile ilgili iki belge mevcuttur. Bu belgeler, 26 Şubat 1921 tarihli Sovyet Rusya ile İran arasında anlaşma ile 25 Mart 1940 tarihli Sovyetler Birliği ile İran arasında ticaret ve deniz taşımacılığı (seyrüsefer) anlaşmasıdır. Bu belgelerde sadece ticaret, balıkçılık ve denizde seyrüsefer kuralları tespit edilmiş olup, deniz yatağındaki enerji kaynakları, çevre sorunları, hava sahası ile ilgili konular da dikkate alınmamıştır (Gül, 2004).

1940 Anlaşması, Hazar'da bir dizi kabotaj ve seyir serbestisi niteliğinde aktivitelerin yapılabilmesine imkan sağlamıştır. Taraflara kıyıdağın itibaren 10 millik balıkçılık alanı

verilmesine rağmen bu bir egemenlik olarak kabul edilmemiş ve ülkelerin egemenlik haklarına değinilmemiştir. Ayrıca 1921 ve 1940 Anlaşmaları ile Hazar Denizi, sahil dar olmayan ülkelerin gemilerine yasaklanmıştır.

Hazar Denizi'nin Sovyetler Birliğine ait kısmı, İran'ın Azerbaycan ve Türkmenistan ile olan sınırlarının Hazar Denizi'nde kesiştiği noktaları arasında çizilen hattın kuzeyinde kalan alandır. Bu hattın güneyinde kalan saha ise İran'ın siyasi etkisi altındadır. Hazar Denizinin kıyıdaş ülkeleri şekil 6.'da gösterilmiştir.

Şekil 7. Hazar Denizi Kıyıdaş Ülkeleri (www.yapiworld.com).

1970 yılında Sovyetler Birliğine ait kısmı; Rusya, Kazakistan, Türkmenistan ve Azerbaycan arasında bölüşülmüştür (Gül, 2004). Bu bölüşüm, uluslararası pratikte geçerli esaslar göz önünde tutularak, denizin ortasından çekilen hat ile adı geçen ülkelerin sınırlarının birleştiği noktalardan uzatılan hatların içinde kalan alanların, denize kıyısı olan devletlerin kullanımına bırakılması şeklindedir. Ancak böyle bir bölüşümde yine belirleyici faktör, Moskova'nın telkin ve tercihleri olmuştur.

Hazar'ın statüsü sorunu 1991'de Hazar'a kıyısı bulunan SSCB üyesi ülkelerin bağımsızlığına kavuşması ve kendi petrollerini çıkartmaya başlamasıyla meydana çıkmıştır. Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra yukarıdaki belgelerde adları geçen Sovyet Rusya ve Sovyetler Birliği hukuken ortadan kalktığından yeni bir düzene ihtiyaç duyulmuştur. Geçen yedi yıl içinde bu konuda bir sonuca varılmamış, her hangi bir neticeye varılmayışının

nedeni ise, Rusya Federasyonunun Hazar Denizi'ne sahili olan eski cumhuriyetleri ile ve eşit haklarla bir paylaşımı içine sindirememiş olmasıdır.

Bugün için önemli olan husus, yukarıda belirtilen unsurların yanında yeni bağımsız devletlerin kalkınmasında büyük rolü olan enerji yataklarının, hangi hukuki temelde ve nasıl kullanılacağına tespitidir.

Hazar Denizi'nin hukuki statüsü hakkında günümüze kadar sürdürülen çalışmalarda, üç görüş ortaya çıkmıştır:

Birinci görüşe göre Hazar Denizi bir göldür (Şekil 7). Bu itibarla göl yatağı ve su alanları, sahili olan devletler arasında eşit olarak bölünmeli ve her sektör ait olduğu devletin mutlak hükümranlığı altında olmalıdır. *İkinci görüşe göre* Hazar Denizi 1982 birleşmiş milletler deniz hukuku anlaşmasına uygun olarak değerlendirilmeli, sahildar devletlerden her birinin kara suları, kıta sahanlıkları balıkçılık bölgeleri tespit edilmeli geri kalan sular açık deniz olarak kabul edilmeli ve bunların tarifleri yapılmalıdır (Şekil 8). *Üçüncü görüşe göre* Hazar Denizi kendine özgü jeolojik şartlarda meydana gelmiş geniş bir su havzası özelliğindedir. Özelliklerinin farklılığı sebebiyle mevcut uluslararası hukuk normlarına ve pratiklerine göre bir düzenlemeye tabi tutulamaması nedeniyle Hazar Denizi, ne "göl" ne de "deniz" olarak değerlendirilebilir. Bu sebeple kıyısı olan devletler arasında uygun ve yeni bir hukuki mekanizmaya ihtiyaç duyulmaktadır. Diğer bir ifade ile kıyı devletlerin kendi sektörlerinde kalan bölgeler dahil, bütün balıkçılık alanları, deniz yatakları ve deniz taşımacılığı şartları üzerinde ortak kullanma esası kabul edilmelidir.

Şekil 8 Göl Bölüşümü.

(www.yapiworld.com).

Şekil 9. Deniz Bölüşümü

(www.yapiworld.com).

Ortaya konulan görüşlerden, üçüncü görüş daha ziyade Rusya ve İran için uygundur. Bu iki devletin kendi sektörlerinde petrol ve doğal gaz olmaması dolayısıyla diğer devletlere ait sektörlerdeki enerji kaynaklarından yararlanmaları bakımından böyle bir düzen onların lehinedir.

Ekim 1994'de Rus Dışişleri Bakanlığı bu konuyu Birleşmiş Milletlere intikal ettirmiş ve "Hazar Denizi yatağında tek taraflı araştırmalar yapan ülkelere karşı Rusya'nın gerekli göreceği tedbirleri almak hakkını mahfuz tuttuğu" tarzında bir ikazda bulunmuştur. Bu ikazın amacı, bölge petrolü ile ilgilenen devletleri ve petrol şirketlerini caydırmaktır (Gül, 2004).

Şubat 1995'te Azerbaycan hariç, diğer komşu devletler kara sularını 20 deniz mili olarak kabul etmişlerdir. Azerbaycan bu anlaşmayı, ortak mülkiyet tezine hukuki bir zemin hazırlayacağı endişesi ile imzalamaktan çekinmiştir.

Rusya'nın itirazları karşısında Kazakistan, Moskova ile bir uzlaşma yolunun bulunması ve ihtiyaç duyulan projelerin hayata geçirilmesi arzusunun belirtilirken, Türkmenistan yakın bir gelecekte kendi sektöründe herhangi bir petrol işletmesi düşünmediğini, bununla beraber Azerbaycan'ın petrol sektöründeki petrol yataklarını işletme hakkı olduğunu ifadeden geri kalmamıştır.

Çin ve Hindistan'ın Orta Asya ülkelerinden petrol ihtiyacını karşılamak maksadıyla boru hattı projeleri tasarıları içinde olması bölgeyi jeo politik olarak daha karışık bir hale sokmaktadır (Ferrari, 2004).

Hazar'ın hukuki statüsünü belirleyecek nitelikte ilk ciddi çalışma 1995 yılında İran'da yapılan ve Hazar'ın petrol rezervlerini ele alan konferans olmuştur. İran, Hazar'daki petrol ve doğal gaz rezervlerinin çıkarılması ve taşınması için görüşmeye hazır olduğunu ilan etmiş, Hazar'ın politik ve ekonomik problemlerinin çözümü için sahilدار ülkeler tarafından bir organizasyon oluşturulmasını önermiştir.

Temmuz 1998'de Rusya ve Kazakistan, Hazar'da bölgesel sınırlar uygulanmasını kabul eden bir anlaşma imzalamışlardır. Bu anlaşmanın imzalanmasından birkaç gün sonra, Türkmenistan ve İran bir ortak bildiri yayınlarak anlaşmayı reddedip, beş kıyı ülkenin oy birliği ile karar vermesi gerektiğini belirtmişlerdir. Ayrıca Türkmenistan, Serdar/Kepez sahasının aidiyeti konusunda bir sonuç alınıncaya kadar Hazar'dan boru hattı inşasına karşı çıkmıştır. Ancak 29 Ekim 1998 tarihinde Türkmenistan Hükümeti'nin Türkiye Cumhuriyeti ile yaptığı anlaşma Türkmenistan'ın artık Hazar Geçişi konusuna olumlu baktığını göstermektedir.

Hazar'ın statüsü ile ilgili tartışmalar, Azerbaycan'da yatırım yapan batılı petrol şirketlerini rahatsız etmektedir. Hazar Denizi'nin eski statüsünde olmasının, konsorsiyumları meydana getiren şirketler için daha avantajlı olduğu ileri sürülmektedir. Hazar Denizi'ndeki petrolün, burada kıyısı olan devletlerce paylaşılması durumunda, üretilecek petrolün % 20'sinin konsorsiyumlarda yer almayan İran'a verilmesi gibi bir sonuç ortaya çıkmaktadır. Ayrıca Hazar Denizi'nin henüz belirlenemeyen statüsü, milyarlarca dolar sermayeli konsorsiyumları tehdit etmeye devam etmektedir. Ancak yine de Hazar Denizi'ndeki gelişmelerden uzak kalmak istemeyen RF'nun statü sorununu elinde koz olarak tutmak istemesinin, yakın dönemde ivedi çözüm bekleyen bu konunun, bir süre daha sürüncemede kalmasına neden olacağı değerlendirilmektedir.

VI. KARADENİZ'DE İŞBİRLİĞİ VE DİYALOG ÖRGÜTLERİ

Karadeniz'de bölgesel işbirliği ve diyalogla ilgili örgüt ve girişimlerin dört temel konu altında toplandığı görülmektedir. Bu konuları;

- Siyaset,
- Ekonomi – Kalkınma,
- Çevrenin Korunması,
- Askeri, olarak gruplandırmak mümkündür.

Karadeniz'in güvenliği kapsamındaki bölgesel işbirliği ve diyalogla ilgili örgüt ve girişimlerin incelenirken bahse konu örgüt ve girişimlerin yanında küresel anlamda görev yapan Karadeniz'i etkileyeceği değerlendirilen işbirliği, diyalog ve girişimleri de incelenecektir. Gerekğinde küresel örgüt ve girişimlerin Karadeniz'e olan etkilerine de değinilecektir.

6.1. Siyasi İşbirliği, Diyalog ve Girişimler

6.1.1. GUAM

1997 yılında Gürcistan, Ukrayna, Özbekistan, Azerbaycan ve Moldavya tarafından kurulmuş; politik, ekonomik ve stratejik bir ittifaktır. Kurucu ülkeler tarafından RF etkisinden uzak bir mekanizma hedeflenmiştir. Özbekistan 1999 yılında örgüte katılmıştır. Aslen, petrol ve doğal gaz kaynaklarının üretim ve naklinde işbirliğini amaçlamaktadır. Son dönemde etkinliğini kaybetmiş görünmektedir.05 Mayıs 2006 tarihinde Özbekistan örgütten resmen ayrıldığını açıklamıştır.2006 Mayıs ayında Ukrayna'nın Başkenti Kiev'de yapılan toplantıdan sonra "Demokrasi ve Ekonomik Kalkınma Teşkilatı"-GUAM adını almıştır (Tassinari, 2006)

6.1.2. Amerika Birleşik Devletleri (ABD)'nin Büyük Ortadoğu Projesi (BOP)

11 Eylül 2001'de ikiz kulelere yapılan saldırıların köktendinci İslamcı örgütlerin eseri olduğunun ortaya çıkması üzerine ABD yönetimlerine ve CIA'ya stratejik ar-ge hizmeti veren "RAND Cooperation" adlı bir düşünce (think-tank) kuruluşu tarafından, "Sivil Demokratik İslam: Ortaklar, Kaynaklar ve Stratejiler" 88 sayfalık kapsamlı bir rapor

hazırlanarak Bush yönetimine sunuldu (Günel, 2004). “İslam ve Müslümanlar, Batı demokrasisi değerlerine ve küresel düzene uyumlu hale getirilemezse, medeniyetler çatışması olasılığının yüksek olduğu” tezinden yola çıkılan bu raporda, İslam coğrafyasının nasıl denetim altına alınacağına dair bir strateji öneriliyordu (Benard, 2003).

Raporda dünya Müslümanları; köktendinciler, gelenekçiler, modernler (ılımlı İslam) ve laikler olmak üzere dört gruba ayrılmıştı. Bu grupların; insan hakları, demokrasi, özgürlükler, kadın hakları, ceza hukuku, eğitim, dinde reform ve Batı dünyasına karşı tavırları gibi konular dahil, günümüz İslam dünyasında tartışmalı olan temel konulara bakış açıları analiz edilerek aşağıdaki sonuçlara varılmıştı:

- *Köktendinciler*, İslam’ın şiddetten kaçınmayan, yayılmacı ve saldırgan yorumunun temsilcileridirler. Demokratik değerleri ve Batı kültürünü reddederler. Batı’ya, özellikle ABD’ye, düşmanlık hisleri beslemektedirler. Katı İslam yasa ve ahlak değerlerini uygulayacak otoriter bir devlet yönetiminden yanadırlar. Geçici taktik düşünceler hariç , bu grubu desteklemek bir seçenek olamaz.
- *Gelenekçiler*, İslam dininin kurallarına sadakatle bağlı olmakla birlikte, saldırgan ve şiddet yanlısı değildirler. Köktendincilere kıyasla daha ılımlı görüş taşırlarsa da, çağdaş demokrasileri ve Batı değerlerini gönülden kucakladıkları söylenemez. Bu gurup da, demokratik İslam’ın örneği ve geçiş vasıtası olmak için uygun düşmez. Bu grupla ilişkilerde, *barışçı bir görüntü vermek* en iyisidir.
- *Modernistler (İlmlı İslam)*, İslam’ın günümüzdeki katı anlayış ve uygulamalarında kapsamlı değişiklik yapılması konusunda eylemli bir arayış içerisindeyler. Hz. Muhammed dönemindeki uygulamaları değişmez esas olarak kabul etmekle birlikte, o günlere ait sosyal ve tarihi koşulların bugün artık geçerli olmadığını da farkındadırlar. Temel değerleri; bireysel vicdanın üstünlüğünün yanı sıra, eşitlik ve özgürlüğe dayalı toplum anlayışıdır. Bu değerler çağdaş demokratik esaslarla bağdaşmaktadır. İslam dünyasının, küreselleşmenin bir parçası olmasını da arzu ederler. Bu nedenlerle ılımlı İslam, *demokratik İslam’ın örneği* ve esas vasıtası olmak için en uygun olanıdır.
- *Laikler*, Batı demokrasileri tarzında “din ile devlet işlerinin ayrılması”ndan yana olup, din olgusunu kamusal alandan özel alana indirgemişlerdir. Politika ve değerler açısından Batı’ya en yakın olan gruptur. Bu olumlu özelliklerine karşılık, genellikle yarı demokratik görünümlü otoriter bir yapıyı esas alan laik guruplar, çoğunlukla solcu ve saldırgan

milliyetçi ideolojileri benimsemişlerdir. Bu nedenle de ABD'yi dost olarak görmez; hatta içlerinde aşırı ölçülerde Amerikan düşmanlığı besleyenler bile vardır. Ayrıca İslamcı kitlelerce sözü dinlenebilir bir grup da değildirler. Bu nedenlerle laikleri *sürekli müttefik* olarak kabul etmek uygun olmaz (Benard, 2003).

Strateji ve İslam uzmanı Graham Fuller'in de BOP'a katkısından söz etmek gerekir. 1980'li yıllarda CIA'nın "Yakın ve Güney Asya Bölgesi Milli İstihbarat Şefi" görevini yürüten ve halen RAND kuruluşu araştırmacı yazarlarından olan Fuller, RAND Raporu'nun ardından çıkardığı "Siyasal İslam'ın Geleceği" adlı kitapta; Amerikan dış politikasının en önemli hedeflerinden birinin özünde İslamcı fakat aynı zamanda liberal bir İslami reformu teşvik etmek olduğunu vurgulamıştır (Fuller, 1993 , Günal, 2004).

BOP ile ilgili ilk adım, 2004 yılının Haziran ayında ABD'nin Georgia eyaletinde yapılan G-8 Zirvesi'nde atılmıştır. BOP Zirvenin gündemine konduğu gibi, BOP çerçevesinde yapılacak reformları konuşmak üzere Türkiye (demokratik ortak sıfatıyla) ve hedef ülkeler (bölgesel ortak sıfatıyla) davet edilmiştir.

Zirve bitiminde yayınlanan bildiriden; BOP'un genel olarak benimsendiği, uygulama esaslarını belirlemek üzere "Demokratik Yardım Diyalogu" adlı bir yapı oluşturulduğu ve Türkiye ile birlikte Yemen'e (Ortadoğu'yu temsilen) ve İtalya'ya (G-8'i temsilen) eş başkanlık verildiği anlaşılmaktadır (Güenal, 2004).

Bu konuda ikinci adım, 28-29 Haziran 2004'te İstanbul'da yapılan NATO Zirvesi'nin gündemine BOP da alınmak suretiyle atılmıştır. Zirve sonuç bildirisinde; Soğuk Savaş'ın bitmesiyle kuruluş amacını yitiren ve varlığı sorgulanmakta olan NATO'nun yeni düşmanı olarak belirlenen küresel terörizmin üstüne daha fazla gidileceği vurgulanmaktadır.

Projenin kapsama alanı içerisine alınan 23 ülkenin (Moritanya, Fas, Cezayir, Tunus, Libya, Mısır, Sudan, Lübnan, Filistin, Ürdün, Suriye, Türkiye, Irak, Kuveyt, Suudi Arabistan, Bahreyn, Katar, Birleşik Arap Emirlikleri, Umman, Yemen, İran, Pakistan ve Afganistan) hepsi de ABD'nin "*stratejik enerji kaynaklarının ve ulaştırma hatlarının denetim altında tutulmasına yönelik*" ulusal çıkarları ile örtüşen ülkeler olması dikkat çekicidir.

6.1.3. Güneydoğu Avrupa İstikrar Paketi (İP)

Kosova savaşı sonrasında, 1999 yılında AB tarafından başlatılmış bir inisiyatiftir. Bölge ülkelerinin demokrasi, insan hakları, ekonomik kalkınma ve işbirliği ile güvenlik

alanlarında AB'nin koordinesi ile müşterek çalışmasını amaçlamaktadır (www.stabilitypact.org, 2007).

İstikrar Paktı, Güneydoğu Avrupa'da daha önce meydana gelen çatışmalarda uluslararası toplumun uyguladığı tepkisel ve krize müdahale ile cevap veren politikalarının yerine, daha geniş kapsamlı ve uzun vadeli bir çatışma önleme stratejisi güden bir politika geliştirmek için atılmış bir adımdır. Bundan dolayı da uygulamaya dönük ve maddi kaynak sağlayan bir organ değildir. İstikrar Paktı, kırk ülke ve birçok uluslararası örgütten oluşan ve Güneydoğu Avrupa'yı etkileyen sorunları ele alacak eşgüdümlü stratejiler geliştirmeyi; bu konu ile ilgili aktörler arasında bir sinerji sağlanmasına yardımcı olmayı ve sorunlarla bizzat uğraşmakta olan ajansların verimini arttırmayı amaçlayan bir organdır. Bu bağlamda, güvenlik konuları, ekonomide yeniden yapılanma ve demokratikleşme ve insan hakları olmak üzere üç çalışma grubu kurulmuştur (Ritter, 2006).

Türkiye, uluslararası toplumun Balkanlar'daki kırılgan duruma kalıcı bir çözüm getirilmesine katkıda bulunmaya yönelik önemli bir oluşum olarak değerlendirdiği Güneydoğu Avrupa İstikrar Paktı'nı (İP) en başından beri desteklemektedir. Ancak, baştaki iyimser havanın ardından, halihazırda, Pakt'ın yeni bir yapılandırmaya gereksinim duyduğu hususu genel kabul görmektedir. Türkiye, AB'nin bu bağlamda ön almaya ve ek sorumluluk üstlenmeye hazırlandığını görmekten memnuniyet duymakta, ancak İstikrar Paktı'nın başarı için gereksinim duyduğu yeni yapılanma konusunda bölge ülkelerine de danışılması gerektiğini düşünmektedir.

6.1.4. Güneydoğu Avrupa Ülkeleri (GDAÜ) İşbirliği Süreci

Türkiye, Arnavutluk, Bosna-Hersek, Bulgaristan, Makedonya Cumhuriyeti, Romanya, Yugoslavya Federal Cumhuriyeti, Yunanistan ve Hırvatistan'ın tam üye olarak, Moldova'nın ise gözlemci statüsünde katıldığı Güneydoğu Avrupa Ülkeleri (GDAÜ) İşbirliği Süreci, bölge ülkelerinin kendi aralarındaki işbirliğini geliştirme ve Güneydoğu Avrupa'ya kalıcı istikrar getirmeyi amaçlamaktadır.

Türkiye, bölgesel konuların ele alınarak, bölgesel çözüm yollarının üretilebileceği bir üst düzey siyasî işbirliği forumu olarak gördüğü GDAÜ İşbirliği Süreci'ne, bölgenin kendi içinden çıkan tek işbirliği süreci olması nedeniyle özel önem vermektedir. Ayrıca Türkiye,

GDAÜ İşbirliği Süreci ile Güneydoğu Avrupa İstikrar Paketi arasındaki koordinasyonun geliştirilerek devam ettirilmesi gerektiği düşüncesindedir (Dalkanat, 2006).

6.2. Ekonomi – Kalkınma İle İlgili İşbirliği, Diyalog ve Girişimler

6.2.1. Karadeniz Ekonomik İşbirliği Teşkilatı – KEİT

Türkiye'nin girişim ve öncülüğünde yürütülen çalışmalar sonucu, İstanbul'da düzenlenen tarihi zirvede, Karadeniz Ekonomik İşbirliği Deklarasyonu'nun 25 Haziran 1992 tarihinde Arnavutluk, Azerbaycan, Bulgaristan, Ermenistan, Gürcistan, Moldova, Romanya, Rusya Federasyonu, Türkiye, Ukrayna ve Yunanistan tarafından imzalanmasıyla, Karadeniz Ekonomik İşbirliği Teşkilatı-KEİT kuruluş aşamasını tamamlayarak resmen işlerlik kazanmıştır. Türkiye, KEİ projesini ortaya atarken iki temel düşünce ile hareket etmiştir;

- Karadeniz'in dostluk ve iyi komşuluk esasına dayalı olarak bir barış, istikrar ve refah denizine dönüştürülmesi,
- Bölge ülkeleri arasındaki ekonomik ilişkilerinin, coğrafi yakınlık ve tarihi bağlardan kaynaklanan avantajlarından iyi şekilde değerlendirilmesi suretiyle geliştirilmesi ve çeşitlendirilmesi.

Bu düşüncelerin yanı sıra, yeni uluslararası düzende işbirliği için uygun zemini hazırlayan çoğulcu demokrasi, insan hakları, hukukun üstünlüğü ve serbest piyasa ekonomisi gibi ortak değerlerin çıkması da Türkiye'nin böyle bir girişimde bulunmasında etkin rol oynamıştır.

Bölgeleşme hareketinin uluslararası düzeyde hız kazandığı bir dönemde Türkiye, KEİ modelini geliştirmek isterken bunu, AB ve diğer bölgesel işbirliği girişimlerine alternatif değil, tamamlayıcı olarak ve sonuçta Avrupa'nın bütünlüğünü teşkil edecek çabalara bir katkı olması maksadıyla gündeme getirmiştir. Ancak girişime başlangıçta Yunanistan'ın da dahil edilmesi, belirli konulardaki inisiyatifimizin önemli oranda kaybedilmesine neden olmuştur.

Karadeniz Ekonomik İşbirliği içerisinde, dünya ekonomisi ile çeşitli yollarla entegre olmuş Karadeniz'e sahildar tek ülke Türkiye'dir. Türkiye ile sınırı olan Kafkas Cumhuriyetleri ekonomilerini geliştirmek ve daha sonra da barış ve istikrarı korumak için Türkiye'nin yardımına ihtiyaç duymaktadırlar. Türkiye'nin bu devletlerle ekonomik

ilişkilerini geliştirmesi, bu bölgeye barışın getirilmesinde ve bir takım müdahalelerin önlenmesinde bir araç olabilecektir.

Soğuk Savaş dönemindeki çift kutuplu yapının Türkiye aleyhine tam bir kategorik blok ayırımına tabi tuttuğu bu havzada yeni dönemde hem bölgesel işbirliği, hem de Türkiye'nin yakın kara ve deniz havzaların dönük politikası açısından ciddi bir stratejik açılım potansiyeli doğmuştur. Bu potansiyeli dinamik bir stratejik unsur haline dönüştürmek üzere devreye sokulan KEİ, bu yönüyle önemli bir boşluğu doldurabilecek bir adım olarak görülmüş ve kısa zamanda ilgi görmüştür. İlk olarak Aralık 1990'da Ankara'da düzenlenen bir konferansta gündeme gelen proje, 1991'deki hazırlık safhasından sonra 25 Haziran 1992'de İstanbul'da yapılan zirvede imzalanan bildirge ile hayata geçirilmiştir. Türkiye, Ukrayna, Rusya, Bulgaristan, Romanya ve Gürcistan gibi Karadeniz'e kıyısı olan ülkeler dışında Karadeniz ile dolaylı irtibatı olan Moldavya, Arnavutluk, Yunanistan, Azerbaycan ve Ermenistan'ın üye olarak katıldıkları işbirliği örgütünde daha sonra gelen talepler üzerine Tunus, Mısır, Slovakya, Polonya ve İsrail de gözlemci statüsü kazanmışlardır (Küçükçayır, 2002).

Karadeniz Ekonomik İşbirliği Teşkilatı kapsamındaki; Terörizm ile Mücadele ve Organize Suçlara Karşı Karadeniz İşbirliği girişimleri ile bu teşkilat içerisinde etkili çalışmalar yapılmaktadır.

6.2.2. Ekonomik İşbirliği Teşkilatı–EİT

Türkiye, İran, Pakistan arasında bölgesel ekonomik işbirliğini geliştirmek amacıyla 1964 yılında kurulmuş olan Kalkınma için Bölgesel İşbirliği (RCD) Teşkilatı, şekil ve içerik değişiklikleri yapılarak 1985'te Ekonomik İşbirliği Teşkilatı (EİT) adını almış ve 1992 yılında Afganistan, Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan, Tacikistan ve Türkmenistan'ın katılımlarıyla, üzerinde 300 milyon insanın yaşadığı, 7 milyon kilometrekarelik alanı kapsayan on üyeli bir örgüt haline gelmiştir.

EİT, orta vadede üye ülkeler arasında işbirliğinin gerçekleşmesine yönelik öncelikli hedefler olarak seçtiği ticaret, ulaştırma /haberleşme ve enerji sektörlerine ağırlık verilmesi stratejisini benimsemiştir.

Türkiye'nin, Orta Asya Türk Cumhuriyetleri ile beraberce üye olduğu tek bölgesel ekonomik teşkilat olan EİT'nin ülkemiz için önemli bir organizasyondur. EİT bölgesinin

zengin enerji kaynaklarının akılcı bir şekilde kullanılması ve uluslararası pazarlara ulaştırılması ülkemiz bakımından da önem taşımaktadır.

Türkiye, Teşkilat içinde ticaretin geliştirilmesi, ticaret rejimlerinin şeffaflaştırılarak Dünya Ticaret Örgütü kural ve standartlarıyla uyumlaştırılması, denize çıkışı olmayan Orta Asya ülkelerinin dünya ticaret merkezlerine açılımlarını sağlayacak ulaştırma hatlarının geliştirilmesi, eksik hatların tamamlanması yönünde aktif bir tutum izlemektedir.

6.2.3. Merkezi Avrupa Serbest Ticaret Antlaşması

Merkezi Avrupa ülkeleri Polonya, Çek Cumhuriyeti, Slovenya, Slovakya, Macaristan, Romanya ve Bulgaristan arasında 1 Ocak 2001 tarihinde imzalanmış, endüstri ve tarım ürünleri ile ilgili serbest ticaret antlaşmasıdır.

6.2.4. Güneydoğu Avrupa İşbirliği İnisiyatifi

Dayton Barış Anlaşmasının desteklenmesi mekanizması çerçevesinde Aralık 1996 tarihinde oluşturulan “Güneydoğu Avrupa İşbirliği Girişimi” adlı kuruluş Ocak 1997 tarihinde işlerlik kazanmıştır. Kuruluşun amacı; üyeleri arasındaki ticari ve ekonomik işbirliğinin artırılması ve üyelerinin Avrupa Birliği bünyesine katılımlarının kolaylaştırılmasına yönelik çalışmalar yapmaktır.

Üye ülkeler: Arnavutluk, Bosna-Hersek, Bulgaristan, Hırvatistan, Makedonya, Yunanistan, Macaristan, Moldova, Romanya, Slovenya ve Türkiye’dir. Üyeliği şimdilik dondurulmuş olan Yugoslavya dahil olmak üzere onbir üyesi olan bu girişime ABD, Fransa, Rusya Federasyonu ve Avusturya gibi bölge dışı ülkeler ile Avrupa Birliği, Dünya Bankası, Avrupa Yatırım Bankası gibi kuruluşlar destekçi konumundadırlar.

Merkezi Avusturya-Viyana’da bulunan bahse konu örgüt yapısal model olarak Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü ile benzerlik göstermektedir. Güneydoğu Avrupa İşbirliği Girişimi varoluş amaçlarına uygun projelerle çözüm arayışları içinde olan bir kuruluştur. Güneydoğu Avrupa İşbirliği Girişimi bünyesinde; sınır geçişlerinin kolaylaştırılması, KOBİ’lerin mikro kredi ve kredi garanti fonlarıyla özendirilmesi, elektrik santrallerinin enterkonneksiyonunun geliştirilmesi, doğal gaz şebekelerinin enterkonneksiyonu, uluslararası koridorlar üzerindeki taşıma altyapısındaki darboğazların giderilmesi, Güneydoğu Avrupa’da enerji tasarrufu, nehir, göl ve Karadeniz’in iyileştirilmesi programı, sınır aşan yolsuzluk ve kaçakçılıkla

mücadele ile Güneydoğu Avrupa sermaye piyasaları ve borsalarının işbirliği başlıkları altında toplanan konularla ilgili komiteler oluşturulmuştur. Bu komiteler sözkonusu projelerin geliştirilmesi ve üye ülkeler arasında işbirliğinin geliştirilmesi ve mevcut sorunların çözümleri için çalışmalar yapmaktadır. Diğer taraftan, Avrupa Yatırım Bankası (EIB), Avrupa Sanayi ve Kalkınma Bankası (EBRD) ve Dünya Bankası (IBRD) yetkilileri düzenli bir şekilde alt-komite toplantılarına katılmaktadır.

6.3. Çevre Korunması İle İlgili İşbirliği, Diyalog ve Girişimler

6.3.1. Karadeniz'in Kirliliğe Karşı Korunması Sözleşmesi-Bükreş Sözleşmesi

Karadeniz'e sahildar altı ülke Rusya, Romanya, Bulgaristan, Türkiye, Ukrayna ve Gürcistan Karadeniz'in canlılığındaki gerilemeyi görerek 1992 tarihinde Bükreş Anlaşması'nı imzalamışlardır.

Bükreş Anlaşması bir genel anlaşma metni ile aşağıda belirtilen üç ayrı protokolden oluşur;

- Topraktan kaynaklanan kirliliğin kontrol altına alınması,
- Atıkların suda dibe batması,
- Kaza durumunda yapılacaklar.

6.3.2. Karadeniz Stratejik Eylem Planı-KSEP

1996 yılında Karadeniz'e sahildar altı ülke Rusya, Romanya, Bulgaristan, Türkiye, Ukrayna ve Gürcistan'ın katılımıyla "Karadeniz Stratejik Eylem Planı" hazırlanmıştır. Karadeniz Stratejik Eylem Planı, denizin kirliliğinin canlı kaynaklara ve çevreye zarar vermeden azaltmaya yönelik tedbirler içermektedir.

6.3.3. Karadeniz Öncelikli Kirlilik Kaynaklarını Düzeltmek için Yatırım Kolaylığı-DABLAS

Avrupa Birliği, Tuna ve Karadeniz'deki kirliliğin aşırı boyutlara ulaşması nedeniyle bu kirliliği gidermek üzere yapılacak çalışmalar için mali destek sağlanması amacıyla başlattığı çalışmadır.

6.3.4. Karadeniz Memorandumu

Kısa adı Karadeniz Memorandumu olan “Karadeniz Liman Devleti Kontrolü Mutabakat Zaptı” Nisan 2000 tarihinde Karadeniz’e kıyısı olan ülkeler tarafından imzalanmıştır (www.sayistay.gov.tr, 2002).

Liman Devletinin ticaret gemileri üzerindeki kontrolünün temel ilkeleri; deniz güvenliğinin artırılması, deniz çevresinin korunması, gemilerde yaşama ve çalışma şartlarının geliştirilmesi, gemilerin uluslararası standartlara uygunluğunun sağlanması, düşük standartlı gemilerin çalıştırılmasının önlenmesi, limanlar arasında rekabeti bozacak tedbirlerden kaçınılması ve uyumlu bir gemi denetim sisteminin kurulmasıdır.

6.4. Askeri Faaliyetlerle İlgili İşbirliği, Diyalog ve Girişimler

6.4.1. Kuzey Atlantik İşbirliği Konseyi-KAİK

Gerek eski Varşova Paktı üyesi ülkelerin güvenlik arayışı, gerekse NATO'nun yaklaşımı ve çabaları sonucu, 8 Kasım 1991 tarihinde Roma'da toplanan NATO ülkeleri devlet ve hükümet başkanları tarafından Kuzey Atlantik Konseyi (NAC) Zirve Toplantısında, İttifakın stratejik konsepti yeniden saptanmış Roma Barış ve İşbirliği Deklarasyonu yayımlanarak siyasi ve güvenlik konularında işbirliği ve diyalog sağlanması için bir forum oluşturan Kuzey Atlantik İşbirliği Konseyi (KAİK)'nin temelleri atılmıştır.

20 Aralık 1991 tarihinde NATO üyesi ülkeler ile içinde Bulgaristan, Çek ve Slovak Federal Cumhuriyeti, Estonya, Macaristan, Letonya, Litvanya, Polonya, Romanya ve Rusya gibi 25 ülkenin yer aldığı bir açılış ve kuruluş toplantısı yapılmıştır. KAİK'in ilk kez yapmış olduğu bu toplantı sonucunda bir bildiri (KAİK Diyalog, Ortaklık ve İşbirliği Bildirisi) yayımlanmıştır. Bildiride adından da anlaşılacağı üzere diyalog, dostluk ve işbirliği temaları işlenmiştir.

Özellikle eski Varşova Paktı üyesi ülkelerin de katkı ve çabaları ile bu büyük dönüşümün kapsam ve boyut olarak gelişmesi ve genişlemesi kaçınılmaz olmuş, bu toplantı ve bildirimleri diğerleri takip etmiştir. Nitekim, KAİK 10 Mart 1992 tarihinde Brüksel’de daha önce SSCB içinde olan on yeni bağımsız devletin katılımı ile olağanüstü bir toplantı yapmış ve bir çalışma planı yayımlamıştır. Avrupa Konvansiyonel Kuvvetler Antlaşmasının (AKKA) yürürlüğe girmesi taahhüt edilmiş, KAİK’e üyelik başvurusunda bulunan Kazakistan’ın üyelik talebi kabul edilmiştir.

KAİK toplantılarında, siyasi ve güvenlik konuları yanında savunma planlama sorunları, askeri ve stratejik konular, kuvvet ve komuta yapısı, askeri tatbikatlar, sivil asker ilişkilerine demokratik yaklaşımlar, hava trafik yönetimine sivil-asker işbirliği, bilim ve teknoloji, çevresel konular gibi oldukça geniş bir alana yayılan konular ele alınmaktadır.

Diğer başlıklar altında ele alınan konularda ise, çevre güvenliği, ileri teknoloji, bilim ve teknoloji politikası, bilgisayar iletişimi, NATO’nun bilimsel ve çevresel programlarına katılım, savunma tedarik program yönetimi, standardizasyon, teknik araştırmalar, hava savunma, muhabere ve bilgi sistemleri, hava trafik yönetiminde sivil asker işbirliği, sivil olağanüstü hal planlama faaliyetleri, insancıl yardım, afetlerde karşılıklı yardım ve işbirliği, silahlı kuvvetlerin yeniden yapılanması ve askeri konularla ilgili eğitimle ilgili tatbikatlar incelenmektedir.

6.4.2. Avrupa Konvansiyonel Kuvvetler Antlaşması-AKKA

Avrupa’da Konvansiyonel Kuvvetler Antlaşması (AKKA), 1990 yılında imzalanmış ve 1992 yılı Temmuz ayında yürürlüğe girmiştir. Antlaşma; muhabere tankları, zırhlı muharebe araçları, topçu sistemleri, savaş uçakları ve saldırı helikopterleri olmak üzere beş kategorideki konvansiyonel teçhizatı kapsamakta, her bir kategori için taraf ülkelere ayrı bir sınırlama getirmektedir. Soğuk Savaşın sona ermesiyle ortaya çıkan yeni şartlara, AKKA’yı uyarlamak üzere 1996 yılında Viyana’da başlayıp, 1999 yılında İstanbul’da sona eren müzakerelere aktif ve yapıcı biçimde katılan Türkiye, Antlaşmayı Avrupa güvenlik mimarisinin köşetaşı olarak görmektedir.

AKKA’nın uyarlanmasına ilişkin Anlaşma, 19 Kasım 1999 tarihinde AGİT İstanbul Zirvesi sırasında imzalanmıştır. Türkiye için kanat rejiminin muhafazası ve yeni Anlaşma

yapısına uyumlu hale getirilmesi, uyarlama sürecinin en önemli ve belirleyici yanını oluşturmuştur. Antlaşmanın bu önemli unsuru, Uyarlanmış AKKA'da da muhafaza edilmiştir. Türkiye, Uyarlanmış Anlaşma'nın bir an önce yürürlüğe girmesine önem atfetmektedir. Uyarlanmış AKKA, taraf 30 devletin onay işlemlerini tamamlamalarının ardından yürürlüğe girecektir. Müteakiben, Avrupa coğrafyasında AKKA rejimi dışında kalan ülkeler de, bu rejime katılabileceklerdir. Bununla birlikte, Türkiye, Rusya'nın Gürcistan ve Moldova üzerindeki İstanbul yükümlülüklerini bütünüyle yerine getirmeden, uyarlanmış AKKA'ya ilişkin onay sürecinin başlatılmamasını öngören NATO İttifakı pozisyonunu desteklemektedir.

6.4.3. Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliği-AGSK ve Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası-AGSP

Avrupa Birliği uzun vadede birliğin siyasi ve ekonomik bir güç olabilmesi için dış politika, güvenlik ve savunma konusunda da etkin rol oynamak istemektedir. Avrupa Birliği özellikle güvenlik ve savunma alanındaki bağımsızlığına yönelik adımları, 1993 yılındaki Brüksel zirvesi ile atmaya başlamıştır.

AB, NATO'nun bir bütün olarak katılmayacağı ve AB öncülüğünde gerçekleştirilecek kriz yönetimi, barışı koruma ve barışı destekleme hareketını esas alan ve AB'nin bu alandaki yeteneklerinin geliştirilmesini amaçlayan Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası'nı geliştirmektedir.

AB, Köln zirvesinde; AB'nin bir bütün olarak kriz yönetimindeki sorumlulukları belirlenmiş ve AB'nin kriz yönetiminde nasıl görev alacağı hususunda ortak bir karara varılmıştır. AB tarafından alınan kararlar şunlardır;

- Kriz yönetimi ve çatışmayı önlemeye ilişkin tutarlı bir Avrupa Yaklaşımı geliştirilmeli,
- Kriz yönetimi açısından sivil ve askeri kurumlar arasında sinerji yaratılmalı,
- "Petersberg Görevleri"nin tamamı yerine getirilmelidir (Çomak, 2003).

AB'nin sorumluluklarını yerine getirebilmesi için AGSP kapsamında politik ve askeri bir yapı oluşturulmuştur. Bu yapı;

- Siyasi ve Güvenlik Komitesi,
- Avrupa Birliği Askeri Komitesi,
- Avrupa Birliği Askeri Personelidir (Çomak, 2003).

Bu adımların nihai sonucu olarak 60 bin kişilik bir Avrupa Acil Müdahale Gücü kurulması kararı alınmıştır. AB, AGSP yapısı içinde Acil Müdahale Gücü'nün karar alma yapısını NATO'dan bağımsız tutmakta, ancak gerektiğinde NATO'nun istihbarat, haberleşme, lojistik olanaklarından yararlanabilmektedir. Bu yaklaşım AGSP ile NATO arasında veya AB ile ABD arasında Avrupa'nın güvenliğinin tesisi konusunda bir yol ayrımını işaret etmektedir.

AGSP giderek NATO'dan bağımsız bir Avrupa Ordusu kimliği haline dönüşmektedir. Acil Müdahale Gücü, sadece AB sınırları içinde ve ilişkili alanlar (örneğin Balkanlar, Karadeniz) için tasarlanmaktadır.

6.4.4. Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı-AGİT

Türkiye, kurulduğu 1975 yılından beri Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT)'nin katılımcı devletleri arasında yer almaktadır. AGİT, Vancouver (Kanada)'dan Vladivostok (Rusya Federasyonu)'a uzanan bir alanda 55 katılımcı ülkeyle, Avrasya-Atlantik coğrafyasındaki en geniş bölgesel güvenlik örgütü olma özelliğini taşımaktadır. Bu Teşkilat güvenlik kavramına kapsamlı yaklaşmakta, katılımcı devletler arasında açıklık, şeffaflık ve işbirliğini teşvik ederek, güvenliğin artırılmasını hedefleyen siyasi ve askeri konularla ilgili taahhüt ve mekanizmaları içermektedir.

AGİT'in “kapsamlı güvenlik” kavramı yalnızca Teşkilatın faaliyetlerinde temel alınan ilkelere birisi değil, aynı zamanda siyasi-askeri, ekonomi-çevre ve insani boyutlar arasında dengeye verilen önemin de açık bir göstergesidir. Ayrıca, “güvenliğin bölünmezliği” ilkesi temelinde, katılımcı ülkeler, güvenliklerini artırma gayretlerinde, diğer katılımcı ülkelerin güvenliklerine zarar verecek hareketlerden sakınmayı taahhüt etmişlerdir. Küreselleşme sürecinde, ortak güvenliğin, yalnızca katılımcı ülkeler arasında işbirliğinin artırılması yoluyla sağlanabileceği anlayışını yansıtan “işbirliğine dayalı güvenlik” kavramı da AGİT içinde geliştirilen diğer bir temel ilkeyi oluşturmaktadır.

“İşbirliğine dayalı güvenlik” kavramı, özellikle 11 Eylül terörist saldırılarının ardından yeni bir anlam ve önem kazanmıştır. AGİT’in “önleyici diplomasi” alanındaki araçlarını, erken uyarı, çatışmaların önlenmesi, kriz yönetimi ve bunlarda başarısız olduğu takdirde, çatışma sonrası rehabilitasyon teşkil etmektedir. Bu çerçevede, AGİT, Balkanlar, Orta ve Doğu Avrupa, Kafkasya ve Orta Asya’daki “Alan Misyonları” yoluyla, güvenliğin üç boyutunu da içeren önemli görevler yerine getirmektedir. 11 Eylül’deki terörist saldırıları takiben, AGİT, terörizm, örgütlü suç, silah, uyuşturucu ve insan kaçakçılığı gibi güvenlikle bağlantılı diğer tehditlerle mücadeleyi de içerecek şekilde faaliyet sahasını genişletmiştir.

6.4.5. NATO’nun Barış İçin Ortaklık Girişimi-BİO

Barış İçin Ortaklık Girişimi 1994 yılında başlatılmıştır. Bu proje ile NATO, Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri ile BDT bağlısı ülkeler arasında; ortak planlama, eğitim ve tatbikatlar vasıtasıyla barışı koruma yeteneklerinin güçlendirilmesi ve böylece, söz konusu ülkelerin askeri kuvvetlerinin, NATO kuvvetleri ile birlikte çalışabilirliğinin artırılması hedeflenmektedir.

Soğuk savaş döneminde NATO’nun görevi, amacı ve düşmanı belli iken, soğuk savaş sonrası dönemde değişen yeni koşullarda ittifak, karşı karşıya kaldığı yeni “riskler” ve “belirsizlikler” içinde, yeniden yapılanmak zorunda kalmıştır. Bu arayışlar sonucunda da, NATO kendini bir kimlik ve misyon arayışı içinde bulmuştur. Soğuk savaş döneminde, İttifaka yönelik tehdidin Sovyet askeri gücünden gelmesi beklenirken, NATO’nun geleneksel ortak güvenlik işlevi “savunma” ve “caydırıcılık”la sınırlandırılmıştır. Ancak 90’lı yıllarda, İttifakın bu geleneksel temel görevinin yanı sıra, değişen koşulların bir gereği olarak, “önleyici diplomasi”nin bir uygulama biçimi olan “kriz yönetimi”ne de ağırlık verilmesi kararlaştırılmıştır.

Bu arada, Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri, batıların kendilerine sundukları çözümleri yetersiz bulmuşlar, Avrupa’nın güneyindeki Balkan ülkeleri, Romanya ve Bulgaristan örneğinde olduğu gibi, 90’lı yıllarda güvenlikleri ile ilgili kaygılarını gündemde tutmak için her türlü uluslararası ortamı zorlamışlardır. Batı taraftarı bir dış politika izleyen eski doğu bloğu ülkelerinin, güvenlik endişelerini yeniden gündeme getirmeleri ve ABD’nin özel girişimleri sonucunda, 11 Ocak 1994 tarihinde NATO’nun Brüksel Zirvesinde alınan kararla; NATO ve eski Sovyet Cumhuriyetleri arasında, Barış İçin Ortaklık (BİO) adı altında yeni

askeri ve siyasal ilişkiler bütünüün yapılandırılması kararlaştırılmıştır. 24 BİO ülkesi bulunmaktadır.

BİO, Merkezi ve Doğu Avrupa ile Kafkaslar ve Orta Asya Bölgelerinde SSCB'nden ayrılarak bağımsızlığını kazanan ülkeler ile NATO arasında politik diyalog ve bu ülkelerin batıya entegrasyonlarını sağlamayı amaçlamaktadır.

6.4.6. NATO-Rusya Federasyonu Kurucu Senedi

NATO, Rusya Federasyonu (RF)'nu yeniden muhasım ve saldırgan bir konuma getirmemek için, anılan ülkenin büyüklüğünü ve potansiyel gücünü de göz önünde bulundurarak, bu ülkeyle özel ilişkiler tesisine yönelmiş ve RF ile daha yakın ilişkiler tesis edilmesi gündeme gelmiştir.

NATO ve RF'nu, 27 Mayıs 1997 tarihinde, "NATO ve RF arasında Karşılıklı İlişkiler, İşbirliği ve Güvenliğe Dair Kurucu Senedi" imzalanmıştır. Kurucu Senet Avrupa'daki değişen ortamı ve Avrupa-Atlantik sahasında kapsamlı ve kalıcı bir barışı inşa etmek konusunda NATO ve Rusya arasındaki taahhüdü yansıtmaktadır. Kurucu Senet, "NATO-Rusya Federasyonu Daimi Ortak Konseyi" adı altında yeni bir formu da meydana getirmiştir. Rusya önce 1994 yılında NATO'nun BİO programına katılmış, bilahare 1997 yılında Daimi Ortaklık Konseyi kurulmuştur. Bu ortaklık 19 + 1 (NATO+RF) formatında faaliyet göstermiştir. 2002 yılında NATO-Rusya Konseyi (NRC) teşkil edilmiş ve bu kez her üyenin eşit biçimde veto/onay yetkisine sahip olduğu 20'li bir karar mekanizması kabul edilmiştir.

Daimi Ortak Konseyin amacı, İttifak ve Rusya arasında danışmanlık, eşgüdüm, işbirliği ve anlayış sağlanması, ve her iki tarafı da ilgilendiren güvenlik konularında, mümkün olan azami ölçüde, ortak kararlar ve eylemler için bir mekanizma sağlamaktadır.

6.4.7. Bölgesel Silahların Kontrolü Doğrulama ve Uygulama Yardım Merkezi- (RACVIAC)

1991 yılından bu yana, Balkanlarda güven ve güvenlik artırıcı önlemlere yönelik iki taraflı rejimleri başlatan ülke konumunda olan Türkiye, Güney Doğu Avrupa'da da benzer düzenlemeler yapılmasına önem vermektedir. Güneydoğu Avrupa İstikrar Paketi çerçevesinde oluşturulan ve 2000 yılının Ekim ayında faal hale getirilen "Bölgesel Silahların Kontrolü

Doğrulama ve Uygulama Yardım Merkezi-RACVIAC” projesi, bu nedenle Türkiye tarafından desteklenmektedir.

RACVIAC’ı, bölgesel işbirliği ve silahların kontrolü alanında, şeffaflığa dayalı oldukça yararlı bir mekanizma olarak değerlendiren Türkiye, anılan projeye başlangıcından beri personel katkısında bulunmaktadır.

RACVIAC, Balkanlar’da barışı tehdit edecek bir silahlanma yarışının önlenmesi, silahsızlanma ve silahların kontrolü anlaşmaları ve güven ve güvenlik artırıcı önlemler konusunda bölge ülkeleri arasında diyalog kurulması ve görüş alışverişinde bulunulması, söz konusu anlaşmaların ve hükümlerinin tam olarak yerine getirilebilmesi için uzman personel yetiştirilmesi gibi görevler üstlenmiş bulunmaktadır.

RACVIAC’ın kuruluş anlaşması ise 8 Mart 2001 tarihinde, Almanya ile Hırvatistan arasında imzalanmıştır. Anlaşmanın saklayıcısı olan Hırvatistan, Şubat 2003 tarihinde ülkemizi anılan anlaşmaya katılmaya davet etmiştir. Türkiye, anlaşmaya katılımına ilişkin iç hukuki düzenlemeleri tamamlayarak Eylül 2004 tarihi itibarıyla anlaşmaya taraf olmuştur.

6.4.8. Karadeniz Deniz İşbirliği Görev Grubu –BLACKSEAFOR

Karadeniz Deniz İşbirliği Görev Grubu (BLACKSEAFOR) Türkiye’nin önderliğinde, Bulgaristan, Gürcistan, Romanya, Rusya Federasyonu, Ukrayna ve ülkemiz arasında 2 Nisan 2001 tarihinde İstanbul’da imzalanan “BLACKSEAFOR Kurucu Anlaşması” ile kurulmuştur. BLACKSEAFOR Anlaşması, 2 Kasım 2003 tarihi itibarıyla tüm taraf ülkeler arasında yürürlüğe girmiştir.

Karadeniz’de kendi alanındaki ilk işbirliği mekanizmasını oluşturan BLACKSEAFOR’un amacı, sahildar ülkelerin deniz kuvvetleri arasında işbirliği ve birlikte çalışabilirliğin geliştirilmesi suretiyle, Karadeniz’de dostluk, iyi ilişkiler ve karşılıklı anlayışın daha da güçlendirilmesine katkıda bulunmaktadır. İhtiyaç halinde göreve çağırılması öngörülen BLACKSEAFOR çerçevesinde, üye ülkelerin deniz kuvvetlerinin katılımıyla denizde arama-kurtarma, insani yardım, çevre koruma, mayın temizleme harekâtı ile iyi niyet ziyaretleri ve üye ülkeler tarafından kararlaştırılacak diğer görevlerin gerçekleştirilmesi amaçlanmaktadır.

6.4.9. Kitle İmha Silahlarının Yayılmasına Karşı Güvenlik İnisyatifi

Türkiye, Kitle İmha Silahları (KİS)'nin yayılmanın önlenmesine yönelik genel yaklaşımı çerçevesinde, 2003 yılında Polonya'nın Krakow Şehrinde, Amerika Birleşik Devletleri Başkanı George Bush tarafından yapılan bir konuşmayla başlatılan Kitle İmha Silahlarının Yayılmasına Karşı Güvenlik İnisyatifine (PSI) destek beyan etmiştir.

Kapsamı ve amaçları, Paris Önleme İlkeleri (Paris, 4 Eylül 2003) beyanıyla ortaya konulan Kitle İmha Silahlarının Yayılmasına Karşı Güvenlik İnisyatifi (PSI), KİS yayılmasına karşı uluslararası toplum tarafından bugüne kadar geliştirilmiş bulunan anlaşmaları ve rejimleri de içeren, mevcut sistemin üzerinde inşa edilmiş bir girişimdir. Türkiye, bir yandan PSI faaliyetlerini yakından takip ederken, diğer taraftan, önümüzdeki yıllarda, özellikle kendine komşu bölgelerdeki PSI faaliyetlerine hangi tür yetenekle katkı sağlayabileceğinin değerlendirmesini de yapmaktadır.

6.5. Montrö Sözleşmesinin Karadeniz'in Güvenliğine Olan Etkileri

Lozan Antlaşmasına ek olarak yapılan Türk Boğazları'nın askersizleştirilmesini ön gören Ek Antlaşmanın, 20 Temmuz 1936 tarihinde dönemin uluslararası konjonktüründe doğan fırsatlardan istifade edilerek Atatürk tarafından başlatılan inisiyatifle kaldırılarak yerine yürürlüğe girmesi sağlanan Montrö Boğazlar Sözleşmesi, Türk Boğazları'nda (İstanbul Boğazı, Marmara Denizi ve Çanakkale Boğazı), Türkiye'nin hakimiyetini ve güvenliğini yansıtan önemli bir sözleşmedir. Temel olarak, deniz ulaşımını düzenleyici hükümler içermektedir. Ayrıca, Rusya'nın Karadeniz'deki güvenlik ihtiyaçları da dikkate alınmıştır. Özetle Sözleşmede:

- Karadeniz'e kıyısı bulunmayan devletlerin Karadeniz'de harp gemisi bulundurması; toplam dokuz adet, toplam 30.000 tonluk tonaj ve 21 günlük kalış süresi bakımından kısıtlanmaktadır. Bu hüküm ile başta Rusya ve Türkiye olmak üzere, sahil devletlerinin güvenliği ve bölgenin askerî stratejik dengesi gözetilmiştir.
- Karadeniz'e kıyısı bulunmayan devletlerin bu bölgeye denizaltı ve uçak gemisi konuşlandırılması yasaklanmıştır.

Sözleşme; Türkiye'nin en önemli stratejik, politik ve ekonomik öneme haiz bölgesi olan Türk Boğazlar Bölgesi ile ilgili bir uluslararası antlaşmadır. Bu nedenle doğal olarak, üzerinde çok büyük ve çeşitli sahaları içeren menfaat çatışmalarını içermektedir.

Montrö Sözleşmesi, Karadeniz'in güvenliğinde önemli unsurlarından biridir. Avrasya hakimiyeti üzerindeki düşüncelerini gerçekleştirmek isteyen ülkelerin, bu düşüncelerine engel olduğu da bir gerçektir. İcra edilen muhtelif ikili görüşmeler sırasındaki gayri resmi sohbetlerde, günümüzün süper gücü temsilcileri tarafından serbest olarak giremedikleri deniz olarak Karadeniz'den bahsedilerek, gelecekte bu durumun mutlaka değişeceğine dair ümitlerini koruduklarının beyan edildiği bilinmektedir.

Türkiye açısından değerlendirildiğinde; Montrö Sözleşmesinin Türkiye'nin güvenliği için önemli olması, bir bakıma da Karadeniz'e sahildar ve Karadeniz'e sahildar olmayan ülkelere getirdiği, deniz kuvveti unsurları sınırlamaları nedeniyle güvenliğe olumlu katkıları vardır.

Sonuç olarak; Montrö Sözleşmesinin kazanımlarını;

- Harp gemilerinin geçişinde Türkiye'nin güvenliğini sağlayacak bir rejimin oluşturulması,
- Harp gemilerinin geçişinde Türkiye'ye ön bildirim,
- Yabancı harp gemileri için;
 - Tonaj, sayı, gemi tipi bakımından sınırlandırmalar;
 - Gündüz geçiş,
 - Denizaltıların geçişinin belirli usullere göre yapılması,
 - Geçiş yapan harp gemilerinin hava vasıtalarını kullanmasının yasaklanması,
 - Harp gemilerinin hızlı geçiş yaparak gerektiğinden fazla boğazlarda kalmalarının önlenmesi,
 - Sivil ve askeri uçaklara boğazlar bölgesinde yeniden tahkim edilen mahaller üzerinde uçuş yasağı getirilmesi, şeklinde sıralamak mümkündür.

Bu kazanımların Sözleşmenin tekrar müzakere/görüşmeye açılması ile kaybedilmeyeceğinin kesin olduğunu ileri sürmek mantıklı olmayacaktır. Zaten, Sözleşmeyi

eleştirenlerin hedefi bu kazanımları ortadan kaldırmak ve Türk Boğazlarından hiç sınırlama ve kısıtlamaya uğramadan geçebilecek kazanımları elde etmektir. Bu nedenle, Türkiye'nin Montrö'nün feshi veya tadili gündeme getirildiğinde olumsuz bir tutum izlemesinin uygun olacağı ancak bunun mümkün olmaması veya Türkiye'nin Montrö Sözleşmesindeki kazanımlardan daha iyi kazanımlar elde edebilecek politik şartlara sahip olması durumunda izleyeceği yöntemleri/argümanları şimdiden tespit edecek çalışmalar yapmasının gerekli olduğu değerlendirilmektedir.

Günümüzde Montrö Sözleşmesi ile ilgili son gelişmeleri şu şekilde özetlemek mümkündür. ABD'nin Karadeniz'e sahil devletlerinde üs edinmesi ve buralarda deniz unsurları konuşlandırması, Büyük Ortadoğu Projesi ile ilgili faaliyetlerini kolaylıkla icra edebilmesi, bölge üzerinden kendi menfaatlerine yönelik Kafkaslar üzerinden zengin enerji kaynaklarına sahip Orta Asya ülkelerine ulaşması, bölgenin küresel ekonomiye şimdiki kadar daha fazla açılabilmesi, kısacası bölgede her türlü açıdan herhangi bir kısıtlamayla karşılaşmadan faaliyet gösterebilmesi için Karadeniz'in kontrolünü bunun içinde Türk Boğazlarından deniz unsurlarına serbest geçiş hakkı istemektedir. Ayrıca, NATO deniz unsurlarının Karadeniz hareket alanını kullanmak isteme ve bunun için Türk Boğazlarından herhangi bir kısıtlamaya tabi olmadan serbestçe geçme teşebbüsleri ve istekleri bulunmaktadır.

Montrö Sözleşmesi ile ilgili olabilecek gelişmeler, talepler ve teşebbüsler basın ve yayın organlarında yer almaktadır. Bahse konu taleplerin hedefinin, fikir oluşturmak, kamuoyu oluşturmak ve yönlendirmek olduğu açıktır. Bu taleplerin, Türkiye'nin Karadeniz'deki Montrö'den kaynaklanan ayrıcalıklarını tehdit edecek nitelikte, yüksek dereceli risk olduğu değerlendirilmektedir.

VII. SONUÇ VE ÖNERİLER

7.1. Sonuç

Giderek artan yoğun bir ilgi alanı olarak Karadeniz Dünya Adasının hemen hemen merkezinde, bu özelliği itibariyle, Avrasya coğrafyasında özellikleri itibariyle dikkati çekici bir mevkidedir. Karadeniz'in sahip olduğu coğrafi mevki Avrasya'nın içlerine kolaylıkla girerek ulaşmayı kolaylaştırır. Deniz olarak yakın çevresindeki ülkeleri Türk Boğazları vasıtasıyla en kısa yoldan açık denizlere ulaştırır. Karadeniz'den nehir-kanal sistemleri ile Rusya'nın içlerine kadar, Hazar ve Baltık denizlerine ulaşmak mümkündür.

Tarih içinde jeostratejik ve jeopolitik teori, analiz ve yorumlarda da çok açık olarak görüldüğü gibi, Karadeniz tüm bu çalışmaların merkez aldığı coğrafyanın da ortasında yer almış, sahip olunması veya üzerinde egemenlik tesis edilmesi arzu edilen önemli bir bölge olarak algılanmıştır. Bu coğrafyanın önemini ifade eden Mackinder jeopolitik teorisinde;

- “Doğu Avrupa’ya egemen olan, Kalpgah’ı kontrol eder.
- Kalpgah’a egemen olan, Dünya Adasını kontrol eder.
- Dünya Adasına egemen olan, Dünyayı kontrol eder.”

diyerek bölgenin önemini yaklaşık bir yüzyıl önce vurgulamıştır.

Avrasya, dünyanın coğrafi ve tarihi merkezidir, ancak en önemlisi deniz imparatorluklarına kapalı ve zengin doğal kaynaklara sahip olan dev bir güçtür.

Bu teorinin değerini “Büyük Satranç Tahtası” adlı kitabında teyit eden A.B.D.’li Prof. Zbigniew Brzezinski’ye göre de; beş yüz yıl kadar önce kıtalar siyasal olarak karşılıklı etkileşime başladıklarından bu yana, Avrasya dünya iktidarının merkezi olmuştur. Bu yüzden Avrasya, küresel üstünlük mücadelesinin sürdürüldüğü bir satranç tahtasıdır (Brzezinski, 1998).

Yine, Zbigniew Brzezinski tarafından ifade edildiği üzere “Avrasyalı bir güç olmayan Amerika Birleşik Devletleri, Avrasya kıtasının çevresinde doğrudan doğruya konuşlandığı güçler ve Avrasya hinterlandındaki devletler üzerindeki güçlü etkisi şu anda uluslararası önceliğe sahiptir. Ancak, Amerika’ya potansiyel bir rakip, yerkürenin en önemli alanı olan Avrasya’dan çıkabilir” (Brzezinski, 1998).

Günümüzde jeopolitik teorilerden kara hakimiyet teorisinin önemi halen devam etmekteyse de, açık denizlere kıyısı bulunmayan bir kara gücü mutlaka denize çıkış noktası bulmalıdır. Zira açık denize çıkış o ülke için hayati derecede öneme sahiptir. Orta Asya’nın siyasal gücünü artırması için sahip olduğu yeraltı ve yerüstü zenginliklerini harekete geçirmesi, buna paralel olarak bu bölgenin mutlaka dünya pazarlarına açılması gerekir. Bölgede denize kıyısı olmayan ülkeler bu dezavantajı bir yolla gidermeye çalışacaktır. Çünkü, deniz bir ülkenin ekonomik olarak nefes almasına yardımcı olan bir akciğer vazifesi görür. Karadeniz, bu bölgeye en yakın en fazla sokulabilmiş/yaklaşabilmiş deniz olarak bölgeyi açık denizlere bağlar.

1990’lı yılların başında, Soğuk Savaş döneminin sona ermesi ve iki kutuplu küresel dengenin bozulması neticesinde, Karadeniz’in önemi, gelişen ekonomik ve politik dengeler nedeniyle artmıştır. Karadeniz üzerinde odaklanan bölge ülkeleri ve bölge dışı ülkeler bir takım işbirliği, diyalog ve girişimler ile bölgenin siyasi, ekonomik, çevre ve askeri ihtiyaçları için çalışmalar başlatmışlardır. Ülkemiz tarafından da desteklenen, liderlik edilen ve fiilen içinde bulunulan bahse konu çalışmalarla, Dünya Ada’sında Karadeniz coğrafyasının barış içinde, istikrarlı ve güvenli hale getirilmesi hedeflenmektedir.

Bahse konu işbirliği, diyalog ve girişimlere esas teşkil eden Karadeniz’de güvenliği etkileyen temel sorunları aşağıdaki başlıklar altında özetlemek mümkündür;

- SSCB’nin dağılmasından sonra ortaya çıkan sorunlar ve Rusya Federasyonu’nun bölgede SSCB dönemindeki gibi yeniden hakimiyet tesis etme istekleri şeklinde ortaya çıkan davranışlar,
- SSCB’nin dağılmasında sonra siyasi coğrafyanın yeniden belirlenmesi kapsamında;
 - Romanya ile Ukrayna arasında halen Uluslararası Adalet Divanına götürülen kıta sahanlığı sorunu,

- Ukrayna ile Rusya Federasyonu arasındaki Odessa ve Sivastopol üslerinden istifade etme konusu ve bundan netice alınmaması, Rusya Federasyonu'nun Karadeniz kıyısında yeni üs inşası,
- Gürcistan'daki Abhazya ve Osetya Özerk Bölgeleri sorunları,
- Özerk Bölgelerin Karadeniz'de karasuyu egemenliği ile ilgili iddiaları,
- Azerbaycan ve Ermenistan arasındaki Karabağ Sorunu,
- Ermenistan'ın Türkiye'den tarihi gerçeklere dayanmayan hayali istekleri,
- Türkiye, Rusya Federasyonu ve ABD'nin ön plana çıktığı bölgede hakimiyet tesisi etme girişimleri ve bu hakimiyet yarışından ABD tarafından gerektiğinde başta Ukrayna olmak üzere Karadeniz'e sahildar yeni NATO üyesi ülkeler Bulgaristan ve Romanya'nın da izlemesi muhtemel Türkiye'nin çıkarına olmayan politikalar,

Bölgeye öncülük edenlerin Türkiye ve Rusya Federasyonu, bölge dışından ABD ve Avrupa Birliği olduğu görülmektedir. Ayrıca, çokuluslu teşkilatlar olarak BM ve NATO'nun bahse konu işbirliği, diyalog ve girişimler de öncü rolü görülmektedir.

Bölgesel girişimler içerisinde dikkati çeken ve önemli adlandırılacaklar, Karadeniz Ekonomik İşbirliği Teşkilatı (KEİ) ve Karadeniz Deniz Kuvveti (BLACKSEAFOR)'dir.

Karadeniz ülkeleri yönetimlerini sağlıklı bir demokratik yapıya kavuşturdukları ve aralarındaki sorunları barışçı yollardan çözüme kavuşturabildikleri takdirde, ekonomik ve askeri girişimlerle Karadeniz daha da güvenli olacaktır. Bu durumun, Türkiye'nin güvenliği için olumlu yansımaları olacağı değerlendirilmektedir. Ancak, bölgesel sorunların şu an için bölgenin kendi dinamikleri ile çözümü pek mümkün görülmemektedir. Mevcut sorunların bölge dışı müdahalelere açık özellikleri dikkate alındığında, bölge dışı ülke ve güçlere müdahale için uygun bir ortam yaratılmaktadır.

Karadeniz'de gelişmiş bir ekonomik hayat, bölge halkının daha mutlu ve refah içinde yaşaması için gerekli bir faktördür. Ekonomileri iyi ülkelerin ekonomik kayıplara uğramamak için güvenliğe olumlu katkısı olmaktadır. Karadeniz Ekonomik İşbirliği Teşkilatı; çoğulcu demokrasi, sosyal adalet, insan hakları, hukuk devleti, temel özgürlükler, serbest piyasa ekonomisi ve ekonomik refah gibi paylaşılan değerlere dayanarak, Karadeniz'in bir barış

denizi olma özelliğini sürdürmesini, istikrar ve refahın sağlanmasını amaç edinmiştir. Karadeniz Ekonomik İşbirliği Teşkilatı başta ekonomik hayat olmak üzere güvenlik dahil diğer birçok konuya olumlu etkileri olabilecek bir teşkilattır.

ABD ve NATO'nun teşebbüslerinden çok önce, ABD ve NATO'nun olumsuz girişimlerine rağmen Karadeniz'e sahildar ülkelerin Deniz Kuvvetleri'ni bir araya getiren ilk ve en önemli fırsatlardan biri olan, Karadeniz Deniz Kuvveti-BLACKSEAFOR özellikle deniz alanında askeri işbirliği için başarıya ulaşmış güzel bir örnektir. Ayrıca, Türk Deniz Kuvvetlerinin icra ettiği Karadeniz Uyumu Harekatı önemli birer inisiyatifdir. Her iki deniz faaliyeti de, Karadeniz'de güvenliğin geliştirilmesi yönünde önemli yararlar sağlayacaktır.

Karadeniz Bölgesinde demokratikleşme ile ilgili çözümler Ukrayna ve Gürcistan örneklerinde olduğu gibi dış destekli hareketlerle olmaktadır. Dış destekli demokratikleşme hareketleri ile demokratikleşmenin ne kadar sağlıklı olduğu tartışmalıdır. Ayrıca, bu dış desteklerin kendi ulusal çıkarlarını gözetmesi ile yönlendirmeler yapması mümkün görülmekte ve böylelikle bazı ülkelerde huzursuzluklar yaşanabilmektedir. Sonuç olarak, dış destekli demokratikleşme hareketlerinin, bölgede huzur ve güveni sağlamak isterken ortaya çıkardığı mahzurlar ile bölge güvenliğini zedelenmekte olduğu değerlendirilmektedir.

Karadeniz'in ekonomik açıdan kalkınması ile ilgili birçok girişim ile çevrenin korunmasına ait tüm çalışmalar bölge dışından kaynaklanan inisiyatiflerdir. Bu inisiyatiflerin başarıya ulaşması hiç kuşkusuz tüm Karadeniz'le beraber Türkiye'nin de çıkarıdır. Ekonomik yönden zengin ve insan sağlığı açısından temiz bir coğrafya güvenlik ortamının olumlu şekillenmesine önemli katkılarda bulunacaktır.

Türkiye'nin güvenliği açısından olumlu ve olumsuz yönleri ile dikkati çeken Karadeniz'i de kapsayan dünya genelindeki diyalog ve girişimler; bölgede etkinliğini artırmak isteyen ABD ve AB ülkelerinden kaynaklanmaktadır.

Jeostratejik ve jeopolitik değerlendirmelerle günümüze gelindiğinde; halen küresel tek süper güç olan ABD, dünyada tam hakimiyetini tesis ederek, dünyada tek hakim olmak istemektedir. Diğer bir deyişle, ABD, küresel süper güç olarak kontrol edemediği ve hakim olamadığı bir şey olsun istemektedir. Ancak, dünyanın belli başlı alanlarından herhangi bir bağlantısı olmayan ülkelere kaynaklanan boşluklar vardır. Bu durum tam hakimiyet tesis

edilmesini engellemektedir. ABD, Karadeniz ve etrafında bir kısım çabalarına rağmen henüz tam kontrol ve hakimiyet sağlayamamıştır. ABD küresel bir süper güç olarak, bu eksikliği aşmak için çaba göstermektedir. ABD'nin gösterdiği bu çaba dış destekli demokratikleşme hareketlerinde olduğu gibi Karadeniz Bölgesinde örtülü bir şekilde devam etmekte, belki de Rusya Federasyonu'nun olası bir tepkisi şu an için ABD'yi durdurmaktadır.

Ancak ABD Rusya Federasyonu'na rağmen Karadeniz Bölgesindeki eksikliklerini gidermek üzere;

- Bulgaristan ve Romanya'da üs olanakları elde etmiştir. İleride, Gürcistan, Ukrayna ve Azerbaycan'da da üslere sahip olması ile bölgedeki askeri açıdan konuşlanmasını tamamlamış olacaktır. ABD üsleri bölgeyi daha güvenli mi yapacaktır? Yoksa aksi mi olacaktır? Şu anda Türkiye'nin üzerinde en çok düşündüğü konulardan biri ABD'nin bölgedeki girişimleri Türkiye'nin çıkarları açısından nasıl sonuçlanacaktır? Karadeniz'de güvenliğe dışarıdan müdahalelerin olmaması temel yaklaşımının sürdürülmesi Türkiye'nin menfaatinedir.
- Demokratikleşme hareketi kapsamında, Ukrayna ve Gürcistan'da yönetim değişiklikleri ile yönetimler yeniden belirlenmiştir. Ayrıca, ABD düşünce kuruluşlarındaki çalışmalarla ve basın-yayın organları ile kendi görüşlerini yayarken, bölgeyi etkilemeye çalışmaktadır, yönlendirme yapmaktadır. Bunlar, Türkiye'nin güvenliğine olumsuz etki yapmamalıdır.
- Karadeniz'in kuzeyindeki petrol ve doğalgaz boru hatları Rusya Federasyonu'na aittir. Sadece Bakü-Tiflis-Ceyhan ham petrol boru hattı ve Bakü-Supsa petrol boru hattı Rusya Federasyonu etkisinde değildir. Hazar Bölgesindeki petrolün uluslararası pazarlara aktarılmasında Bakü-Tiflis-Ceyhan hattına alternatif olarak kullanılması planlanan ham petrol boru hatlarının Karadeniz'de doğu-batı yönünde geçirilerek Avrupa'ya ulaştırılması planlanmaktadır. Bu nedenle, petrol ve doğalgazın üretimden tüketime uzanan sürecinin güvenlik içinde gerçekleştirilmesi ABD'nin askeri açıdan belirtilen ülkelerde yerleşmesi planının gerekçesidir. Türkiye'nin bölge dışı güçlere gereksinim duymadan bölge ülkeleri ile beraber boru hatlarının güvenliğini sağlayabilecek inisiyatifler geliştirmesinin gerekli olduğu değerlendirilmektedir.

- ABD'nin Karadeniz coğrafyasını da kapsayan en önemli girişimlerinden biri de, siyasi ağırlıklı Büyük Ortadoğu Projesidir. Projenin işaret ettiği bölge dünyada huzursuzluğun ve çatışmaların yaşandığı, bu nedenle de müdahale edilerek yeniden sağlıklı bir yapıya kavuşturulması gereken bir coğrafyadır., Türkiye ve Kafkaslardaki ülkelerle ile Karadeniz bu Proje içerisinde görülmektedir. Bu proje içerisinde, Türkiye'ye bazı roller biçilmekte ve bazı konularda örnek ülke olma gibi yakıştırmalar yapılmaktadır. Türkiye'nin tutumu proje dışında kalarak kendine biçilen bütün rolleri dışlamak şeklinde olmalıdır. Bölgesel bir güç olarak Türkiye'nin bu tutumunu ısrarla devam ettirmesi hem Karadeniz bölgesi hem de Türkiye için önemlidir.Çünkü Büyük Ortadoğu projesi çerçevesinde yapılan tanımlamaların modern ve laik cumhuriyete islami bir nitelik kazandırma gayreti içerisinde olduğu(ılımlı İslam) , bu yöndeki yapay yaklaşımların Atatürk'ün önderliğinde kurduğumuz modern,laik,pozitif hukuk temeline dayanan cumhuriyetin getirdiği kazanımları yitmemize neden olacağı değerlendirilmektedir.
- ABD'nin Türk Boğazlarındaki sınırlamaları kabul etmeyerek Montrö Sözleşmesini değiştirme veya kaldırma şeklindeki düşünceleri dikkat çekicidir.. Karadeniz'in güvenli bir bölge olmadığı ileri sürülerek ABD'nin Karadeniz'de üsler edinmesi ve NATO'nun Active Endavour Harekatını Karadeniz'i kapsayacak şekilde genişletmesi talebi en hassas konular olarak değerlendirilmektedir.
- ABD'nin bölgede var olma isteğinin iki önemli engeli Türkiye ve Rusya Federasyonu'dur. İki ülke de, Karadeniz dışından bir ülkenin bu coğrafyada bulunmasını arzu etmemektedir. Bu hususu güvenlikleri için önemli kabul etmektedirler. Bu nedenle bu ülkeler dışındaki Karadeniz ülkelerinin ABD ile ilişkilerinin şekli ve geleceği önemlidir.
- ABD'nin bütün bu girişimleri bir araya getirildiğinde, Kalpgah'a giden sürecin adım adım tamamlanmakta olduğu değerlendirilmektedir.

Karadeniz Bölgesi'nin diğer önemli bir aktörü olan Rusya Federasyonu, büyük bir coğrafyaya sahiptir. Avrasya'nın toprak büyüklüğü ve doğal kaynakları açısından en büyük ülkesidir. Bu nedenle, komşuları çok, diğer ülkeler ile ilişkileri ve sorunlarıyla önemli bir ülkedir. Rusya Federasyonu'nun güvenliği için Karadeniz, Kafkaslar ve Balkanlar önemli

coğrafyalardır. Aynı şekilde belirtilen coğrafyalar Türkiye için de önemlidir. Güvenliğe önemli etkisi olacak bu husus Türkiye-Rusya Federasyonu ilişkilerine etki edecektir.

Türkiye'nin Kafkasya ve Orta Asya Cumhuriyetleri ile gelişen ve derinlik kazanan ilişkileri, Türkiye ile Rusya Federasyonu'nu birçok alanda giderek bir rekabet ortamına sürüklemektedir. Geliştirilecek ilişkilerde, bu rekabet ortamının kontrol altında tutulması ve bir cepheleşmeye sürüklenilmemesi önemlidir. Türkiye'nin, kendisine yakın Kafkasya ve Orta Asya ülkelerini, Rusya Federasyonu ile Türkiye arasında bir seçim yapmaya zorlama şeklinde bir politikası mevcut değildir. Türkiye'nin, Kafkasya ve Orta Asya'ya yönelik politik hedeflerinin, Rusya Federasyonu karşısında tek başına gerçekleştirmesi, siyasi ve ekonomik açıdan mümkün değildir.

Rusya Federasyonu'nun diğer bölgelerinde bulunan limanlarına göre Karadeniz limanları daha uygun konum ve iklim özelliklerine sahiptir. Ayrıca, Karadeniz Rusya Federasyonu için açık ve sıcak denizlere çıkmanın en kolay olduğu tek coğrafyadır. Rusya Federasyonu bu imkanı hiçbir zaman kaybetmek istemeyecek ve hatta daha da kolay olması için çaba sarf edecektir. Bu nokta da Rusya Federasyonu ile Türkiye ilişkileri ön plana çıkmaktadır.

Rusya Federasyonu ile Ukrayna arasında ortaya çıkan doğalgaz satış fiyatı ile ilgili kriz sırasında yapılan değerlendirmelerde; "Rusya Federasyonu krizi dış politika unsuru olarak kullanılmaktadır. SSCB'nin dağılmasından sonra Rusya Federasyonu kendinden uzaklaşan gittikçe Batıya kayan Ukrayna'ya ve olası uzaklaşma ihtimali olan diğer ülkelere doğalgaz fiyatlarını artırma tehdidi ile kendinize gelin mesajı vermek istediğine" dair yorumlar yapılmaktadır. Ayrıca Avrupa'nın ihtiyacı olan doğalgazın % 30'unu Rusya Federasyonu'ndan temin etmesi de Avrupa'ya bölgedeki faaliyetleri nedeniyle Ukrayna üzerinden dolaylı bir mesaj göndermek amacını taşıyabilir.

Türkiye de doğalgaz ihtiyacının % 65'ni Rusya Federasyonu'ndan karşılanmaktadır. Ukrayna ile Rusya Federasyonu arasından doğal gaz satış fiyatının belirlenmesi konusunda yaşanan kriz, enerji bağımlılığının ne kadar önemli, dikkat edilmesi gereken bir husus olduğunu göstermektedir. Türkiye'nin enerjide tek ülkeye yüksek oranda bağımlılığı, güvenliğine olumsuz yönde etki edebilecek bir husustur.

Karadeniz coğrafyasında, çevre sorunlarından arındırılmış, çevre koruma anlayışı ön plana çıkmış, ekolojik dengelere dikkat eden, gerek su ürünleri üretimi, gerekse beslenme bakımından sağlıklı bir yaşam ve ekonomik hayata sahip bir bölge, güvenlik için önemlidir. Başta Karadeniz Stratejik Eylem Planı olmak üzere diğer tüm çevre çalışmaları, Karadeniz ve çevresinin yaşanabilir coğrafya olabilmesi için faydalı girişimlerdir.

Yasa dışı faaliyetler kapsamında başta “Kitle İmha Silahları” ve terörizm olmak üzere, silah, uyuşturucu ve insan kaçakçılığından arınmış bir Karadeniz yaratmak güvenliği tesis etmek açısından çok önemlidir. Gerek uluslararası ve gerekse bölgesel olarak yapılacak ve geliştirilecek işbirliği çalışmaları bölge güvenliği için önemlidir. Karadeniz’de dünyanın diğer yerlerine oranla daha düşük düzeyde olan bu güvenliği zedeleyici faaliyetlerin ortadan kaldırılması için yoğun işbirliğinin sürdürülmesi gerekli olduğu kıymetlendirilmektedir.

Başta Rusya Federasyonu olmak üzere bazı ülkelerdeki iç su yolları, deniz taşımacılığının ülke içlerine kadar yapılmasına olanak tanımakta ve taşıma maliyetlerinde avantaj sağlamaktadır. Karadeniz’i ve bahse konu su yollarını kullanan ülkelerin Uluslararası Denizcilik Teşkilatının kararları doğrultusunda uygulamalarını düzenlemeleri güvenli bir deniz taşımacılığı yapılmasına olanak sağlayacaktır. Böylelikle yeni kurallar ile daha güvenli hale getirilecek deniz taşımacılığı kaza riskinin en aza indirilmesi ile olası bir çevre felaketi de önlenmiş olacaktır.

Soğuk Savaş sonrası şartlar içinde NATO, AGSK/AGSP ve BİO gibi organizasyonlar, dünyanın en duyarlı bölgelerini oluşturan Balkanlar, Kafkaslar, Karadeniz ve Akdeniz Havzaları, Orta Asya ve Orta Doğu coğrafyasındaki gelişmeler, bunların merkezindeki Türkiye'nin bu bölgelerdeki rol ve etkinliğine Soğuk Savaş öncesi döneme göre daha fazla yenilik ve hareketlilik getirmiştir. Bu coğrafyadaki oluşumlar, dünyanın ve Avrupa'nın geleceğinde belirleyici rol oynayacaktır.

Türkiye bir yandan bu oluşumların yol açtığı sorumluluklarını bütün gücüyle yerine getirmeye, diğer yandan da yeni imkân ve fırsatlardan yararlanmaya çalışmaktadır. Böylesine önemli ve geniş bir coğrafyada, Türkiye, etkinliğini ve belirleyici rolünü önümüzdeki yüzyılda da devam ettirme zorunluluğundadır. Balkanlar, Orta Doğu ve Kafkaslar'da barış ve istikrar sağlanmadıkça, Avrupa ve Asya'nın tam anlamıyla birbiriyle bütünleşmesi mümkün olmayacaktır. Türkiye'nin, Balkanlar, Orta Doğu ve Kafkaslar'daki anlaşmazlıklara çözüm

bulma girişimlerine katkısı, Türkiye'nin jeopolitik konumunu güçlendirecek bu bütünleşmenin gerçekleşmesine yönelik olmalıdır.

Şu anda Karadeniz de dahil Türkiye'nin çevresinde ilişkilerin güven verici düzeyde olduğunu söylemek mümkün değildir. ABD, Rusya Federasyonu ve Avrupa Birliği baş aktörler olarak dengelerin henüz tesisi edilemediği değerlendirilen Karadeniz Bölgesinde bir çıkış yolu, çıkarlarını daha iyi sağlayabilecek fırsatları yaratmak çabası içindedirler. Ancak bölgede diğer ülkeleri de dikkate almamak hatalı olacaktır.

7.2. Öneriler

Karadeniz için temel yaklaşım; siyasi, ekonomi-kalkınma, çevre ve askeri konularda barışın, huzurun, refahın ve güvenliğin olduğu, istikrar içerisinde bir bölge oluşturulması olmalıdır. Bu hedefe zarar verecek hiçbir girişime imkan verilmemelidir.

Karadeniz ülkeleri arasında mevcut sorunlara adil ve kalıcı çözümlerin üretilmesi ve bölgenin istikrara kavuşması için bölge ülkeleri tarafından başlatılmış bölgesel inisiyatiflerin daha faydalı olacağı değerlendirilmektedir. Bu değerlendirmenin en önemli nedeni, bölge dışı inisiyatiflerin bölgeye bir takım gerekçelerle suni müdahalede bulunabileceği, müdahale eden bölge dışı güçlerin çıkarlarının da devreye girebileceği endişesinden ileri gelmektedir. Bu durum sorunların daha karmaşıklaşmasına sebep olabileceğinden, bölge dışı inisiyatiflere engel olunmalıdır.

Türkiye'nin yaklaşımının, Avrasya'nın ve dolayısıyla Karadeniz'in barış içinde olması, temel hedefi olduğunu, öncelikle ifade etmek gerekir. Bu bağlamda, Türkiye'nin milli menfaatlerine zarar verecek gelişmelerin olmaması, hatta olasılıklarda bile ön alınması önemli olmaktadır. Bu durumda inisiyatif sahibi olmak ön plana çıkmaktadır. Coğrafyanın, siyasi, sosyolojik ve ekonomik özellikleri incelenerek dikkate alınmalı, var olup ta geliştirilmesi gereken inisiyatifler geliştirilmeli, yeni ihtiyaç duyulan inisiyatifler başlatılmalı, durağanlıktan uzak hareket mekanizmaları oluşturulmalıdır. Türkiye'nin bahse konu inisiyatiflerde liderlik görevlerini üslenmesi gerekmektedir.

Türkiye, çeşitli sorunlarla karşı karşıya bulunan bölgesinde, siyasal barış ve güvenlik ortamını sağlamak istiyorsa, siyasî ve ekonomik iş birliği alanlarında harekete geçmek ve refahı yaygınlaştıracak inisiyatiflerde bulunmak ve bunları geliştirmek zorundadır.

Türkiye ve Rusya Federasyonu arasındaki ilişkilerde zaman zaman nüfuz, çıkar ve tehdit algılaması yönünden rekabet faktörlerinin ortaya çıktığı sıkıntıların yaşanabileceği ve bahse konu sıkıntıların aşılabilmesi için karşılıklı diyalogun gerekli olduğu değerlendirilmektedir. İki ülke ararsındaki işbirliği olanaklarının, daha etkili ve daha geniş bir şekilde değerlendirilmesinin yollarını açacak ve ilişkilerde, esnekliği en çok hissedilen karşılıklı güven duygularının güçlendirilmesine hizmet edecek bir yaklaşım benimsenmelidir.

Soğuk Savaş sonrası dönemde dünyanın en duyarlı bölgelerini oluşturan Balkanlar, Karadeniz ve Akdeniz Havzaları, Kafkaslar, Orta Asya ve Orta Doğu coğrafyasındaki gelişmeler, Türkiye'nin bu bölgelerdeki rolüne ve etkinliğine yenilik ve hareketlilik getirmiştir. Bu coğrafyadaki oluşumlar, dünyanın ve Avrupa'nın geleceğinde belirleyici rol oynamalıdır. Türkiye bir yandan bu oluşumların yol açtığı sorumluluklarını bütün gücüyle yerine getirmeye, diğer yandan da yeni imkân ve fırsatlardan yararlanmaya çalışmalıdır. Böylesine önemli ve geniş bir coğrafyada, Türkiye, etkinliğini ve belirleyici rolünü önümüzdeki yüzyılda da devam ettirme zorunluluğundadır.

Türkiye enerji ihtiyacının karşılanması bakımından dışa bağımlı bir ülkedir. Son olarak ortaya çıkan Rusya Federasyonu-Ukrayna arasında yaşanan doğalgaz krizinin bir defa daha öğretisinden hareketle, Türkiye güvenliği açısından enerji ihtiyacını tek bir kaynaktan sağlamamalıdır. Kaynak alternatifi yaratılmalıdır.

ABD'nin jeostratejik ve jeopolitik hedeflerinin şekillendiği, Mahan, Mackinder, Brzezinski ve Barnett'in görüşlerinin gerçekleşmesi için yapılan teşebbüsler ve projeler dikkatle izlenmelidir. Bu projelerde hep bulunduğumuz coğrafyada dış güçlerin hakim olmasını öngören yaklaşımlar bulunmaktadır.

ABD'nin Avrasya'daki varlık eksikliğini giderme şeklindeki bu teşebbüs ve projeler Türkiye'yi endişeye sevk etmektedir. Aynı endişe Rusya Federasyonu'nda da mevcuttur. ABD'nin yaptıkları ve yapmak istediklerinin gerçekleşmesi sonucunda Karadeniz'de güvenlik nasıl olacaktır? Karadeniz ülkeleri nasıl etkilenecektir? Bu soruların cevaplarını bulmak Karadeniz ülkeleri için hayati öneme sahiptir. ABD'nin Karadeniz'i doğrudan ve dolaylı etkileyecek;

- Büyük Ortadoğu Projesi,

- Romanya ve Bulgaristan'da üsler edinme,
- Karadeniz ülkelerinin demokratikleşmesi,
- NATO'nun Karadeniz'de hareket icra etmesi,
- Montrö Sözleşmesi'ni tartışmaya açma,
- Balkanlar ve Kafkaslar'a hakim olma, girişimleri bulunmaktadır.

Bütün bu girişimlerde Türkiye'nin inisiyatifinin çok az olacağı görülmektedir. Bu nedenle girişimlerin Türkiye'nin alaka ve menfaatlerine olumsuz etkilerinin olmaması veya önlenmesi, bu başarısızlığı takdirde en az zarar ile girişimlerin bertaraf edilmesi gerekmektedir. Asıl olan ise savunmadan çok bölgede etkin olacak girişimlere öncülük edilmesidir.

En kısa zamanda Türkiye jeopolitik düşünceler üretmek mecburiyetindedir. Ne kadar etkili olunacağını söylemek mümkün olmamakla beraber, ABD'nin bu faaliyetlerinden fayda sağlamak nasıl olabilir? diye düşünmek gerekir. Türkiye milli menfaatleri doğrultusunda yönlendirici girişimler için inisiyatif araştırmaya ve bulmaya çalışmalıdır.

Karadeniz Deniz Kuvveti (BLACKSEAFOR) ve Karadeniz Uyumu Harekatı bölgede önemli bir inisiyatiftir. ABD ve NATO'nun, terörist faaliyetlerin kontrolü için Active Endeavour Harekatı'nı Karadeniz'e de genişletme çabaları şimdilik engellenmiş gözükmeyle beraber, Karadeniz Deniz Kuvveti (BLACKSEAFOR)'nin daimi olarak denizde denetim harekatı icra etmesi veya Karadenize sahildar ülkelerin Karadeniz Uyumu Harekatına katılmalarının teşvik edilmesi, konuya ilişkin nihai başarı açısından önemlidir. Her iki deniz faaliyeti de, Karadeniz'in güvenliğini sorgulayanlara güzel birer cevap olmalı ve Karadeniz'in güvenliğine her geçen yıl daha fazla katkı yapacak şekilde devam ettirilmelidir.

Dış güçlerin müdahalesi olmadan Karadeniz ülkelerinin aralarındaki sorunları ve farklılıkları giderme istek ve davranışını ortaya koymaları önemlidir. Rusya Federasyonu ve Türkiye hariç diğer ülkelerin dış güçlerin bölgedeki isteklerine daha yakın olacakları veya bu isteklere kolaylıkla boyun eğecekleri değerlendirilmektedir. Milli menfaatlerin devletlerin davranışlarına olan etkileri, örtüşen çıkarlar veya şimdilik Rusya Federasyonu ile ABD'nin

aralarında anlaşabileceği ve bölgede birbirlerinin çıkarlarına pek ters düşmeme gayreti içinde bulunabileceği hususları da dikkate alınmalıdır.

Ancak şimdilik Karadeniz bölgesinde coğrafi olarak yer almayan ülkelerin etkin olması veya var olmasına olumsuz bakan Rusya Federasyonu ve Türkiye'nin çıkarlarının örtüştüğü görülmektedir. Türkiye, Rusya Federasyonu ve ABD ilişkilerinin olumlu olması istenmeli, ancak bu ülkeler arasında orta vadede ciddi mücadele yaşanabileceği değerlendirilmektedir.

Türkiye, boş alan bırakmadan dikkatli bir şekilde inisiyatifi alarak, Karadeniz'in güvenliği üzerinde çalışmalıdır. Güvenli olmayan ilişkiler güvenli olmayan coğrafya yaratabilecektir. Bu nedenle, Türkiye Karadeniz güvenliğine etki eden hususları kontrol edebilmeli ve yönetebilmelidir. Bu husus gerçekleştirilirken, Karadeniz ülkelerinin de ortak çıkarlarının olduğuna inandırılması ve çalışmalara ortak yapılması önemlidir.

Bu değerlendirmeler ışığında Karadeniz Ekonomik İşbirliği Antlaşması ve Teşkilatı paralelinde Türkiye'nin faaliyetlerinin geliştirilmesi ve bölge ülkelerinin ise daha fazla desteğinin sağlanarak Teşkilatın etkinliğin artırılmasına yönelik çalışmalara devam edilmelidir.

Tarihi, coğrafi ve ekonomik olarak Türkiye bir Avrupa ülkesidir. Dolayısıyla Avrupa Birliği'ne tam üye olmak öncelikli hedefdir. Ancak tam üyelik sürecinin sonunda sömürgeleşmiş, halkının menfaatlerini gerçekleştirmekten uzak bir ülke değil, daha uygar, daha bağımsız, daha güçlü bir ülke olmak hedeflenmelidir. Bu özelliklerle çelişki içinde olan girişimlerin içerisinde bulunulmamalıdır.

Avrupa Birliği'ne tam üyelik, Türkiye'nin güçlü transatlantik bağlarına ve ABD ile ilişkilerine bir alternatif oluşturmamalıdır.

ABD ile Avrupa Birliği'nin özellikle Ortadoğu olmak üzere giderek örtüşen menfaatleri Türkiye'nin milli menfaatleri kapsamında hareket etmesini engellemektedir. Karadeniz Bölgesine henüz ABD ve Avrupa Birliği tam olarak nüfuz edememiştir. Bölgede Rusya Federasyonu'nun da çıkarları bulunduğundan, bölge nispeten ABD ve Avrupa Birliği'ne kapalı tutulmaktadır. Bu avantajdan güç alarak ülkemiz tarafından Ortadoğu'da özellikle de Irak'ın kuzeyinde yaşanan yeni oluşumlardan duyulan rahatsızlık Karadeniz'de yeni

yaklaşımlarla ve açılımlarla etkisiz hale getirilebilir. Türkiye Ortadoğu'da ve Irak'ın kuzeyinde kısmen kaybettiği gücünü Karadeniz'den güç alarak yeniden tesis edebilir.

Türkiye'yi güneyden çevreleyen ve oluşumun teorisi ve amaçları incelendiğinde Türkiye'nin ulusal birliğine ve ülke bütünlüğüne tehdit teşkil eden Büyük Ortadoğu Projesi dışında kalmak Türkiye'nin çıkarına olacaktır. Türkiye, Büyük Ortadoğu Projesinin gerçekleştirilmesi ile ortaya çıkacak olumsuz etkileri asgariye indirecek politikaları üretmek ve bunları uygulayabilmek için "Bölgesel Güç" olabilme niteliğini Karadeniz ve Akdeniz'de bölgesel girişimler ile sağlamak ve özellikle Karadeniz'deki güç ve nüfuzumuzu kullanmak zorundadır.

Bu kapsamda ülkemizin çoğulcu demokrasi ve laik siyasi sistemi, çağdaş değerlere yakın olma geleneği, hür teşebbüse dayalı ekonomisi, ürün çeşitliliği yansıtan sınai altyapısı, nüfusunun kalitesi ve ulus devlet olma özelliği korunmalı, ihtiyaç duyulan alanlarda geliştirilmeli ve sorunlar yumağı olan coğrafyamızda var olabilmek ve bölgesel güç özelliğimizi destekleyebilmek için modern bir silahlı kuvvetlere sahip olunmalıdır.

Türkiye aynı zamanda, insanlığın güvenliği ve refahıyla ilgili küresel konulara duyarlı olduğunu, bu çerçevede, sürdürülebilir kalkınma ilkelerinin uygulanması ve geliştirilmesi, uyuşturucu ticareti, organize suçlar ve rüşvetle mücadele ile çevre konusunda uluslararası işbirliğinin ilerletilmesine katkı konularında ön sıralarda yer almalıdır.

Türkiye'nin, silahların kontrolü ve silahsızlanma konularına özel bir önem atfetmekte olduğu, bu alandaki uluslararası çabalara aktif katılım, düzenlemelere uyum ve anlaşmaların tam olarak uygulanmasının gözetilmesi, ulusal güvenlik politikamızın önemli unsurları olmalıdır.

Karadeniz'deki girişimlerin güvenliğe olumlu katkılarının devamı için tespit edilen öneri ve hedeflerin gerçekleştirilmesi ile Karadeniz'in dolayısıyla Kalpgah'ın dolayısıyla da Avrasya'nın güvenliği sağlanacak, diğer bir deyişle Türkiye'yi de çevreleyen bir barış kuşağı yaratılacaktır.

Bu hedef için bölgesel bir güç özelliğini korumak zorunda olan Türkiye tarafından Ulu Önder Büyük ATATÜRK'ün "Yurtta Barış, Dünyada Barış" politikası Karadeniz Bölgesinde ulusal çıkarlarımıza uygun güvenlik açılımlarını lider bir konumda destekleyecek şekilde

sürdürülmeli, Karadeniz’de barışa, istikrara ve kalkınmaya hizmet etmeyen hiçbir işbirliği, diyalog ve girişim desteklenmemeli, Karadeniz’in güvenliğinde boşluk yaratmayacak bölgesel girişimlerin geliştirildiği politikalar üretilmelidir.

KAYNAKLAR

- AĞACAN, K. (2007): Türkiye-Gürcistan-Azerbaycan: Güvenlik, İstikrar ve Refah Ekseni, Stratejik Analiz Dergisi,s.24.
- ALKAN, A. (2006): 21.Yüzyılın İlk Çeyreğinde Karadeniz Güvenliği, Ankara .
- BENARD, C. (2003):Civil, Democratic İslam, Partners, Reources, Strategies, Pittsburg.
- BARNETT, P. (2005):Pentagon'un Yeni Haritası 21. Yüzyılda Savaş ve Barış ,İstanbul.
- BAYAT, M. (1986): Milli Güç ve Devlet, Belge Yayınları, İstanbul, s.74.
- BRZEZINSKI, Z. (1998): Büyük Satranç Tahtası, Sabah Kitapları, İstanbul.
- ÇOMAK, H. (2003): Yeni Güvenlik Anlayışı Çerçevesinde, AGSP'de Meydana Gelen Gelişmeler ve Türkiye'nin Uyumu bildirisi, Dünya'da Yeni Güvenlik Anlayışlar, Türkiye'nin Durumu ve İhtiyaçları Sempozyumu, HAK, Yeni levent, İstanbul, s.95.
- DALKANAT, C. (2006): Karadeniz Güvenliği, Harp Akademileri, İstanbul.
- DUGIN, A. (2005): Rus Jeopolitiği, Avrasyacı Yaklaşım, Küre yayınları, İstanbul.
- DURAN, M. (2004):Karadeniz Ekonomik İşbirliği ülkeleri arasında ticaretin gelişmemesinin nedenleri ve çözüm önerileri, İstanbul, İstanbul Ticaret Odası.
- Deniz Stratejisi Ders Kitabı, Deniz Harp Akademisi, İstanbul 1998, s.II-3.
- Genelkurmay Başkanlığı İngilizce-Türkçe Müşterek Askeri Terimler Sözlüğü, Ankara, 1988, Cilt II, s.2724.
- GÜL, A. (2004): Hazar Petrolleri ve Türkiye'nin Güvenliği, Harp Akademileri, İstanbul.
- GÜNAL, A. (2004):Büyük Ortadoğu Projesi ve Türkiye, Ege Akademik Bakış Dergisi, Cilt 4,Sayı:1-2 Ocak-Temmuz 2004, Sayfa 154-164.
- GÜNGEN, Ç. (2000): Denizcilik Gücü, Deniz Harp Okulu Komutanlığı, 19 Eylül 2000.
- FERRARI, B. (2004), Geopolitics – a critical assessment of the new “Great Game” in and around the Caspian Sea, University of Uppsala, Sweden.
- FULLER, G. (1993): Siyasal İslamın Geleceği, Timaş Yayınları.
- İLHAN, S. (1999) Dünya Yeniden Kuruluyor, Jeo-politik ve Jeo-kültür Tartışmaları, İstanbul.

KÜÇÜKÇAYIR, İ. (2002): Karadeniz Bölgesinde 21 nci Yüzyılda Savunma ve Ekonomik İşbirliğinin Yeni Parametreleri Neler Olabilir?, Deniz Harp Akademisi Bitirme Tezi, 02 Nisan 2002.

KOVALSKY, N. (2004), Security Considerations in the Mediterranean and the Middle East: A Russian Perspective, OP98.04.

MACKINDER, H. (1904): “The Geographical Pivot of History”, Geographical Journal. No: 23. April, 1904. s. 434.

NATO, (2001): NATO Handbook, Brüksel.

RITTER, Z. (2006), EU Engagement in the Black Sea Region:Challenges and Opportunities for the EU, Berlin

TASSINARI, F. (2006), A Synergy for Black Sea Regional Cooperation:Guidelines for an EU Initiative, Centre for European Policy Studies, No:105, Brüksel

İNTERNET KAYNAKLARI:

<http://www.ato.net.>, 2007.

<http://www.bp.com/multipleimagesection>, 2007, BP Statistical Review of Full report World Energy,

<http://www.cia.gov>, 2007, "The World Fact Book"

<http://www.euronuclear.org>, 2007, European Nuclear Society internet sitesi.

<http://www.nabucco.org.>, 2007

<http://www.nato.org>, 2006, Ukrayna Cumhurbaşkanı'nın 22 Şubat 2005 zirvesi konuşma metni.

<http://www.nato.org>, 2007, NATO-Ukraine Action Plan Framework

<http://www.stabilitypact.org>, 2007, Stability Pact for South Eastern Europe, About the Stability Pact.

<http://www.sayistay.gov.tr>, 2002, "Gemilerin Denizleri Ve Limanları Kirletmesini Önleme ve Kirlilikle Mücadele"

<http://www.statistica.md>, 2006Moldova istatistik kurumu internet sitesi.

<http://www.traceca.org>, 2007.

<http://www.worldbank.org> , Russian Economic Report June 2007.

<http://www.yapiworld.com>, 2007, Ender Şenkaya İnş.Y.Müh, "Hazar Paylaşılamayan Sular" h, "Hazar Paylaşılamayan Sular".

ÖZGEÇMİŞ

Doğum tarihi : 11.08.1974

Doğum yeri :İSTANBUL

Lise : (1988-1992), Deniz Lisesi

Lisans : (1992-1996), Deniz Harp Okulu

Çalıştığı kurumlar : (1996-2002) Deniz Kuvvetleri Komutanlığı
(2002-2004) Sahil Güvenlik Komutanlığı
(2004- Devam ediyor) Deniz Kuvvetleri Komutanlığı